

חמוטל בר־יוסף / מוסיקה

חמוטל בר-יוסף

מוסיקה

סיפורים

הוצאת ספרא / הוצאת הקיבוץ המאוחד

HAMUTAL BAR-YOSEF

MUSIC

SHORT STORIES

עורך "ספרא" - חיים נגיד

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, להקליט, לתרגם,
לאחסן במאגר מידע או להפיץ ספר זה
או קטעים ממנו בשום צורה ובשום אמצעי -
אלקטרוני, אופטי או מכני (לרבות צילום והקלטה) -
ללא אישור בכתב מראש מהמוציאים לאור

Printed in Israel 2012

מסת"ב ISBN 0 03760000055 0

דאנאקור 376-55

© כל הזכויות שמורות, 2012

©All rights reserved, 2012

תוכן העניינים

7	מוסיקה.....
17	אנסטסיה.....
27	דברים יפים.....
32	במינימרקט ברוך.....
38	הגדר.....
47	הסיפור של אדם איינזאם.....
91	מאז לא קרה דבר.....
99	מסטיק.....
103	אהבה ראשונה.....
111	אהבת נעורים.....
118	איך גזזו לה צמה בטויל.....
123	יום השנה השלישי.....
132	הארוחה האחרונה.....
138	אחרי.....
140	תשוקות.....
144	מכשירי כתיבה.....
148	ממש נחמד.....
152	אני שונאת את בוסטון.....

מוסיקה

הנה הוא כותב, המנוול: "יונתי שלי", "חיי משפחה נורמאליים", וכמובן - "טופס בקשה", כי באופן פורמאלי אנחנו עוד נשואים, ועל ברוך הוא לא יודע כלום, כמובן, כמו שגם כאן אף אחד לא יודע, מלבד נאדייז'דה כמובן. את הנכדים הוא אפילו לא מזכיר, המנוול, ועל הבת הוא רק שואל האם נאדייז'דה רותה בישראל והאם באמת הפסיקה לעשן. למה כולם שם חושבים שלעלות לישראל זה טוב בשביל להפסיק לעשן. ומצד שני הוא כותב, המנוול, כי הוא הרי מכיר אותי: "אפשרות להתפרנס מהוראת מוסיקה". עיניה של ורה נחות על המלה האחרונה כאילו הייתה שם חיבה שמישהו אהוב המציא במיוחד בשבילה.

צלילי האקורדיון האלקטרוני של נאדייז'דה מפריעים לה לחשוב בהיגיון, כל כך הם מכוערים, כל כך מרגיזים, ויותר מכול - טיפשיים, ממש טיפשיים. מי היה מאמין שילדה מחוננת כזאת, שלפי הכישרונות הייתה יכולה להיות שם עולמי, תחזיק בידיים את המכשיר הזה, שבקושי אפשר לקרוא לו כלי נגינה, ובחיוך גדול תנגן שירים של יום-הולדת לילדים שעוד עושים במכנסיים? כשהיא תגמור אז נדבר אתה על המכתב בשקט, בלי לריב, העיקר בלי לריב. הוא בכל זאת אבא שלה.

ברגע שהאקורדיון משתק ורה מפעילה את "קול המוסיקה" ונושמת לרווחה. עכשיו אפשר לחשוב. הרי זה הקונצרט של... נו, זה מה ששמענו בקונצרט האחרון שהלכתי אליו עם ברוך. האם זה מנדלסון, נאדייז'דה? נאדייז'דה אומרת בקול מעובה מרוב עישון וסבלנות שזאת החמישייה לקלרינט קייכל 581, ושואלת את עצמה כמה פעמים צריך לשמוע יצירה כדי לזהות אותה, ואיך אפשר בכלל לבלבל את מוצרט עם מנדלסון. ורה דווקא מוכנה להודות ולהצהיר שזיכרון מוסיקלי אין לה ואף פעם לא היה. היא אומרת את זה באותה קלות ראש עקשנית שבה פושע מסרב להביע חרטה. לעומת זאת פנים של אנשים אני זוכרת מצוין, יותר מאחרים, אפילו מלפני ארבעים וחמישים שנה, זוכרת כמו היום. עולים לנגד עיניה כתמי

הזקנה החומים על פניו של הכנר הזקן שניגן בפארק שעל שפת הנהר בקייב, עטופים בעננה שעולה מן הנהר ושטה בשמיים בזרועות פרושות, כאילו היו לרגליה מחליקים של קרח. כנראה הייתי בת שלוש כשאימא לקחה אותי בפעם הראשונה לקונצרט. זאת הייתה מוסיקה.

ועד שיהיה אפשר לדבר עם נאדייז'דה בלי לריב, ורה עורכת את השולחן לשלושה. ברוך תמיד מגיע בשבת בצהריים ואיכשהו מסכים לטעום מהדגים. שבת בלי דגים זה כמו פנים בלי חיוך, הוא אומר במבטא שמנסה להיות צרפתי אבל נשאר יידי-ליטאי של יהודי מאמריקה. בן אדם עדין. את החינוך שלו הוא לא קיבל בשוויצריה, אבל בן אדם עולה לארץ כדי להיות מהפנסיה האמריקאית שלו ולעבוד בהתנדבות ב"יד ושם". בן אדם עם פרינציפים. נאדייז'דה אומרת שבפרינציפ הגיע הזמן שתתחתני עם ברוך וזהו, והגיע הזמן להגיד לו משהו בעניין וזהו. נו, אולי ככה מתנהגים בישראל. לי יש זמן לחכות שהוא יחליט, וכשהוא יבקש את היד, נחשוב, נתייעץ עם המשפחה. מי זה המשפחה? נו, מי זה באמת? אני לא יודעת למה את תמיד כועסת, נאדיינקה. אני לא עושה שום דבר בלי להתייעץ אתך. אז מה את אומרת עכשיו, מה לענות לאבא שלך על המכתב הזה? את מבינה - הוא כאילו רוצה שנחיה שוב ביחד, ומבקש לשלוח לו הזמנה של המשפחה. היית מאמינה שצרה כזאת מחכה לנו?

ורח מסתכלת בעיניים של הבת, שהיא בעצמה כבר אימא, ומתאמצת לחייך, כדי שלבת לא יהיה יותר מדי קשה. התספורת הזאת שהוא עשה לה, בעלה, בכלל לא השאיר שערות. אולי זה יפה, למרות שבכל זאת מפחיד.

נאדייז'דה מאלצת את עצמה להסתכל באימא שלה ולהודות שהיא לבושה בטעם, ומותניה נשארו צרים כשל נערה. אניצי שיער בלונדי דליל סומרים בין אצבעות ידיה השחומות, הארוכות, של אימא. שפתיה תפוחות, כמו של פסל אפריקני, ורק מצדן השמאלי קמט דק מאונך. הזקנה נראית היטב בעיניים, והמנהג הזה, לעצום עין אחת כשהיא חושבת, לא מוסיף לה יופי. גמרנו עם זה שהיא גוררת אותי כל הזמן לתוך החיים שלה. לי יש חיים אחרים וזהו. מה שהיה היה.

ורח חושבת: אלכסנדר שוב פעם, מי היה מאמין שצרה כזאת מחכה לנו? עשרים שנה עברו מאז שהוא עזב אותי, האדון האמן, עם התינוקת ועם ערמת

המחברות על השולחן. ככה הייתי יושבת על המחברות בלילות, והוא היה חוזר מהקונצרט שלו לפנות בוקר, ריח של אלוהים ושל קיא נודף משערותיו. שוכב אתי באונס, כמו עם פרה. מתנשף בחזקה, בוכה. אי אפשר שלא לרחם. בבוקר צריך לטלטל את הגולגולת בכל הכוח כדי לחזור אל הנורמאליות, ולו גם עם כאב ראש. שיעור זה לא קונצרט, אין מה להשוות, אבל הרי גם מורה חייבת להיות חביבה, מצחיקה, אפילו מדהימה ומרתקת, וזה קשה-קשה אחרי לילה כזה, כשהרגשה משפילה של אי-ניקיון מוציאה ממך את כל ההמצאות ובכלל את הרצון לחיות. כמה זה קשה ללמד שיר של פושקין במצב הזה ולקבל מהתלמידים את העיניים המתרחבות, המתבוננות פנימה כאילו שקעו לרגע בחלום... ולחזור מבית-הספר אל הדירה הקומנאלית, חדר שינה וסלון שבו הפסנתר, הכורסה ושולחן האוכל נוגעים זה בזה, והדלת משמיעה תמיד יבבה של תלונה. הוא - האדון - יושב על הכורסה ליד הדריי, שם רבץ כל היום, לפניו ערמת בדלי הסיגריות, בידו ז'ורנל אופנה. שלום המורה, הוא אומר, מחקה קול דקיק של תלמיד, מאלה שאוהבים להרגיז כדי להצחיק את החברים. וכשהוא חוזר לקול הטבעי הוא אומר: ולמה את הולכת לעבודה לבושה כמו איכרה? תתפרי לך... למשל, שכמייה כזאת, או כובע כזה. מה שהוא מראה לה בז'ורנל מפליא. מפליא שדברים כאלה יכולים למצוא חן. אבל אם זה מה שמוצא חן בעיניו - מה יש פה להתווכח. היא מטאטאת מן הרצפה את בדלי הסיגריות ואומרת: אליושה, הרי קניתי לך מאפרה ליום ההולדת. והוא אומר: שחסרי הכשרון יעברו. מה יש פה להתווכח. היא יודעת ששערה דליל, ועם המשקפיים העגולים נראות פניה בראי כמו אפרוח נפחד. היה מדבר אחרת לו הייתי יפהפייה. הוא מלמד את הילדה מילים של ניבול פה כדי להוסיף קצת שמחה לאטמוספירה בבית. בתור אמן הוא זקוק לשמחה.

והייתה זמרת אופרה, קונטראלטו, גם היא אמנם יהודייה, אבל תמיד צוחקת. שיער שחור מסולסל ומעיל קאראקול מסולסל ובכל מקום מותר אצלה לגעת, בייחוד כשהיא שרה שוברט הוא מתמלא תשוקה לגעת בה בכל מקום. כשהוא מלווה אותה צלילי הפסנתר מתקבלים רכים ושקופים כמו צעיפים של רקדנית מזרחית. בבית כשהוא מתאמן זה לא יוצא כך. נסע אחריה מעיר לעיר, והביתה שלח מדי פעם סבונים בעלי ריח חמצמץ. והיא צחצחה את הפסנתר בשמן רהיטים מדי יום ראשון, צחצחה ובכתה.

"ידידתי, המוסיקה קוראת לי והיא חזקה ממני", כתב על גלויה ששלח לכבוד ראש השנה האזרחי. היא קרעה את הגלויה לפיסות קטנות, ומשום שלא היו קטנות מספיק קרעה אותן גם בשיניים, לפני שזרקה הכול לתנור. רק השנאה נתנה לה כוח לטפל בילדה, ועוד מזל שהיא יצאה ככה... בטפסים הממשלתיים ארבה המשבצת "מעמד משפחתי", והעט היה מתנועע בידה במעגלים לפני שמילאה את המשבצת, כמו זרועות של שחיין על מקפצה גבוהה.

הייתה נחמה אחת בחיים: הכשרון המוסיקלי של הילדה. בגיל שש, לאחר שנה אחת של לימוד, נאדייז'דה כבר ניגנה סונאטינה של סקרלאטי בקונצרט תלמידים. לפני כל שיעור ורה הייתה מצחצחת את רצפת העץ סביב הפסנתר ונכנסת לחדר השינה כדי לא להפריע. כולה ריכוז, כולה מאמץ כשהילדה הייתה מתאמצת לבצע את הצליל המדויק, היפה ביותר. המורה המליצה שתשגיח על האימונים של הילדה, והחיים קיבלו מעתה צורה ברורה, מאורגנת. בדרך הביתה מהעבודה כבר זמזמו באוזניה במרץ תרגילי האצבעות מהחוכרת של צ'רני שננגן היום. יום-יום ניסתה להגדיל במקצת, בעשר דקות, את זמן האימון של הילדה. היום אנחנו חייבים להגיע לשעתיים ורבע, והמחברות יכולות לחכות. גם הצלחות בכיור יחכו. הכשרון זקוק לעידוד ולתשומת לב. האמן זקוק לאוזן שומעת. אם יש לך ילד עם כשרון מוסיקלי קנה לעצמך אזיקים, אומרת המורה למוסיקה של הילדה בחיוך סודי.

היא עוצמת את עיניה והצלילים מפיגים כמעט את כאב הראש. המשפטים המוסיקליים הסימטריים קדים לפנייה בחן מנומס ומזמינים אותה - באיזה כבוד, באיזו עדינות - לעלות למרכבה רתומה לסוסים שחורים, והיא עוצמת את עיניה ועולה. "את מלאך, מלאך שלי", היא אומרת לילדה אחרי כל תרגיל אצבעות, ומנשקת את ראשה.

- אימא, אולי גם את תיקחי שיעורי נגינה? שואלת נאדיה פתאום, והיא עונה:

- מלאך שלי, את כל כך טובה, כל כך חכמה. אבל את יודעת, אין לי זיכרון מוסיקלי. פעם התחלתי, למדתי שנה, שום דבר לא הצלחתי ללמוד בעל פה.

בישיבת מורים, באמצע הדיון על הירידה הפתאומית בכל התחומים של וולודיה מהכיתה החמישית, היא נתקפת דחף בלתי נסבל לקום ולרוץ הביתה, כדי לבדוק האם נאדייז'דה מילאה את מכסת הזמן היומית כשהיא לבד בבית. בכלל השתדלה להתחמק מישיבות מורים שמתקיימות אחרי הצהריים, מטילי כיתה, ממסיבות. התחילה להתעניין במקצועות של הורי התלמידים שלה: הנה לנטשה אפשר לוותר קצת בציון, אביה עובד תפאורה, והוא יכול להשיג כרטיסים לכל הקונצרטים באולם המופעים המרכזי של העיר.

גברים היו פוגשים אותה ואומרים:

- לשמור יותר מדי על הפיגורה לא בריא, ורה. את נראית לא טוב.
ונאדייז'דה נעשתה ילדה חולנית ועקשנית נורא. גם כשהקור הגיע לשלושים ושתיים מעלות מתחת לאפס סירבה לחבוש כובע, ללבוש כפפות. אז שיקפאו הידיים. איום ונורא מה שהיא מסוגלת לומר.
היא מתיישבת להתחיל את האימון על הכיסא המסתובב החדש, ובמקום להתחיל מיד עם הסולמות היא מתחילה להסתובב על הכיסא עד לכאב ראש.

- אימא'לה, את חושבת שסגול וחום הם צבעים מתאימים?
- סגול וחום? נו, למה לא? נדבר על זה אחר כך.
- כן, אבל אימא, אלווירה באה היום לכיתה עם חצאית חומה וחולצה סגולה ואוקסנה אמרה שזה בכלל לא מתאים.
אז אני אמרתי:
- נאדיינקה, את צריכה להתחיל לנגן, יקרה שלי.
- כן, אימא, אבל תשמעי מה שבסוף אוקסנה אמרה לי: היא אמרה שאני קוסמופוליטית.
- זה באמת מאוד לא טוב. מאוד לא טוב. אנחנו נדבר על זה כשתגמרי לנגן.
- טוב, אימא. אימא'לה, שימי לי יד על המצח.

עיניה התכווצו במהירות, מנסות להימלט מהמחשבה הראשונה: היא לא תלך מחר לבית-הספר. יהיה לה את כל הבוקר כדי להתאמן. אפילו ארבע שעות. ומיד: האם השתגעתי? האם אני שמחה שהילדה חולה? כן, כן, מהמחלה היא תחלים...

נאדייז'דה חלתה והחלימה ושוב חלתה. ורה נעדרה לעתים קרובות מהעבודה, ומנהל בית-הספר הזמין אותה לחדרו לשיחה. בכל זאת הוא מחבב אותה, אמר, ותוך פרידה ממנה בעמידה תחב את אצבעותיו אל מאחורי צווארונה וניסה ללקק את אוזנה השמאלית.

היא השקתה את נאדייז'דה שמן דגים והאכילה אותה כבר אווז לפחות פעם בשבוע. אחרי כל קונצרט קנתה לה שוקולד ופרחים. צריך לחשוב היטב איך להזכיר לה שהיא חייבת להתאמן לפחות ארבע שעות ביום, שהיא לא תכעס. לבחור את המילים. בלי שמחה היא לא יכולה לנגן, ואימא יודעת רק לקלקל את השמחה.

זה התחיל כמו עוד אנגינה: חום גבוה, כואב לי הראש, מסתובב לי הראש. אבל כלילה נשמעו צעקות נוראות וכשהודלק האור נאדייז'דה עמדה על המיטה בעיניים לטושות, שיניה קפוצות, ריר נזל מפיה והיא צרחת:

- לא! לא!

כאילו מישו הולך להרוג אותה. ורה ניסתה קודם כול לחבק אותה ואז התעוות גופה של הילדה לאחור, כמו קשת, והריר נוזל מהפה. זמן רב כיסתה אותה בנשיקות עד שהחלו הרעידות האלה בכל הגוף, שסוף-סוף נפסקו קצת, והחלו שוב, כמו בגלים. ריבון עולם, ריבון עולם. כל הלילה הניחה על ראשה מגבות טבולות במי קרח. עשר זריקות פניצילין קיבלה הילדה, ורק אחרי השישית ירד החום לנורמאלי. הרופאה דיברה על צורך במנוחה כללית, והוסכם שנאדייז'דה תיסע לסבתא באודסה, לנוח ולהתרחץ בים השחור. על אימונים ועל קונצרטים אין מה לדבר.

כשחזרה מאודסה היא סיפרה שסבתא וסבא אוכלים מרק כרוב מצלחת אחת. סבתא מדליקה נרות בערב שבת, וכמו קוסמת מסובבת ידיה סביב האור, והן נהיות שקופות כמו זכוכית אדומה. לפני האוכל ואחריו אומרים ברכות של תודה להשם אלוקינו, כי הוא נתן לנו את האוכל.

נאדייז'דה רוצה עכשיו להיות יהודייה. נו, כמובן יהודייה, אלא מה? גדולי המנגנים היו יהודים: יאשה חפץ, אויסטראך, מנוחין.

- כן, אבל יהודים לא מנגנים בשבת.

- איך זה? בשבת לא מנגנים?

- לא. אסור.

- אין דבר כזה, נאדיינקה. לנגן זה בדיוק כמו להתפלל. בשבת מתפללים ומנגנים. זה אותו הדבר.

- אימא, את מדברת כמו טיפשה.

- ככה מדברים אל אימא, נאדיינקה? ככה זה מגיע לי?

- כן, את טיפשה. אבא היה חכם שעזב אותך. ואני לא אנגן יותר בכלל.

היה רגע של ריק, של אפס מוחלט, ואחר כך היו דיבורים, דמעות, צעקות. נאדייז'דה לא נתנה לגעת בה, לא לחבק, לא לנשק.

- זוזי ממני ואל תיגע בי!

ורה תלשה את שערותיה הדלילות וסטרה לעצמה על לחייה כדי להפיג את הכאב הפנימי. הסטירות השמיעו קולות נפץ רמים, והרגשת הכאב בלחיים, באוזניים ובגולגולת לא ממש הקלה את המועקה הנוראה שלחצה מבפנים ולא הייתה מסוגלת להתפוצץ.

במשך עוד כמה חודשים ציפתה שנאדיה תחזור בה. בחזרה מהעבודה נדמה לה שהיא שומעת מרחוק צלילי פסנתר, שהם חבויים בתוך האוויר. רק כשהיא נכנסת הביתה האוויר מתרוקן מהם. נאדיה שוכבת באלכסון על הספה בסלון וקוראת ספר: "איך לרכוש כסף וידידים?" ספר אמריקאי כזה. מפתיע כמה ארוך הגוף שלה! כפות רגליה רחבות וגדולות מהצפוי, נתונות בגרביים לבנים לא נקיים, שמתוכם מתבלט אגודל מעוקם קצת. מי הילדה הזאת? של מי כפות הרגליים האלה?

ורה קיבלה עבודה נוספת בספריית בית-הספר בשעות אחר-הצהריים. את נאדייז'דה הייתה פוגשת בארוחת הערב. אחר כך תיקון מחברות, ונאדייז'דה הולכת לפגוש את מארק, הבחור הצולע שמלמד במכון הטכנולוגי ומתעניין בציונות. הוא גידל זקן ופוטר מהעבודה. בשירותים

ניגשה אליה המורה לפיסיקה לואיזה צ'סלבה, זה שבעלה צ'כי, ולאחר שהציצה לכל הכיוונים אמרה:

- למה את נשאת כאן? סעי לישראל. איך אפשר לחיות בלי מולדת?

- פה עברנו את המלחמה. פה למדתי בתיכון, באוניברסיטה. המקצוע שלי ספרות רוסית. נחוץ לי לשמוע מוסיקה רוסית, היא ממלמלת, וכבר אינה יודעת מה שפיה מדבר.

לא הייתה בררה, בעצם. נאדייז'דה ומארק כבר היו נשואים וכבר קיבלו רשיון עלייה. איך אפשר לחיות בלי גאווה לאומית? אומר מארק. עזוב, אומרת נאדייז'דה, אותה רק מוסיקה מעניינת.

לפני הנסיעה דרך מוסקבה כתבה לאלכסנדר, שחי אז במוסקבה והתפרנס מנגינה בבתי קפה, אחרי שהזמרת שלו התאבדה: שלום לך אלכסנדר ויגדורוביץ', סלח לי שאני מטרידה אותך. שמונה עשרה שנים לא ראיתך, ואפשר שאינני מכירה את האדם שאני כותבת אליו. דבר אחד ידוע לי: אתה עדיין עוסק במוסיקה, משמע שנותר כך ניצוץ אלוהים. ואם כך הדבר, אפשר שתרצה לבוא ולהיפרד מבתך ומבעלה לפני נסיעתם לישראל. והשאירה לו כתובת.

הוא בא בערב שלפני הטיסה, מוליך אתו כלב סן ברנארד ענק כעגל. ידו הלוחצת את ידה לשלום הייתה קלה ורכה, שמנמנה ומדגגת, מעין דגדוג שמעוררת נגיעה בתפרים של ניתוח. לחוטמו הרכיב משקפיים בעלי זגוגיות עבות שחרגו ממסגרותיהן, ומאחוריהן ניבטו עיניים ענקיות, חודרות עמוק אל תוך הריק. שיערו היה מונח בתלתלים דביקים על גולגולתו העגולה ככדור ברזל. יותר מכול הדחים אותה השינוי בממדיו: כרסו בלטה מעל לחגורת מכנסיו, וכשהתיישב נראה היה כאילו עומדים תפרי מכנסיו להתפקע על ירכיו הפשוקות. אפילו אוזניו שמנו, והיו ספוגיות ושעירות. לאחר שחיבק את נאדייז'דה ואת מארק שאל את ורה אם יש לה במקרה כסף לקנות גבינה צהובה בשביל הכלב.

- נשאתי בלי פרוטה בגללו, התאונן. הרגלתי אותו לאכול גבינה צהובה, זה הדבר היחיד שהוא אוהב, אבל זה לא טוב בשבילו. זה משמין. מה אני יכול לעשות? הוא ידידי היחיד, ידיד אמת.

- אז היית מאמינה שצרה שכזאת מחכה לנו? אומרת ורה לנאדייז'דה בתה, שהיא בעצמה כבר אימא, ומחכה שהיא תעזור לה להחליט. אחרי הכול זה אבא שלך.

- אימא, אולי כדאי שברוך יקרא את המכתב של אבא ויעזור לך להחליט, אומרת הבת.

ורח מתבוננת באישה המלאה, עבת השפתיים והממושקפת, שגולגולתה המגולחת עגולה ככדור ברזל, זאת שפעם הייתה הבת הקטנה שלה. לאישה הזאת יש ילד, ובכלל לא אכפת לה שהוא לא מנגן. סיוט, ממש סיוט! יש לה דאגות אחרות. מארק רוצה להתגרש ממנה. הוא אינו אוהב נשים שמעשנות בלי סוף, והמשכורת מנגינה בגני ילדים היא מצחיקה. מארק עושה דוקטורט בפילולוגיה שמית עתיקה, ועושה קורס במחשבים, שם הוא פגש איזושהי בחורה בלונדית, וכבר הספיק לעשות לה תספורת קצרצרה. ברוך אדם עדין, אציל נפש ומאוד ישר, אבל כשהם הולכים לקונצרט הוא משתדל לא לפגוש חברים שלו, כדי שלא יצטרך להציג אותה בפניהם. מה יש? זה רק חברים, זה לא הורים, ממה הוא מפחד?

ברוך קורא את המכתב, ובידו השנייה מטלטל את הקשר בעניבתו ומחליץ ממנה את צווארו. לבסוף הוא אומר:

- יהודי רוצה לעלות לארץ-ישראל.

- כמה פשוט ונכון, מתפלאת ורה על חכמתו, ומרגישה מועקה גדולה. והיא אומרת:

- הוא כותב "להתפרנס מהוראת מוסיקה", אז אולי הוא יוכל ללמד את הנכד שלו לנגן. איך אפשר לגדל ילד בלי מוסיקה? סיוט!

- ומה יהיה עם הסן ברנארד? שואלת נאדייז'דה.

- מה יהיה? נקנה לו גבינה צהובה. לא חסרה גבינה צהובה בישראל, אומרת ורה וכבר אינה יודעת מה שפיה מדבר, אבל היא מדברת משהו, כדי שברוך לא ירגיש מה היא מרגישה. וברוך אומר:

- אולי מוטב יהיה שאפסיק לבוא הנה עד שהוא יגיע, כדי שהחלטה תישאר בידך.

ורח אומרת:

- אני מאוד מעריכה את זה, ברוך, אתה בן אדם אציל נפש וחכם. אתה מבין הכול. זאת התקווה הגדולה האחרונה שלי, שהנכד ילמד לנגן. תכתבי, נאדיינקה, שנשלח הזמנה ושכאן אין לנו פסנתר, אז שיביא אתו כינור בגודל שמינית.

ורה מסתכלת על ברוך במבט ארוך, בוהה. תמיד הרגישה שמהו חסר לה בו, ולא ידעה מה. הוא לא אינטליגנט אמיתי, לא. הוא משכיל, הוא חכם, אבל מה זה מוסיקה - הוא לא מבין. לא מרגיש. ואלכסנדר הוא אבא של נאדייז'דה וסבא של נכד, שאפילו אינו מכיר, אבל הוא הנכד שלנו. והוא חייב לקבל כינור מוסיקלי. אז תכתבי, נאדייז'דה, לאבא שלך: נשלח הזמנה. ננסה להקים מחדש את המשפחה.

אנסטסיה

- לפעמים אני מרגישה צורך להתפלל לאלוהים, להצטלב, להתחנן, לחשה. ומיד, כאילו סילקה ודחתה מעל פניה הפרעה לא רצויה, אמרה בקול מעודד:

- אנחנו מאוד אוהבות מוסיקה. אנחנו הולכות ביחד לקונצרטים ולאופרה לעתים קרובות. בשבוע הקרוב יש לנו כרטיסים ל"חובנשצ'ינה", אבל אנסטסיה תהיה בקולחוז. תרצי לבוא אתי? את "חובנשצ'ינה" בביצוע האופרה של קייב אסור להחמיץ.

אולגה שבה והזמינה אותי לביתה עוד פעמים אחדות, שם פגשתי גם את אלכסיי: בחור שרירי ושזוף, בעל גולגולת עגולה ומוצקה, מסופרת קצרצר ועיני פלדה תכולות, זוהרות, ששתה כמויות מדהימות של וודקה, עישן סיגריות צרפתיות עבות ומסריחות, והתבונן באולגה ללא הרף. אנסטסיה הייתה בורחת מן הבית, ישנה אצל חברות, כשאלכסיי היה מגיע.

לאחר כשנה נשמע קולה הצפצפני של אנסטסיה בטלפון שלי בירושלים. בעברית. מה שלומי. ברוך השם שלומה מצוין. היא עברה גיור בעין הנצי"ב. היה נפלא, מאוד מעניין, כמה חבל שזה נגמר. היא פגשה שם אנשים נהדרים. עכשיו היא מחפשת עבודה. רצוי עם ילדים. אולי אני מכירה? עדיין משרד הפנים לא מאשר בלי אזרחות, ואזרחות זה רק אחרי הגיור, אז מאוד קשה עם עבודה. אם לא עם ילדים, אז אולי מישוהו שצריך ניקיון. היא שונאת את העבודה הזאת, עבודה משעממת, אבל כרגע אין ברירה.

הטלפון שהעיר אותי משנת הצהריים המפנקת היה ממשטרת ישראל, מחוז ירושלים. מה לי ולמשטרה? באפלולית החורף לא היה לי ברור אם עכשיו בוקר או ערב. קול נשי מרח עיסת מילים שהתחילה ב"אנחנו מעוניינים לדעת אם את מוכנה לזהות גופת אישה צעירה שנמצאה ללא רוח חיים בדירה בשכונת נווה יעקב".

- סליחה? אם אני מוכנה מה? את מוכנה לחזור ולהגיד את זה יותר ברור?

- שואלים אותך אם את מוכנה לזהות גופת אישה צעירה.

שאלתי מה שמה.

הקול המאנפף אמר:

- זה מה שאנחנו רוצים לברר, כנראה עולה חרשה מרוסיה. אולי רות קוטרלוב.

- אני מצטערת מאוד, אבל אני לא מכירה אישה כזאת, אמרתי בחריפות. הקול הדביק טען שמספר הטלפון שלי רשום בפנקס שלה, ושאינן מי שיזהה את הגופה מלבדי. שאלתי ממה היא מתה.

- הגופה נמצאה ללא רוח חיים בדירה, אין סימני אלימות. יש תינוק שגילו המוערך שישה חודשים עם בריאות תקינה.

שאלתי איך היא נראית. השוטרת רשרשה בניירות והקריאה:

- גובה מטר שבעים ושלוש, שיער בלונדי חלק ארוך, עיניים ירוקות, ריסים בהירים מאוד, עור כהה יחסית, אף ישר, נמשים.

התעוררתי לגמרי. אנסטסיה!

את אנסטסיה הכרתי כשנשלחתי לקייב ללמד קורס על תולדות הספרות העברית. אנסטסיה הייתה אחת מתריסר הסטודנטים שנבחרו בקפידה לקורס היוצא דופן, שנולד בחטא מהזיווג של כסף אמריקאי ולאומנות אוקראינית. הקורס התקיים בחדר 303 בבניין הצהוב של אוניברסיטת קייב, העתיקה מכל אוניברסיטאות רוסיה, בעלת המסורת האנטישמית ארוכת השנים. הם ישבו מולי עטופי מעילים וחשדנות בחדר הכיתה החשוך. בחוץ ירד שלג רך ללא הפוגה. לכולם היו שמות רוסיים, אם, כי חלק מהם - אולי רובם - היו כנראה יהודים, חצי יהודים, רבע יהודים. "יש לו כך וכך אחוזי דם יהודי", היו מציינים בקייב, כמו "הוא סיים כך וכך שנות לימוד", אולי בהשפעת חוק השבות.

- אז בת כמה היא, לדעתכם, הספרות העברית? כך פתחתי את השיעור הראשון. הניחושים נעו בין חמישים למאה שנה. הוצאתי את הכרך הראשון של התנ"ך מלווה בתרגום חדש לרוסית, בהוצאת מוסד הרב קוק, ושאלתי אם הם מכירים את הספר הזה. שניים אמרו: "כן, זה מזמורי תהלים מהברית הישנה שאנחנו שרים עכשיו בכנסייה". כל השאר לא ידעו דבר על הברית הישנה. גם לא על הברית החדשה.

- טוב, אז בואו נקרא, אמרתי, מי מוכן?

אנסטסיה, בלונדית יפהפייה ככוכבת קולנוע, עיניים ירוקות מנצצות מוקפות ריסי זהב עבותים, זמררה ברוסית, בקול דקיק כמעט צפצפני את המילים "בראשית ברא אלוהים את השמים ואת הארץ", כאילו היא קוראת שיר של לרמונטוב, והיה ברור שבקול הזה של ילדה בת שש היא תדבר עד סוף ימיה. איליה - אחר כך התברר לי שכל איליה הוא דווקא אליהו - ניגן את "והארץ הייתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום ורוח אלוהים מרחפת על פני המים" בנעימה שהתמזגו בה סוויטה לצ'לו של באך עם שאלות ותשובות תלמודיות. עורי כוסה צמרמורת ואת ראשי אחזה סחרחורת קלה לנוכח המחשבה על יהודים צעירים משכילים, תלמידי תואר שני, יודעי ספרות רוסית על בורייה, הקוראים לראשונה בחייהם את הפסוקים הראשונים של ספר בראשית. הסברתי כל פסוק בפרק אל"ף בכבוד, בהערצה, באושר, בגאווה, בהשתוממות, כאילו זה עתה גח מתוכי.

לשיעור השני הגעתי כרבע שעה לפני הזמן, רציתי להיות בטוחה שאספיק לעמוד עם שאר המרצים בתור לחדר המפתחות, לקחת את המפתח לחדר 303, לחתום עליו ביומן השוערת, למצוא את חדר הכיתה בתוך הלברירינט של הבניין. בכיתה כבר ישבו סטודנטים אחדים, וביניהם איליה ואנסטסיה, הוא מכורבל במעיל לבד אפור-כהה עם כפתורי מתכת וצעף צמר מלא חורים, היא בפרוות צובל עד ירכיה הצרות ומגפי זמש צהובים ארוכים על ג'ינס צמוד. שניהם ניגשו יחד אל שולחני שעל הקתדרה.

איליה שאל אם אפשר בבקשה לשאול אותי דבר-מה לפני השיעור.

- למה לא, אמרתי, יש לנו עוד ארבע דקות.

- ובכן, זה ככה: אנחנו חיינו כאן יותר מעשרים שנה בלי לדעת שום דבר על דת. למדנו ספרות, אמנות, שפות, מוסיקה, מדעים, פילוסופיה, אבל דת - זה היה בכלל אסור. ההורים אמרו: יותר טוב לא לדבר על זה. עכשיו אנו יודעים: יש דת. יש יהדות. אבל מה בדיוק ההבדל ביניהן - זה לא ברור. האם אני מוכנה בבקשה להסביר?

זיק ניצת בעיניה של אנסטסיה: עושים בחינה למורה הזרה. אמרתי שלענות על שאלה כזאת בשלוש דקות זה לגמרי בלתי-אחראי וגם בלתי-אפשרי, אמרתי ששתי הדתות עברו הרבה שינויים במהלך הזמן ויש להן כל כך הרבה

גרסות וגוונים, אבל תוך כדי דיבור הרגשתי שאני דואגת לעצמי, לא להם, ויצא ממני קול אחר. "אבל לא אשאיר אתכם בלי שום תשובה. אומר משהו - ככה, מהשרוול, מנקודת מבט מאוד אישית ובהתאם לנסיבות. זוכרים מה שלמדנו בשיעור הראשון - שבכל יום, כמעט בכל יום, אלוהים הביט במה שברא עלי אדמות ואמר 'כי טוב'? הוא אמר 'כי טוב' על המציאות שעלי אדמות - על האור, השמים, הים, הצמחים, החיות, האדם. לי נראה שההרגשה הזאת שהמציאות עלי אדמות היא טובה, שהחיים, בייחוד חיי האדם, הם טובים וקדושים - זה אחד ההבדלים הבולטים בין היהדות, בייחוד הקדומה, ובין הנצרות.

איליה הביט בי בספקנות לא מתפשרת. אנסטסיה אמרה:

- הנצרות, אם לוקחים אותה עד הסוף, היא דת של התאבדות.

- מניין לך? שאלתי.

- אני יודעת את זה יותר מדי טוב, ענתה ונעצה בי שני פגיונות ישרים מבהיקים.

אמרתי שגם לפי היהדות וגם לפי הנצרות ההתאבדות היא חטא. סביבנו התאספו עוד כעשרה סטודנטים שהיו להם עוד שאלות והשגות בנושא ההבדלים בין היהדות לנצרות. פרק בי"ת בבראשית, פרשת גן העדן, השיב על כנם את הסדר של הקורס ואת מצפוני האקדמי.

אנסטסיה הודיעה לי בסוף השיעור שהיא לא תוכל לבוא לשני השיעורים הבאים משום שהיא לומדת, במקביל לאוניברסיטה, גם בקורס להכשרת מורים וגננות, והם מגויסים לשבועיים לעזרה בקולחוז. אימא שלה, כך אמרה, מבקשת להזמין אותי לארוחת ערב. האם אפשר?

הבדירות שלי בקייב הייתה מוחלטת. ההחלטה לקיים קורסים ביהדות באוניברסיטה הגיעה מגבוה, בניגוד לרצונם של הדיקן והרקטור, שהיו מארחי הרשמיים, והם מיהרו לזנוח אותי לאחר שהזמינו אותי לארוחה אחת במסעדה, שכללה יין מתוק מדי, פרוסות נקניק חיוור ושמןוני, ועוגת קצפת צבעונית.

גרתי בשכונת פודול, לשעבר שכונה של יהודים אמידים ומכובדים, ועתה אזור מוזנח, שקליפות טיח עבשות נושרות מעיטורי הגבס שעל קירות בתו

הדהים. החושך ירד על העיר בשעה מוקדמת, אריחי המדרכות היו שבורים, מנעול חדר המדרגות היה מקולקל, נייר הטפטים מעל מיטתי היה קרוע, המים באסלה לא ירדו, האוכל שהצלחתי לקנות בשוק כלל תפוחי אדמה ממוקמים, תפוחי עץ מוכתמים, כרוב שנראה כמו גולגולת ערופה. רק הלחם השחור שקניתי בחנות הלחם היה נפלא. התגעגעתי למרק אמיתי. לקחתי מאנסטסיה את מספר הטלפון של אימא שלה, אולגה אלקסייבנה קוטרליובה, וצלצלתי אליה. אולגה אמרה שלא תתקשה לזהות אותי: היא ראתה אותי עם הדיקן והרקטור כשהציגו בפניי את בניין האוניברסיטה ואת הספרייה. היא מנהלת את המחלקה לספרים נדירים.

אימא של אנסטסיה פגשה אותי באולם התחתון של תחנת המטרו כדי להקל עליי למצוא את הבית. בידיה היה פרח ציפורן לבן. אולגה אלקסייבנה הייתה אישה נמוכת קומה ועגלגלה עטופה מעיל פרווה ארוך, ומתחתיו חליפת קטיפה אפורה-ירקרקת מחויטת. לראשה היה כובע יפהפה מאותו בד, מקושט פרחי קטיפה לבנים. מכובעה בצבץ שיער בלונדי מאפיר, חתוך ישר. על רגליה היו נעלי זמש על עקבים בינוניים וגרבי משי לבנים על אף הקור העז. היא חייכה אליי בשפתיים תפוחות, עם רוחים בין השיניים וגומות חן שכבר הפכו לקמטים. עיניה היו ירוקות ומוצלות בריסים זהבהבים דהים שעפעפו ללא הרף, עיניים שקועות, מעוכות, מוקפות הילה ורדרדה וקמטים רבים. היא אחזה את זרועי בזרועה החמימה ותמכה בי שלא אמעד בשלג שהרוח הפכה אותו למגלשת זכוכית. וכך הובילה אותי אל דירתה בקומונלקה, שני חדרים קטנים עם שירותים ומטבח משותפים. בכוסיות בדולח שתינו יין דובדבנים שאולגה ייצרה בעצמה, כי הרי עכשיו אי אפשר להשיג כלום בחנויות. בצלחות מפורצלן ובכפות כסף מעוטרות, ירושת המשפחה, ההבילה חמיצת סלק בלתי־נשכחת, הבהיקו כיסני בשר, לכיבות כרוב דקיקות ומאפה תפוחי אדמה פריך, מעלה ניחוח.

אחרי שדיברנו על מתכונים ועל חוסר התרבות של הדור הצעיר אולגה סיפרה לי שהיא גרושה זה כעשרים שנה. בעלה לשעבר, פילוסוף ומבקר ספרות נודע, גר במוסקבה. הוא קולטורולוג וסמיוטיקאי, כותב מאמרים על התרבות של ימי הביניים. חיבר ספר על תפיסת המוות בתרבויות סלאויות עתיקות, על תיאורי המעבר הטראגי מ"כאן" ל"שם" בתרבויות שונות. כשנפגשו היא הייתה סטודנטית ללימודי תפירה עילית והוא חייל צעיר

שאיכר רגל במלחמה. המומחיות שלה הייתה תפירת כובעים, אבל מי היה צריך כובעים? אפילו נשות בכירי המפלגה חבשו כובעים רק בחורף, כובעים סתם מצמר או מפרווה. היא עבדה בבית, בישלה, ניקתה, וזה נמאס. היה משעמם, פשוט. אז הלכה ללמוד ספרנות. וקיבלה מלגה לדוקטורט במוסקבה. במשך שנה נסעה הלך ושוב בין קייב למוסקבה. פגשה הרבה אנשים מעניינים. וסכולוד נעשה קנאי, משעמם, בלתי־נסבל. אנסטסיה נולדה לנו אחרי עשרים שנות נישואים, היא הייתה נס. היא כמוכן מפונקת, קצת קפריזית אבל ילדה נפלאה, היא האושר והתקווה שלי. יום אחד תתחתן, יהיו נכדים...

ריסי התבואה הדהויים נחו לרגע מעפעופן המתמיד, כמנשקים חלום.

- יש רק בעיה אחת: את מבינה - את לא תביני - אני בגילי, אישה בת שישים, כבר שלוש שנים חיה עם גבר, אלכסיי שמו. הוא עוסק בקידוחי נפט בסיביר, והוא מגיע הנה אחת לחודש־חודשיים. לא תאמיני: הוא צעיר ממני בשמונה־עשרה שנה וזה לא מפריע לו לאהוב כמו משוגע. הוא שותה, משתכר, מעשן. אנסטסיה בורחת מהבית כשהוא בא הנה. קיוויתי שהם יסתדרו...

היא השתתקה וריסיה הבהירים, העדינים כל כך, ריטטו זמן מה במהירות פראית, כאילו חלפה בהם מכת חשמל. הדיבור על הגבר העלה לחלוחית בעיניה וסומק קל בלחייה.

- לפעמים אני מרגישה צורך להתפלל לאלוהים, להצטלב, להתחנן, לחשה. ומיד, כאילו סילקה ודחתה מעל פניה הפרעה לא רצויה, אמרה בקול מעודד: - אנחנו מאוד אוהבות מוסיקה. אנחנו הולכות ביחד לקונצרטים ולאופרה לעתים קרובות. בשבוע הקרוב יש לנו כרטיסים ל"חובנשצ'ינה", אבל אנסטסיה תהיה בקולחוז. תרצי לבוא אתי? את "חובנשצ'ינה" בביצוע האופרה של קייב אסור להחמיץ. התביישתי לספר לאולגה שאופרה ראיתי רק בסרטים.

כשנפגשנו בפואייה של בניין האופרה אולגה שמה בידי את אחד משני זרי הפרחים שהביאה אֶתה. רבים מהאנשים באולם, גם כאלה שלבושם היה מיושן ומהוה, החזיקו זרי פרחים בידיהם כדי להטיל אותם על הבמה עם תום

ההופעה. בהפסקה שאלתי את אולגה למה אנסטסיה בחרה להירשם לקורס על תולדות הספרות העברית. היא התקדרה:

- היא תמיד מחפשת משהו אחר, אמרה בלי חיוך, תמיד עושה את ההפך. תמיד צריכה לחפש משהו אחר, יותר מעניין, גם מסוכן.... לא פוחדת מכלום... מזכירה לי את אחותי שהתאבדה... גם היא אהבה שפות אקזוטיות, התעניינה בנצרות הקדומה....

אולגה הזמינה אותי לביתה עוד פעמים אחדות, פגשתי גם את אלכסיי: גבר שריירי ושזוף, בעל גולגולת עגולה ומוצקה, מסופרת קצרצר ועיני פלדה תכולות, זוהרות, לבוש גופיית טריקו צמודה, שותה כמויות מדהימות של וודקה, מעשן סיגריות עבות ומסריחות ומתבונן באולגה בעיניים משפדות. כשאלכסיי היה מגיע אנסטסיה הייתה בורחת מן הבית, ישנה אצל חברות כשחליתי - בקיב לא היה קשה לחלות, כי האוויר והמים היו עדיין רוויי קרינה בעקבות אסון צ'רנוביל - אנסטסיה הגיעה לביתי עם תרופות, חלב, קווקר, נורות חשמל - דברים שבאותה עת אי אפשר היה להשיג בשום חנות, גם לא בחנויות ה"בריוזקה" שמכרו לתיירים משקאות, שוקולד וסיגריות בדולרים. בגאווה ובהבעת סודיות מיוחדת הביאה לי משולש של גבינה צהובה. אביה לא דיווח לרשויות על הגירושים כדי שאימה תוכל להמשיך לקנות בחנויות המיוחדות לנכי מלחמת העולם השנייה. שילמתי בשיעורי עברית פרטיים, שום תשלום אחר הן לא רצו לקבל.

- אימא אישה נפלאה, אמרה אנסטסיה, רק אלכסיי - ופתאום גחנה וצפצפה באוזני: אני שונאת אותו! אני שונאת אותו! פניה חוורו ונמלאו נמשים, שביניהם התפתלו עיניה שהתאדמו ומלאו ארס ירוק.

כשנתיים לאחר מכן שמעתי בביתי בירושלים בטלפון את קולה הצפצפני, בעברית. האם אוכל לומר לה בבקשה אם אני זוכרת אותה? היא גרה בירושלים, בגילה. בחדר שכור. האם אוכל לומר לה בבקשה אם אפשר לבקר אותי?

היא נראתה מבוגרת בעשר שנים. עיניה גדלו. היא נעשתה חיוורת והנמשים התגודדו על פניה. כתפיה רזו וירכיה התרחבו. הילוכה נעשה מתנדנד קצת. היא רוצה להתגייר. כבר מזמן רצתה להתגייר. עוד בקיב, כן, מאז. היה לה בקיב חבר יהודי וממנו למדה הרבה. כן, איליה, הוא עלה לארץ, גר בדימונה

עם אימא שלו, אבל הם כבר רק ידידים. גם הקורס שלי השפיע, אני לא יודעת כמה. עכשיו אין לה חבר, והיא רוצה להתגייר, וגם מאוד זקוקה לעבודה. אין לה רישיון לעבודה, כי בינתיים עד שתתגייר היא נחשבת לתיירת. היא מנקה בתים ומדרגות, אבל הייתה רוצה לעבוד עם ילדים, בקייב היא גמרה סמינר למורים ולגננות. מה שלום אימא?! בסדר, הן מדברות בטלפון, לא הרבה, כי זה עולה ביוקר. היא עדיין עם אלכסיי.

- אפשר לחיות גם בלי אימא, תקעה בי עיניים מלאות ידיעה, חייכה וקפצה את שפתייה. אמרתי לה שלדעתי אולפן גיור בקיבוץ הוא הפתרון הטוב ביותר בשבילה, עשיתי כמה צלצולי טלפון והיא בחרה באולפן עין הנצי"ב.

לאחר כשנה היא צלצלה שוב. מה שלומי. ברוך השם שלומה מצוין. בעין הנצי"ב היה נפלא, לא קל אבל מאוד מעניין, כמה חבל שזה נגמר. היא פגשה שם אנשים נהדרים, מאוד מעניינים, אצילי נפש. עכשיו היא מחפשת עבודה. רצוי עם ילדים. אולי אני מכירה? עדיין משרד הפנים לא מאשר, אז מאוד קשה עם עבודה. אם לא עם ילדים אז אולי משהו שצריך ניקיון. היא אוהבת לעבוד עם אנשים, לא עם מכשירים, משעמם נורא, אבל כרגע אין בררה. אימא תבוא לביקור בפסח, בלי אלכסיי, כמובן, ישמור השם. בעין הנצי"ב דיברו הרבה על הקשר עם ההורים אחרי הגיור, שהגיור לא מבטל את "כבוד את אביך ואת אימך". איך אפשר להרגיש כבוד לאימא שלגמרי ויתרה על הכבוד העצמי שלה, שמתנהגת בצורה כל כך משפילה? ובנוסף לכול אימא נעשתה דתית, זאת אומרת נוצרית, הרחמן יצילנו, והיא רוצה לחגוג את הפסחא בירושלים. דרך אגב, עכשיו לא קוראים לה אנסטסיה אלא רות, על שם רות המואבייה, כמובן.

- כשיהיה לי ילד אקרא לו דויד, היא צוחקת ואני רואה בעיני רוחי קמטטים ראשונים סביב עיניה.

קניתי זר פרחים גדול ופגשתי את אולגה בשדה התעופה. לקחתי אותה לדירה של רות בגילה. היא בכתה וצחקה כל הדרך בלי קול, ניגבה את דמעותיה בממחטת משי רקומה, מחוררת. דיברה על געגועיה הנוראים לאנסטסיה, על הדת שלימדה אותה לקבל באהבה את ייסורי החיים - את הכול: את ההשפלה, את האשמה, את העוול, את הלכלוך, את השיעמום... האבן והאור

של גילה מצאו חן בעיניה. לקחתי אותה לכנסיית הקבר ולכנסייה הרוסית בעין כרם. לקחתי אותה לקונצרט של התזמורת הפילהרמונית.

אולגה אמרה:

- אולי אני אעבור לגור בישראל?

רות אמרה:

- את לא יכולה, את לא יהודייה. ומה תעשי עם אלכסיי?

אולגה הייתה בארץ שלושה שבועות וחזרה לקייב. דיברתי אתה בטלפון פעם או פעמיים, לצאת ידי חובת נימוס, והקשר נותק. זה היה לפני שנה, ועכשיו המשטרה רוצה שאני אזהה את הגופה. אין מי שיעשה זאת מלבדי. ויש תינוק. ממי?

היא שכבה מכוסה בסדין בחדר המתים של בית-החולים, אפה ארוך מהרגיל, שפתייה החיוורות-צהובות פערורות, כאילו זה עתה ראתה משהו מוזר, מעניין, והיא רוצה לומר לי עליו משהו. בקושי ניתקתי את עצמי ממפתח השפתיים האילם. הסברתי במשטרה מי היא, וביקשתי שמישהו יודיע לאימה בקייב. אני אינני מסוגלת לעשות זאת. שאלתי מה סיבת המוות.

- לא ברור, הייתה התשובה. האם היא התאבדה?

- כנראה שלא, ענו לי. נראה שהיה לה חום גבוה משלשול או מדיזנטריה, והיא לא טופלה. התייבשות, ועוד בחורף.

ידוע לי מה היא אכלה? לא ידוע לי. ידוע לי אם הייתה חברה בקופת חולים כלשהי? לא ידוע לי, לא נראה לי. ידוע לי אם הייתה שייכת לקהילה או לבית-כנסת כלשהו? לא ידוע לי. לא היה לה ממי לבקש עזרה? לא ידוע לי.

ימים אחדים לאחר מכן עמדתי בעיניים מושפלות ליד אימא של רות בבית ההלוויות בירושלים וניסיתי לחבק אותה. היא לא הגיבה. הסוודר האפור שלבשה היה קרוע. פניה האפירו, חלבוני עיניה היו אדומים, שפתה העליונה הייתה קפוצה ומקומטת. היא הביטה בי במבט חלול של תמיהה קפואה. היא כבר לא ניסתה לנגב את הדמעות שזרמו על לחייה וטפטפו מלסתותיה, את הריר שנזל מפיה ומאפה. סביב הארון היו מלבדנו כשלושים נערים ונערות מעין הנצי"ב וכן נער כבן תשע-עשרה, בחורצ'יק ישראלי חמוד עם שיער ארוך ועגיל באוזן, שכבה ללא הפוגות. הוריו גם הם היו שם, ניצבים לידו

בחוסר אונים סבלני. אחת הבנות מעין הנצי"ב, נערה עגלגלה בחצאית ג'ינס ארוכה, הסבירה לחברתה שאלה שעומדים שם זה ההורים של הבחור שממנו היא נכנסה להיריון.

- הם חשבו להתחתן, אבל הוא לא היה דתי אז היא מאוד התלבטה, כי מה הם יעשו בשבת? אז הם נפרדו, והיא החליטה לגדל את התינוק בתור אם חד־הורית. ההורים שלו אומרים שהם יאמצו את התינוק. קוראים לו דויד, מאז הברית לא שמענו ממנה כלום...

- לתינוק קוראים דויד, אמרתי לאולגה. לא היה נראה שהיא מבינה על מה אני מדברת ולשם מה.

דברים יפים

בעלי אוהב את הים.

- תסתכלי ותראי כמה שהוא יפה, כל יום יש לו צבע אחר, ריח אחר, הוא אומר לי כל שבת ומנשק אותי בשעה שבע ורבע בבוקר, כשאנחנו רצים על החוף.

כל שבת כמעט הוא אומר לי את זה, אבל אני ממשיכה לאהוב את העיר שעל ההר. מהיום הראשון שבאתי אליה מהכפר ללמוד במכון הגבוה להנדסת מזון הרגשתי את הדבר הזה שכאילו האוויר מרים אותי למעלה כל הזמן ואומר לי: זהו. הרגשתי כאילו שאני בחלום. אין טרקטורים, אין זבובי בקר. הכול מאבן. אבל בעלי אוהב את הים וחוף מזה הוא עובד בבית חרושת מקומי למזגנים, וגרנו בשיכון שעל יד הים. יום אחד אמרתי:

- מספיק. אני משתגעת מזה. אין פה שום יופי. בוא נעבור למקום אחר. אמרתי לו. בעיר שעל ההר אני נהיית צעירה רק מלנשום את האוויר, השיכון הזה לא מתאים לאישיות שלי, אני חיה כאן כאילו במדבר, איזה מין חיים אלה, בכיתי ועישנתי. תיסע לעבודה שעה-שעתיים ותחזור. בשבת ניסע לים.

הילד אוהב קוקה קולה, את הכלב ואת הפעולות של הצופים. הבטחתי לו שגם בעיר שעל ההר יש קוקה קולה ויש צופים. הבטחתי שהכלב יאהב את העיר שעל ההר. הבטחתי לו שלג. אני משתדלת לחנך אותו שגם כן יאהב דברים יפים.

בעיר שעל ההר הרכבת צפרה כמו בסרטים. האוויר היה טרי וקריר. הירוק של הברושים היה אפור, בגון האבן. הצלצול של שעון הקיר שלנו נהיה פתאום כמו צלצול של פעמון. בעלי אמר שזה בגלל שהתקרה בבית שקנינו יותר גבוהה. ביום הראשון הכלב ברח וכשחזר התברר שהורעל, וגם התווכחנו הרבה בעניין הצבע של הסורגים, בסוף הוא הסכים אתי ששחור זה יותר סטייל מתכלת. היה כבר מאוחר בלילה, ולמחרת הוא היה צריך לקום מאוד מוקדם כדי לנסוע לעבודה שלו במזגנים.

- אני לא אוהב לריב, אמר והתהפך אליי עם הגב.

אחר כך התחילו קולות מוזרים מעל התקרה, שהפריעו לנו להירדם. כאילו שמישהו בונה מגדל מקוביות עץ, מפרק אותו ושוב בונה. עלינו לקומה השנייה. הייתה הבחורה שעמדה ליד הכיור, לבושה בווקמן, ביקיני, סינור וכפכפים לבנים, לעסה מסטיק והתנועה לקצב המוסיקה. היא הייתה דופקת עם הכפכפים על הרצפה, והיה הבחור, עם תחתונים שחורים וכפכפים לבנים גם כן, שהחזיק אותה במותניים מאחורנית. הצגתי את עצמי יפה בתור השכנה החדשה, ובעלי הציע שאנחנו נקנה לשניהם נעלי התעמלות כדי שיהיה לנו שקט. הבחור הקשיב עם כל הכבוד, שתק זמן-מה, ולבסוף אמר באטיות ובקול שיצא כאילו מהאף:

- זה לא בא בחשבון. אנחנו בכפכפים מאז ומתמיד. זה הסטייל שלנו. והבחורה אמרה:

- זה מה שמתאים לאישיות שלנו, ולעסה את המסטיק בפה סגור. והבחור אמר:

- זה מה שאנחנו אוהבים. ככה זה יפה בעינינו. אין מה לעשות.

בבוקר שמעתי בחוץ, מצמרות האורנים, קולות של עורבים, ויחד אתם קולות יותר גבוהים אבל גם כן מאוד צרחניים: ציו-ציו-ציו. יצאתי לגינה, ועל ראשי התפזרו פירורי לחם. הסתכלתי וראיתי שהשכנה מהקומה השלישית מנערת דברים. היא ניערה את כתונת הלילה שלה, שהיה לה צבע ורוד דהוי נוטה לצהבהב. אחר כך היא ניערה שתי שקיות ניילון. אחר כך חזייה בעלת ממדים עצומים, אחר כך קופסה גדולה מפח, של ביסקוויטים כנראה. לכל דבר שניערה היה רעש מיוחד משלו. היא חייכה והשיניים התותבות שלה הבהיקו בשמש. אחרי שגמרה לנער ולאווור את הכול שפכה לגינה קערה מלאה עיסה של חלה רטובה וקראה שוב: ציו-ציו-ציו!

- אולי תפסיקי את זה, לנער ולאווור! לנער ולאווור! נשמע מתוך הבית קול של גבר זקן.

- מה יש? לא טוב לנער ולאווור? לא יפה? אני אוהבת את זה! אני אוהבת את זה! ענתה לו בקול גבוה וצרחני. גבר שלא יודע להעריך שום דבר טוב, קראה אליי מעל המרפסת, לא עוגות, לא לביבות, רק מרק ירקות ולבן. זה כל

מה שהוא אוהב לאכול. שום דבר אחר הוא לא יכול לאכול. היית צריכה לראות איך אבא שלי היה אוכל: שם על שיפוד דג מלוח אנשוכי חריף, בתוך האש, מסובב־מסובב וכולע, ממלא כוס של תה עם פאסטיס וכולע. וזה – מהבוקר הוא אומר שיש לו אבנים בבטן וטעם לא טוב בפה ודפרסיה. תמיד דפרסיה. לא יודע מה זה צחוק, לא יודע מה זה שמחה. לא שייך לנוף הזה בכלל.

– אל תשימי לב אליה, קרא אליי בעלה, שגם הוא יצא למרפסת. יש לה מחלת רוח, שבעים אחוז, עם תעודה. אני צריך דיאטה והיא רק מטגנת לביבות על שמן שרוף. כאילו שאני לא קיים. פעם הייתי מתפוצץ מזה. עכשיו כשהיא מתחילה לצעוק אני הולך לי מהבית, הולך לבית־הכנסת, הולך לחבר שלי, הסנדלר. מה יש לי לעשות בבית. תלמדי ממני.

לידי על המדרכה, פיו נודף חמצמצות של צנצנת פרחים שלא החליפו לה את המים, המשיך:

– איך אני יכול ליהנות מאוכל? הכול כואב לי כשאני אוכל, הפה כואב לי. תסתכלי על הלשון שלי. נִה! הוא עוצם את עיניו ושולח לעומתי את לשונו האפורה־לבנה כמו עכבר.

ומהקומה השלישית ליוו אותו הצריחות שלה:

– שילך לבקר את החברים שלו, גבר שלא יודע ליהנות משום דבר. רק לריב. זה מה שהוא אוהב. אני – אותי כולם אוהבים. הילד שטיפלתי בו בשנה שעברה אמר לי: כשנהיה גדולים נתחתן. אבא שלי – הוא אהב אותי באמת. אני הייתי הולכת במדרכה, חוזרת מבית־הספר, ואבא שלי במדרכה ממול, לא קורא לי אפילו, רק הולך ומסתכל עליי: תראו כולכם איזה בת יפה יש לי. לפני שמת סיפר לי את זה, הייתי אז בת שש־עשרה. אז כשאני הולכת ברחוב, תמיד כשאני הולכת ברחוב, אני יודעת שהנה הוא הולך ומסתכל בי מהמדרכה השנייה וחושב לעצמו: תראו כולכם איזה בת יפה יש לי. ואני גם עכשיו יש לי צבע לא רע בלחיים. מי יגיד שאני בת שישים ושבע? ואני עוד מתכוננת לחיות, אפילו עד מאה ועשרים! מה יש, זה לא טוב? לא יפה?

בערב דפקה בדלת. שיערה האפור פרוע, שפתייה רועדות, ממלמלת:

– טלפון, בית־חולים, מגן דוד אדום.

צלצלתי למגן דוד אדום ועליתי אתה לקומה השלישית. היה שם ריח חזק ומוזר, לא של מרק ממעיים של תרנגולות, לא של בצק שמרים ששכחו לאפות אותו, לא של רפת כשהפרות חולות, אני לא יודעת איזה ריח זה היה. על הקירות המוכתמים היו מודבקות פיסות גזרות של טפטים ועליהן צילומים של דמויות מטושטשות זקופות ומחייכות בחוצפה. שלולית קטנה של דם הייתה על הרצפה במקום שעמד השכן ורכס את מכנסיו בידיים רועדות. אני הולך למות, אמר לי. הרגליים כבר קרות.

היא כאילו מחאה כפיים והתחילה לסטור לעצמה על הלחיים: ככה וככה, עוד, עוד, עוד, תכף גם לי ירד דם, תיכף גם אני אמות. אתה תראה! לא תשאיר אותי לבד! והיא מחבקת אותו וגוררת אותו לחדר המדרגות בעזרתה. הוא מניח את ראשו על כתפה ועוצם את עיניו. הרגליים לא הולכות אלא נסחבות על הרצפה, כאילו קשורות.

האמבולנס כבר חיכה סמוך למדרכה. הוא פקח את עיניו, הסיר את שעונו ונתן לה למשמרת. רגע התלבט בקשר למשקפיים, ולבסוף נתן לה גם אותם. היא נבהלה וחבקה אותו בכל כוחה.

- חי שתחזור לי, אתה שומע?! צרחה פתאום בכל כוחה.

- חי שתחזור לי! חזרה וייבבה, מחבקת את מותניו ואת בטנו. רגלו האחת כבר הייתה על מדרגת האמבולנס, והיא קלטה פתאום את ראשו בשתי ידיה, סובבה את צווארו כלפיה ונשקה לו על הפה, על השפתיים, נשיקה ארוכה וחזקה, מדביקה את שפתייה אל שפתיו במצמוצים, כאילו שהיא רוצה לקחת לו את הטעם של הבוץ ולהשאיר אצלה.

- חי שתחזור לי! המשיכה ליילל כשראתה שהאמבולנס מתרחק, וטלטלה את ראשה אנה ואנה כמו ממטרה.

- אני אוהבת רק שהוא בבית, ייבבה באוזניי. את יודעת, אנחנו אפילו לא נשואים. זה בגלל הביטוח. אם אוהבים אז אוהבים, זה עניין של אישיות, לא ככה? אמרה, הציתה לעצמה סיגריה ובאנחה עמוקה נשמה ונשפה את העשן. הרגשתי שראשי מסתחרר ושגם אני מוכרחה לעשן. לקחתי ממנה סיגריה והיא שילבה את זרועה בזרועי ונלחצה אליי.

בשבת ירד שלג. כל הבוקר עמדתי ליד החלון עם הילד והדלקתי סיגריה בסיגריה. בעלי המשיך לישון עד הצהריים. הילד היה חולה באנגינה וכאילו באבל על הכלב שהורעל. הצעתי לו קוקה קולה והוא לא רצה. הסתכלנו באדים שהיו נדחפים בכוח רך כלפי מעלה מגזע העץ הכרות שבחצר, והרגשתי שאנחנו קלים וכאילו גם כן מתאדים.

במינימרקט ברוך

- תגיד, אתה חושב שאני צריך ללמד אותך איך לגנוב ממני?

התשובה הזאת של מנהל הבנק בטלפון חזרה ועשתה לברוך גלים קטנים בגוף, כמו זרם חשמלי או התחלה של חום גבוה, וכמה שניסה להתרכז בעבודה ככה היא חזרה והקפיצה אותו ויחד עם זה הוא גם שמע את עצמו צוחק בקול דקיק, בקול של מנהל הבנק שעכשיו הראה את הפרצוף שטן האמיתי שלו, המנוול הזה, והצחוקים האלה שעשו לו דמעות בעיניים היה צריך להפסיק אותם בכל הכוח ולהירגע. לך תעשה עסקים שאפשר להתגאות בהם במדינה הזאת! לך תקים סניף מינימרקט - לא איזה בוטיק בונבוניירה בשביל הרושם - עם ירקות אורגניים וקומפקט דיסקים ותכשיטים והכול שיציל את הכבוד של העיר הדפוקה הזאת, שייתן לאנשים טעם של מה זה גן עדן, שייתן להם קצת אמונה, אמונה בלהשקיע, לפחות! אז כשאתה מנסה להשקיע בהרגשה הטובה של הקונים, לא בוויטרינות, ולארגן שירות טעינה של המצרכים ישר לבאגאז' ואתה מנסה להרים אשראי אז הבנזונה אומר לך, תגיד, אתה חושב שאני צריך ללמד אותך איך לגנוב ממני וצוחק ממך כאילו שהיית ילד קטן ומושתן.

הכעס עשה לו יותר טוב. עכשיו נהיה לו חם מאוד בראש ובעיניים והוא חיכה שזה ירד לו והוא יוכל לתפקד בצורה תקינה. הוא שמע את שני הטלפונים מצלצלים ומשתתקים, שמע את קולה של הקופאית מנסה לברר מחיר של טפטפת ממוחשבת, שמע את קולו של האחראי על הביטחון קורא לו דחוף - ולא היה מסוגל לזוז מהמקום. מה קרה לו? ככה הרגיש בתיכון, כשאחד החבר'ה מהלהקה, זה עם הגיטרה חשמלית, חילק עם שני הבני דודים שלו, ההוא עם הסקסופון וההוא עם הבאס, את כל הכסף שהבעל בית קפה הסכים בסוף לשלם, אפילו שזה הוא היה שארגן את הכול וחיבר את המוסיקה, וניגן אותה בפסנתר הדפוק של הבית קפה. היה לו את הקטע הזה,

שהוא יוצא מפעולה לאיזה מאה-מאתיים שנה כאילו. יושב, לא עושה כלום, מסתכל בכול כמו בדי-וידי.

בעזרת שלוש מצלמות האבטחה ששידרו אל המשרד ברוך היה יכול לראות ולדעת מה שקורה בכל מקום במינימרקט. לא הכול היה כל כך משעמם וחוזר על עצמו. באחד המסכים ראה קונה אחת, אישה בהחלט נאה, בת לא יותר משלושים, שלשם השוואת המחירים והכמויות הייתה שולפת מנרתיק קטיפה ורוד משקפיים בעלי מסגרת ורודה ומחזירה אותם לנרתיק. היא צעדה אל הקופה על עקבים גבוהים, ישבן טוב, קטן ועגול, עגילי פנינים מתנדנדים, ותינוק, אולי בן שנה, רכוב על מדף המתכת של העגלה העמוסה. שילמה, השמיטה את הארנק בשקית הניילון, פשפשה בכיס אחר המפתחות למכונת, ובעיניים שקועות עמוק-עמוק מתחת לעפעפיים אסיאתיים, צעדה עם ארבעה סלי פלסטיק מתפוצצים ממזרכים ועם תיק העור שלה אל דלת הזכוכית האוטומטית. התינוק שנשאר על העגלה הרים את זרועותיו כדי שמישהו ייקח אותו על הידיים, אבל הקונה הבאה הזיזה את העגלה והחלה לפרוק את המזרכים על המסוע. ברוך ניתק את מוסיקת הרקע והפעיל את הרמקול: 'גברת, שכחת את התינוק שלך?' קולו הדהד ברחבי המינימרקט וכל הנשים הסתכלו לכל הכיוונים לחפש תינוקות. האישה שכבר הייתה ליד הדלת האוטומטית צעדה לאחור והסתובבה, מועדת על עקב שמאל, מטה את ראשה הצדה במחווה של ייאוש מעצמה, וברוך חשב שרק מאחורה היא נראית מושכת. היא אמרה לקופאית משהו כמו, איזה רעש, אפשר לחשוב שגנבתי משהו, והקופאית אמרה משהו כמו, תראי, זה המנהל שלנו, אין מה לעשות, כל הזמן מתערב במה שלא צריך, בשביל הרושם. ככה הוא רגיל מהצבא, שכל אחת זה המזכירה הפרטית שלו, תחייגי לי לפה תחייגי לי לשם.

ברוך המשיך לבהות בשלושת מסכי מצלמות האבטחה, והרגיש את הלחץ-דם עולה לו לראש כמו תמיד כשהטמטום של הבני-אדם מתחיל להיראות בלתי מובן לגמרי, מדכא עד כדי גועל נפש. הנה, עכשיו הם נכנסים כולם, מסתכלים מסביב. מרגישים שהכול פה שלהם, והם צריכים רק להושיט יד ולשים בסל. ואם אין להם מספיק כסף בשביל לקנות כל מה שיש במינימרקט סימן שהמנהל של המינימרקט דפק אותם. והרי הוא משקיע במינימרקט הזה את הנשמה שלו - ולא בשביל שום רושם, אלא מפני שהוא

ככה, אכפת לו מכל מה שהוא עושה, אכפת לו שאחרי שהוא עושה את היוםית הוא לא רק יכניס לקופה את הכסף, זה לא העיקר אצלו, העיקר אצלו זה שתוכל להגיד לעצמך בסוף היום שעשית עבודה טובה. אם זה בירקות ופירות ואם זה במוצרי חלב, ואם זה במחלקת אלקטרוניקה, לא משנה. כי מה שאתה עושה זה אתה, אתה מסתכל על מה שעשית ואתה רואה את עצמך.

המחשבות האלה והתינוק פייסו את ברוך, והוא התכוון להרים את הטלפון שלא הפסיק לצלצל, אבל באותו הרגע הוא ראה במצלמה שמכוונת על הכניסה את יונה, כן, במצלמה ולא בחלום. יונה! צעק, כמו שצועקים בחלום, מבפנים, בלי קול. הוא חלם עליה הרבה פעמים בשנים האחרונות. זה שבע שנים שהיא לא נתנה לו לראות אותה מלבד פעמיים במצלמה של המינימרקט אתמול ושלשום ואפילו לדבר אתו בטלפון היא לא הסכימה. יונה שהוא גידל אותה כאילו אף פעם לא הייתה לה אימא, שהייתה אוכלת רק מהכפית שלו, שלא למדה ללכת עד גיל שלוש, כי הוא היה מוכן תמיד להרכיב אותה על הכתפיים שלו, שרק אם היה מעיף אותה באוויר הייתה מסכימה לצחוק, שנתנה רק לו לעשות לה את האמבטיה ולקחת אותה למיטה לישון עם סיפור, שבגיל בת מצווה עוד הייתה יושבת לו על הברכיים ומבקשת שישחק בה. 'תשחק בי', הייתה אומרת, והוא היה כותב לה על הגב מילים והיא הייתה מנחשת בקול רך ומהסס אבל בדיוק גמור את כל השמות, והייתה מחייכת חיוך מסתורי, עדין ומלא חכמה, שהיה מפוצץ לו את הלב מאהבה.

בחלום היא יושבה על ברכיו במשרד של המינימרקט ברוך ויחד הם הסתכלו במסכי מצלמות האבטחה איך אישה עירומה, לבנה, עם שער בלונדי ארוך ודליל, מובילה עגלה ומעמיסה עליה אננסים ומנגואים ודובדבנים ופיסטוקים וכלי פִּירֶקס ונקניקים צרפתיים וקוסמטיקה ואלקטרוניקה ותקליטורים ומה לא, וכשהיא מגיעה לקופה ומקבלת את החשבון היא מתחילה להסתכל לכל הצדדים לחפש עזרה ואחר כך היא קורעת את החשבון וזורקת את כל הדברים מהעגלה וצועקת: למה זה כל כך ביוקר? והפירקסים נשברים ומועכים את הדובדבנים והמנגואים ויונה קופצת לו על הברכיים וצוחקת בקולי קולות, כמו שהוא אוהב, והוא צוחק אֶתה למרות שזה לא כל כך מצחיק אותו.

שלשום היא באה בפעם הראשונה אחרי שבע שנים. גם אז הוא ראה אותה ככה במצלמה ורצה לצעוק, ורצה לרדת למטה, אבל חיכה. אחרי הכול, שבע שנים הוא היה כמו מת בשבילה, מילה היא לא רצתה לדבר אתו. ולמה? למה? נכון, היום לא שואלים למה. ילדים עושים מה שבא להם בראש, ילדים, ילדות. טוב, היא הייתה מתחצפת הרבה והוא עשה את עצמו לא שומע. היא לא התלבשה צנוע, לא עזרה בבית, לא הכינה שיעורים, לא התנהגה יפה לחברות שלה – הוא שתק. היא הביאה הביתה מוסיקה רועשת וניגנה כשכולם ישנו. על הכול הוא שתק. אבל יום אחד, היא הייתה בת ארבע-עשרה, היא חזרה מבית-הספר בלי הצמות. מיום שנולדה לא נגעו בשערות שלה, נתנו להן לגדול עד הברכיים, חפפו לה אותן בשמן זית, בשמן שקדים, בבירה, בטיפות של ויטמינים תוצרת חוץ. כשהיא הייתה פותחת את הצמות ומסתרקת פזור, היא נראתה כמו עטופה בגלימה שחורה מבריקה. רק מלראות את זה נהיה אור בלב. אז יום אחד היא חזרה מבית-הספר עם ראש גלוח. חזרה מאוחר, אחרי שהם כבר אכלו ארוחת ערב. הוא כבר הסתכל בטלוויזיה, שכב על הספה הירוקה עם הנעליים בחוץ, שלא ללכלך את הריפוד. והיא נכנסת, הראש שלה כמו של בובה מחלון ראווה, כאילו עשוי מקלקר, כמו איזה שלד של מת שיצא מהקבר. והיא מחייכת את החיוך שלה, שהיה כזה חכם ומסתורי ונהיה עכשיו חיוך של אדם שיצא מהקבר, הפה מחייך והעיניים לא, ואומרת: איך אני? נכון אני גדולה? זהו. זה כל הסיפור. הוא הכה אותה בכל הכוח שלו, עד שירד לה דם מהפנים והיא לקחה סכין מהמטבח ואמרה תנסה רק להתקרב אליי. הוא לא דיבר אֶתה שבוע והיא עזבה את הבית ומאז הוא כמו מת בשבילה. הוא כתב לה והיא לא ענתה, טלפן והיא טרקה את השפופרת כששמעה את הקול שלו, שלח לה מתנות והיא החזירה או לא באה לדואר לקחת אותן. כל יום הוא הולך למינימרקט, מסתכל על מסכי המצלמות ומקווה לראות אותה שם. לפני שבוע היא הופיעה, כמו מהשמים. התמונה לא הייתה כל כך טובה, והוא לא היה לגמרי בטוח שזאת היא. כשנהיה בטוח וגם משותק מרוב רצון לרדת למטה ולחבק אותה המשיך להתבונן בה, בולע כל תנועה. ראשה היה גלוח. היא לבשה מעיל עור שחור. היא לא לקחה שום עגלה, אלא צעדה כמרחפת אל מחלקת הקוסמטיקה, שם לקחה כמה קרמים מהיקרים ביותר ושמה בכיס מעיל העור השחור, אחר כך עברה למחלקה של התכשיטים, זאת שהוא הכי מתגאה בה,

לקחה כמה שרשרות ושעונים ושמה בכיס השני, ובאותה הליכה מרחפת צעדה לכיוון הקופה. והוא ישב מול המסך כאילו שנפלה לו מרפסת על הראש והסתכל איך שהקופאית עוצרת אותה וקוראת לאיש הביטחון ואיך שאיש הביטחון לוקח אותה לחדר הקטן ואיך שהיא יוצאת משם עם הידיים בכיסים הריקים של המעיל עור ועם החיוך המסתורי על השפתיים שנהיו יותר דקות ומשוחות בליפסטיק כהה, בלי העיניים. הוא צלצל אליה בערב ואמר: יונה, אם חסר לך כסף תגירי, בשביל זה אני אבא שלך. היא לא טרקה את הטלפון אבל גם לא ענתה. הוא האזין לדממה, לרחשי הטלפון, ואמר: יונה, למה את לא מדברת. ואז היא טרקה. למחרת היא הופיעה שוב, עם אותו מעיל עור ועם בחור מלא עגילים באוזניים ובאף. שניהם התיישבו על הרצפה במחלקת הירקות האורגניים הוציאו ניירות של סיגריות והתחילו לגלגל אותם ולעשן, ואת הגפרורים זרקו על השטיח, בוערים. איש הביטחון הוביל את שניהם למשרד של ברוך, והוא אמר: זה בסדר, אני מכיר אותם, תוציא אותם החוצה בשקט. בערב הוא שוב צלצל אליה וצעק: יונה, מה את עושה לי, יונה? את רוצה להרוג אותי, יונה? שוב הייתה דממה ארוכה ובסוף הוא שמע את קולה. היא אמרה: this is a good idea, ככה היא אמרה במבטא של מי שרואה הרבה סרטים.

עכשיו הוא ראה אותה שוב. היא לא הייתה עם הבחור ולא עם המעיל עור, אלא רק עם שמלה, והוא ראה שהיא בהיריון. בהיריון. תקע לעצמו את המלים בראש כמו מסמרי בטון. הבטן שלה נראתה כאילו היא מלאה במנגו גדול. היא טיילה בין המדפים של מחלקת בגדי התינוקות כמו על שפת הים, מתנדנדת כמו סירה על הגלים. ברוך יצא מהמשרד, ירד במדרגות והגיע אליה מגבה, כשהתבוננה בנעלי הליכה ראשונות, קטנות כצעצועי בובה.

- יונה, אמר, רק תגירי לי מה את צריכה.

היא הסתכלה בו והיה נדמה שלעולם לא תענה.

- אני צריכה לנסוע מכאן, אמרה לבסוף בקול שלה, שנהיה פחות רך, צרוד טיפה, כנראה מרוב עישון. אני נוסעת בקרוב, הוסיפה.

ברוך התאמץ מאוד לדבר בטבעיות.

- אה, ולאן את נוסעת, יונה?

שוב הייתה שתיקה ארוכה, ופניה היו חסרי תנועה, כמו עשויים מצדף. אחר כך אמרה:

- לאיים הקאריביים, אני חושבת, עוד לא ממש החלטנו.

ברוך כבר לא היה יכול לדבר בטבעיות:

- לאיים הקאריביים?! ולמה דווקא לשם? אחר כך, במאמץ להתרכז, אמר: למה לא לתאילנד או לברזיל, כמו כולם?

האם שמעו אוזניו שאמרה, כי אין שם מינימרקט ברוך או שרק היה נדמה לו?

ברוך הרגיש עוד פעם את הקטע הזה שהוא יוצא מכלל פעולה לאיזה מאה-מאתיים שנה, יושב, מסתכל על המסך, מחכה למשהו יותר טוב, מחכה שההרגשה הזאת תעבור לו והוא יוכל לעשות עבודה טובה, שתיתן לו הרגשה טובה.

הגדר

בשלוש לפנות בוקר נשמע מעבר לחלון חדר השינה שלי קול נפץ מחריש אוזניים ומיד בעקבותיו רעש של נשיפה עזה, כאילו נבקע מפל מים בחצר ומימיו זורמים בשצף קצף מתחת לחלון. בחוץ השתוללה סערה. גררתי את עצמי אל מחוץ לשמיכת הפוך ודידיתי בחשכת חדר השינה, הסלון והסטודיו החוצה לכיוון הרעש. החושך היה מלא תנועה: צמרות הושינגטוניה והשסק היטלטלו בחוזקה, עלים וחפצים בלתי מזוהים אחרים עפו ברוח. על הקרקע היה מוטל מכל הסולר הענק, סביבו שלולית נוצצת, ולידו, מתחת לחלון של זוג הזקנים שדירתם סמוכה לדירתי בקומה הראשונה, היה מוטל מכל הגז הענקי של השכנים החדשים שגרים מעלינו, זוג צעיר עם מבטא אמריקאי. מכל הגז היה מכוסה בשברי בטון של הגדר שהתמוטטה בסערה. רעש אדיר מילא את החלל. האוויר היה מלא ריח מוזר.

נזכרתי שאמנן אמר לפני חצי שנה, כשהוא רק עבר לגור אתי:

- הגדר הזאת תתמוטט יום אחד אל תוך החצר שלך, את לא רואה את השיפוע?

מוזר איך שני אנשים מסתכלים על אותו דבר, ואחד רואה מה שהשני אינו רואה כלל. אותו הדבר קורה כשאנו משחקים שח, אמנן רואה אפשרויות במקום שלי נדמה שהגעתי למבוי סתום, ולכן הוא כמעט תמיד מנצח. כשהייתי בתיכון לא ראיתי בנים שלמדו בבית-ספר מקצועי וניסו לחזור אחריי. עכשיו אני מאוהבת דווקא בגבר כזה. את הגדר בכלל לא ראיתי עד כה. עכשיו התבוננתי בה: היא הייתה בנויה מלבני כורכר חומות כהות, פגומות, בעלות גדלים לא שווים, ובסדקים שביניהן, שפעם אולי היו ממולאים בתערובת בוץ וסיד, השתרגו שורשים עבים של עץ תאנה ענקי, שבחורף עמד ערום ובקיץ התכסה עלים שכיסו כסכה את הספסל ואת שולחן השיש הקטן שעמדו בגינתי, וגם הניב תאנים טעימות - איזה עץ חכם! עץ התאנה הזקן צמח בתוך הגדר ממש.

- לשם מה בכלל אנחנו צריכים את הגדר הזאת? אמרתי ברוגזה. היא נמוכה עד כדי כך שהיא לא מפריעה אפילו לכלבת הפודל של השכנים לעבור אותה ולעשות את צרכיה בגינה שלי. היא לא הפריעה להם להרחיב את ביתם המפואר עד שהוא נוגע בה כמעט. היא לא מפריעה לרעש שהם מקימים לחדור אל תוך ביתי ולהעיר אותי משנתי. ואני כל-כך אוהבת לישון! אני לא מדברת איתם, אבל שומעת כל מילה שהם אומרים בטלפון! איזה אנשים! מה לי ולהם? אין לי עניין באנשים חסרי תרבות.

כדי להפיס את דעתו של אמנון ולטפח את המעורבות שלו בחיי צלצלתי בכל זאת לשכנים האלה שגרים מעבר לגדר ואין לי שום עניין בהם ובחייהם, ואמרתי:

- החבר שלי אומר שהגדר שבין הבית שלנו לבית שלכם הולכת להתמוטט, אז אולי כדאי לעשות משהו.

- אז הוא אומר. מה כבר אפשר לעשות? אמר גבי בקול מפיס, כמו שמדברים כשלא רוצים להתאמץ או לשלם... שמעתי שסיפר למישהו בטלפון שאני אישה מוזרה שכל הזמן מחליפה חברים ושאני שומעת מוסיקה ומנגנת בחלילית בשעות מוזרות, כשאנשים נורמאליים כבר ישנים. הוא חושב כנראה שאם יש לו וילה מפוארת במרכז העיר עם גינה גדולה וגנן הוא לא צריך להתחשב באישה כמוני, שגרה בבית משותף. מה יש לדבר איתו? צלצלתי גם לשכנים שגרים מעלינו, אביגיל וג'רי, זוג אמריקאים צעירים דתיים וספורטיביים. כרגיל, קיבלתי רק את המשיבון. זה לא שאני מעוניינת לדבר איתם או להכיר אותם. אני ישראלית, חילונית ולא ספורטיבית. מה לי ולהם?

אמנון לא ויתר. לפני שבוע הציע להביא מוטות ברזל מתכווננים, ולנסות לדחוף בהדרגה את הגדר עד שתתיישר. איזה רעיון! שמחתי שאכפת לו מהגדר שלי. לקח לי זמן להבין שלכל אחד יש דרך משלו להביע אהבה. בשלוש ורבע לפנות בוקר, כשהגדר התמוטטה על מכל הסולר שליר בלוני הגז, אמנון קפץ מיד מתוך שמירת הפוך, ורץ החוצה בתחתונים קצרים, ישר אל תוך החשכה. כשחזר הגיף את חלונות חדר השינה ואמר:

- לא ניתן. הגדר התמוטטה על המכל, והגז דולף החוצה. כל החלונות סגורים? זה ייגמר עוד מעט. הוא נכנס בחזרה מתחת לשמיכת הפוך, מקופל

כעובר גדול. אני מאוהבת בעניינות שלו. חשבתי: איזה מזל שהגדר היא עכשיו לא רק הבעיה שלי. עכשיו זאת בעיה גם של אמנון וגם של כל השכנים. טוב, השכנים הזקנים חולים, ואין מה לפנות אליהם. גבי יגיד, מה אפשר לעשות? עם השכנים החדשים אי אפשר לדבר אפילו בטלפון. איזה אנשים! ומה יהיה? רק בבוקר הצלחתי להירדם.

לקראת הצהריים פגשתי בחדר המדרגות את אביגיל, השכנה הצעירה עם המבטא האמריקאי, שגרה מעלינו בדירה ענקית שההורים שלה קנו. שאלתי אותה אם יש לה גז, והיא אמרה שבאמת היא לא מבינה למה הגז שלה נגמר כל-כך מהר. הסברתי לה מה קרה. היא הסתכלה בי באותו מבט נעלב שבו אנשים מקבלים את הידיעה שהם חייבים לשלם כסף. כך גם הביט בי ג'רי בעלה כשהעליתי את הרעיון שהם ישתתפו בהוצאות הגינה שאני מטפחת בחזית הבית. אחרי הכול אני קונה זבל, שתילים, ועוד משלמת לרזי הגנן, שבא אחת לחודש, התלוננתי. הוא השתתף בצערי ולא אמר כלום. בצהריים שמעתי את גבי מטייל מתחת לחלון שלי ומדבר עם כלבת הפודל לידי:

- בואי, לידי, בואי נראה מה קרה כאן בלילה.

הצצתי דרך החלון ואמרתי לו:

- אתה רואה מה זה? זה היה ממש מסוכן! תחשוב רק מה היה קורה אילו הסולר היה נדלק מהגז!

לא הזכרתי את שיחתנו הקודמת.

- מה אפשר לעשות? הוא אמר בקולו המפייס, חייבים לשקם את הגדר.

- לא נראה לי שהשכנים הזקנים יוכלו להשתתף, העזתי עוד ואמרתי. הם הרי חיים רק מהביטוח הלאומי.

אמנון יצא ואמר שאם זה כך, הרי שהחשבון פשוט: הגדר מפרידה בין שני בתים, ולכן חצי מהעלות ישלמו בעלי הווילה, והחצי השני יתחלק בין השכנים של הבית המשותף.

גבי חשב קצת ואמר:

- כן, זה ברור, מה אפשר לעשות? יש לך קבלן?

- אני?! קבלן?! מה לי ולקבלנים?

אחר כך אמרתי:

- לג'רי ואביגיל יש איש תחזוקה, קוראים לו ברוך, אולי נשאל אותו? בצורה כזאת הם לא יוכלו להתחמק מהתשלום.

גבי אמר:

- אני סומך עלייך בכול.

אני לא אוהבת שאומרים לי את זה. אמרתי לו:

- גבי, אני לא אעשה שום דבר שלא על דעתך.

דיברתי עם ג'רי בטלפון. הוא שתק כמו ששותקים כשלא רוצים לשלם.

אמרתי:

- גדר בין שני בתים שייכת לכל דיירי הבית, מה אפשר לעשות?

אמרתי לו גם שלא ניקח כסף מהשכנים הזקנים שגרים למטה, והוא חשב קצת והסכים. הוא מתפלל איתם באותו בית-כנסת. הוא נתן לי את הטלפון של ברוך. ברוך בירר ואמר שלפנות את הגדר הישנה ולהקים גדר בטון בגובה שלושים סנטימטר ועליה גדר רשת יעלה עשרים אלף שקל בלי קבלות. אהבתי את ה"בלי קבלות", זה נותן הרגשה של להרוויח. צלצלתי לגבי והוא אמר לי שוב:

- אני סומך עלייך בכול.

למחרת בבוקר ברוך בא עם קונטיינר ושני פועלים ערביים, השאיר אותם לַפְנוֹת ונעלם. בצהריים הופיעו שני פקחים ושאלו של מי הפועלים. נתתי להם את הטלפון של ברוך. ברוך הגיע והיו צעקות. כשהפקחים הלכו ברוך אמר לי:

- תצטרכו לשלם מס ערך מוסף, מה אפשר לעשות?

העיגולים הכהים של עיניו התגלגלו כלפי מעלה ותפסו את החלק העליון של העיניים. ארבעה ימים פינו הפועלים הערבים את שברי הגדר. ברוך אמר שמגיע לו ששת אלפים וחמש מאות ש"ח עבור הפינוי, ושהבנייה תעלה יותר ממה שהוא חשב קודם. אמנן אמר:

- יום עבודה של פועל ערבי זה מאתיים ש"ח. איך הוא הגיע לששת אלפים חמש מאות? ומה את אשמה שהוא לקח פועלים לא חוקיים?

מאוד רציתי להראות לאמנון שאני לצדו ושאני אישה שמבינה בכסף ובעסקים, אז הלכתי לדבר עם גבי. אמרתי לו:

- איך ברוך הגיע לששת אלפים חמש מאות? פועל ערבי זה מאתיים ש"ח ליום! ומה כבר עולה הקונטיינר?

גבי אמר:

- טוב, אבל מה אפשר לעשות?

אמרתי:

- נשלם לברוך את הכסף שלו וניקח קבלן אחר. וגם לא נסתפק בגדר של שלושים סנטימטר. זאת ההזדמנות שלנו לצמצם קצת את האינטימיות האקוסטית בינינו. אתה יודע שאני שומעת כל מילה שנעמה אומרת בטלפון? אתה יודע שאני יודעת הכול על המשפחה שלכם ועל הידידים שלכם? בוא נקים גדר ממשית.

גבי הסתכל עליי בעיניים חדשות ואמר לי שוב שהוא סומך עליי בכול, ושהוא ישמח אם אני אמצא קבלן אחר. התייעצתי עם רזי הגנן. רזי הוא הבן של מחמוד אבו-רזי מבית צפאפה שהיה הגנן שלנו שנים רבות. עכשיו מחמוד מבלה את ימי זקנתו בקופת חולים ובבית-חולים. מחמוד היה מביא לנו זיתים וענבים בקופסאות פלסטיק עם כתובות בערבית, לוחץ את ידי בכף יד כהה וענקית ככפפה של מתאגרף, ומשפיע עלינו בקולו המעובה שאלות וברכות בעיניי בריאות. למחמוד נתתי את המפתח של הדירה כדי שיוכל להגיע לגינה גם כשאני לא נמצאת. רזי גבוה מאביו, והוא לוחץ את ידי בפרוטזה של ידו הימנית, שאיבד עם עינו הימנית מי יודע איפה. הוא אומר שקיבל אותנו בירושה מאביו. רזי גר בירושלים ליד גן העצמאות, ובזמנו החופשי הוא קורא שירה בעברית, בערבית ובאנגלית, שותה בירה ומעשן ג'וינט, לבד או עם חברים, חלק יהודים. הוא אמר שייקח על עצמו את הבנייה של הגדר, יש לו חברים. הוא הציע לבנות גדר על בסיס בטון בעומק חצי מטר ורוחב שישים סנטימטר מבלוקים מקבילים עם חומר בידוד ביניהם בגובה שני מטר עשרים עם ציפוי שפריץ, ועם משטח של אבן, הכול

בעשרים ושניים אלף ש"ח. דיברתי עם השכנים. ג'רי שתק הרבה זמן והיטה את ראשו כאילו כואבת לו האוזן, אבל לא אמר "לא". גבי אמר:

- מה אפשר לעשות?

ואני נענעתי את ראשי בהסכמה.

ישבתי עם רזי וסיכמנו שהוא מקבל שלישי מהכסף מיד ובמזומן, כדי לקנות חומרים, שלישי נוסף כשהגדר תגיע לגובה של מטר וחצי ואת השאר בסוף. רזי קיבל את הכסף ונעלם. העבודה הייתה אמורה להתחיל למחרת, אבל במשך ארבעה ימים לא ראינו את רזי ולא את החברים שלו. גבי ואני השארנו לו הודעות בטלפון הנייד והוא לא ענה. צלצלנו לאביו, ושם ענה קול של אישה שאמרה שהיא לא יודעת כלום.

ביום החמישי הוא הגיע עם שני פועלים, ופרק אל החצר עשר באלות של מלט ושל חול וכמה אגודות של מוטות ברזל ארוכים.

העין המתה בפניו העמיקה, פניו כחשו ונחרצו קמטים.

- מה קרה, רזי? איפה היית?

- לא חשוב.

- חשבנו שנעלמת.

- מה חשבתם, שאני אעזוב עבודה שבאה לי בירושה מאבא שלי? עכשיו נתחיל בעבודה. אני הולך למכולת לקנות קצת אוכל. בצהריים, אם לא קשה לך, תכיני לנו קפה.

לפועלים קראו אחמד ומשה. אחמד היה בן דוד של רזי. כל שעותיים שתה קפה ועישן ג'וינט, ואחר כך עבד כמו שר.

- חיים על בטריות, אמר לי כששאלתי מה שלומו. רזי סיפר שהוא בנה בבית צפאפה וילה שלמה שקודם הייתה מחסן - בלי ארכיטקט, בלי מהנדס, בלי אף אחד. בחזית הוא בנה מדרגות אבן עגולות שתכנן אותן בעזרת חבל קשור למסמר. משה היה כורדי כסוף שער בן שישים או אולי שבעים, שישב שתיים עשרה שנים בכלא על רצח, וכשיצא התגרש והתחתן שוב עם אישה שקודם הייתה חברה של רזי. הוא הגיע לעבודה בחולצה לבנה ועבד בתנועות של פנתר. הם חפרו בעזרת מקדח "קונגו" באדמה הירושלמית העקשנית, פוררו את בסיס המלט הישן, נאבקו בשורשי עצים בני עשרות שנים. בדממה

הובילו את הפסולת אל הקונטיינר. הסברתי להם שחייבים לשמור על השקט בגלל השכנים מהקומה הראשונה, שהם זקנים וחולים.

שאלתי כל אחד איזה קפה הוא רוצה, והכנתי את הקפה בלי לבשל, אבל הקפדתי לשפוך קודם כול מים רותחים לכוס זכוכית כדי שתתחמם, ואחר כך לשים בה כפית קפה טורקי עם הסוכר, למזוג מים רותחים מאוד ולבסוף לערבב חזק עד שיעלה הקצף. אם אין קצף להתחיל הכול מהתחלה. מזגתי ארבע כוסות וישבתי אתם.

- אז מה קרה? לאן נעלמת, רזי? קרה לך משהו לא נעים?

- לא חשוב, באמת.

יומיים ארכה החפירה. ביום השלישי יצקו את הבטון לבסיס של הגדר. ביום הרביעי רזי נעלם שוב. הוא לא ענה לטלפונים במשך כל השבוע. צלצלתי שוב לבית אביו. מחמוד אבררזי הציף אותי בשאלות לשלומי ולשלום הגפן שהוא הרכיב לפני שנתיים.

- מה קורה עם רזי?

- באמת אני לא יודע. אני אדבר אתו.

בערב רזי צלצל.

- אהלן, רזי! מה קורה?

- אני רוצה לדבר איתך.

- בסדר גמור, בוא ונדבר.

רזי בא, ביקש לשבת בחוץ כדי שהוא יוכל לעשן. ביקש קפה. אמר:

- תראי, אני עשיתי טעות. עשיתי טעות. הצעתי מחיר בלי להתייעץ מספיק. כשראיתי שאני לא ארוויח מזה החלטתי לקנות את החומרים בשטחים. לקחתי את אחמד עם המשאית שלו ונסענו לחיזמה. קנינו את כל החומרים לבסיס של הגדר. שילמנו שלושת אלפים ש"ח. בלי קבלות. במחסום הראשון שאלו מאיפה אנחנו באים, אמרנו מבית שאן ונתנו לנו להמשיך. אבל פתאום רודפת אחרינו מכונית משטרה ועוצרת אותנו. יורד שוטר ואיש עם בגדים אזרחיים ושוב שואלים: 'מאיפה אתם באים?' אמרנו 'מבית שאן'. 'איפה קניתם את הסחורה?' אמרנו: 'בבית שאן'. 'יש לכם קבלות?' אמרנו, 'לא'.

אמרו: 'את המשאית עם החומרים אנחנו מחרימים לכם, או שתשלמו אלפיים ש"ח מכס או שאתם רוצים תביעה לבית משפט'. אמרתי: 'תביא תביעה ותשחרר לי את המשאית'. הבנתי כבר שהוא ממס הכנסה. הוציא בלוק עם טפסים וכתב אני לא יודע מה, אמר לאחמד: 'את החומרים תפרוק ותשאיר כאן, את המשאית אתה יכול לקחת'. אמרתי: 'מס על מה? אפשר לקבל עותק של התביעה?' אמר: 'מה אתה חושב, זה רפורט תנועה שתקבל עותק?' אמרתי: 'אני לא צריך לדעת על מה תובעים אותי?' אמר לי: 'אתה כבר תדע'. שמחתי שלא החרימו לאחמד את המשאית. מה אני אגיד לאבא שלי אם יחרימו לו את המשאית? הגעתי הביתה ועשיתי חשבון: הגשתי הצעה זולה, עכשיו אני צריך לקנות את החומרים ביוקר, למשה ולאחמד אני חייב לשלם מאתיים וחמישים ש"ח ליום - בשביל מה אני צריך את העבודה הזאת קיבינימט? הלכתי הביתה, עישנתי ג'וינט וישנתי יומיים עד שאבא שלי צלצל. שאל, 'מה קרה?' סיפרתי לו. אמר לי: 'בני, עשית טעות. אתה לא ילד, אתה בן אדם מבוגר. התשלום לאחמד יכול לחכות קצת, הוא בן דודך, וכסף לחומרים אני אלווה לך'. קניתי חומרים בבית צפאפה מהכסף שאבא שלי הלווה לי והתחלנו לעשות את הבסיס. ואני כל הזמן מעשן ג'וינט ושותה בירה, לא בא לי לאכול, לא בא לי להתרחץ ואני לא יודע מה אני מרגיש. עכשיו אני אספר לך משהו: את רואה את היד שלי ואת העין? זה שום דבר. אצלי חוט השדרה שבור למעלה, מתחת לראש, על יד העורף. ממה? לא חשוב. ואמר לי הרופא: תשמור שלא יהיה לך שמה דלקת. והנה אני מרגיש שמה כאב חזק ואני חושב: זה הסוף שלי. הייתי באטרף. יומיים שכבתי במיטה ורק הרגשתי את הכאב זוחל לי על העורף. עד שאבא שלי צלצל ואמר לי: 'בני, מה שלומך?' סיפרתי לו. נסע אליי מבית צפאפה ולקח אותי לקופת חולים. את רואה את התחבושת על העורף שלי? שם היה פרונקל גדול, עכשיו חזרתי להיות בן אדם, אחרי שטיפלו בו.

הוא הפשיל קצת את חולצת הג'ינס שלו וראיתי פיסת גזה גדולה על עורפו, מהודקת ברצועות פלסטר על הגב. הוא תקע בי את עיניו. עינו החיה שקעה לעומק כמעט כמו עינו המתה.

- עכשיו, הוא אמר, אין לי כסף לקנות את הבלוקים. אבא שלי אמר מה אפשר לעשות, המשפחה תלווה לי ואני לא אבקש ממכם כסף עד שהגדר תגיע לגובה של מטר וחצי, אבל אני לא רוצה שהמשפחה תלווה לי. זאת

בושה. אני כבר בן חמישים, לא ילד. אז אולי אפשר שאני אקבל את השליש השני של התשלום עכשיו?

אמרתי לו שאני לא יכולה לענות לו על דעת עצמי, אני צריכה הסכמה של השכנים. צלצלתי לגבי והוא שתק קצת ואחר כך אמר:

- בסדר, מה אפשר לעשות?

ג'רי ונעמה היו בדיוק בחו"ל, בחופשה באיי בהמה. צלצלתי לאבא של אביגיל וסיפרתי לו בפרטי פרטים את כל הסיפור. הוא אמר:

- שהערבי יחכה עד שהילדים יחזרו מהחופשה.

כעסתי ואמרתי לו:

- אם הם לא יסכימו אנחנו נשלם את החלק שלהם.

גם הוא אמר:

- בסדר, מה אפשר לעשות?

חיכינו שג'רי ונעמה יחזרו מאיי בהמה. הם לא הסכימו לשלם לרזי את השליש השני לפני הזמן שנקבע. רזי לא ענה בטלפון. אבא שלו אמר שהוא חולה. הגדר עדיין לא הוקמה מחדש, אבל גבי ואשתו הזמינו אותנו לאכול איתם בערב שבת, ואביגיל וג'רי התחילו להגיד לי 'שלום, מה שלומך', בחדר המדרגות. כשאנחנו יוצאים לטייל במכונית בשבת והם בדיוק יוצאים לבית־הכנסת הם אומרים לנו 'תיהנו!'. אולי הם עוד יסכימו להשתתף בהוצאות הגינה. לשם מה אנחנו צריכים גדר?

הסיפור של אדם איינזאם

אני מוכרח לספר עליה. היא שינתה את כל מהלך חיי. שמונה שנים עברו מאז. אני, אדם-יוולף בן רבקה ונתן איינזאם, יליד תל-אביב, תושב ראשון לציון, כותב על מאורעות בחיי, ולפעמים נדמה לי שלא עברתי אותם, שלא הייתי ראוי לגדולתם, לעוצמתם ולמשמעותם. עליי לתעד אותם באותה יובשנות ובאותה אחריות של גדולי ההיסטוריונים למאורעות ששינו את גורל האנושות. כשאני חושב על חלק מהמאורעות הללו אני נמלא בוש, אך הרי אני מתעד אותם רק למען שלווה רוחי! "מרחוק הכול נראה יפה", אמר טקיטוס.

מרס 1973. לימודי באוניברסיטה נמשכים זה כשנה וחצי. בינתיים אני סטודנט שלא מן המניין. נרשמתי כדי לשמח את הוריי. השנה חדלתי לבקר מדי שבוע במרפאה לכריאות הנפש, ובמקום זאת עברתי להשגחת היחידה לסעד נפשי של האוניברסיטה. אני לומד בחוג להיסטוריה של עם ישראל ובחוג להיסטוריה כללית. בחדשות הזכירו את ניקסון, קיסניג'ר, מאו, ברז'נייב, סאדאת וגולדה מאיר. הייתה אווירה של עוצמה לאומית עם מחלוקת חריפה בין יונים לניצים. דיברו על מועמדותו של משה דיין לראשות הממשלה. הימים היו יפים, אפילו יפים מאוד, לא עוד חורף קר וגשום העוטה את הקמפוס בערפל. ימים קרירים, בהירים, צבעים עזים יותר, צלילים טהורים יותר. עליצות של אביב מתקרב חדרה לכל מקום, אפילו לספרייה להיסטוריה, אפילו לספרי ההיסטוריה הרציניים, המשרים אווירה רוחנית.

השמחה שורה בכל מקום חוץ מאשר בנפשי. אני יושב וקורא, אולם האותיות אינן נדבקות למילים ומן המילים לא נוצרים משפטים, הקריאה היא מעין קידוח של באר עמוקה, שעולים ממנה לבסוף רק מעט מים מאדרים. הדרך מן המחשבה אל העט המנסה לרשום את תקציר הספר עוברת במעין מבוכ ענק של ריקנות, ולבסוף מגיעים למחברת רק שבדי משמעותיות מן הספר.

הסיפור של אדם איינזאם

אני מוכרח לספר עליה. היא שינתה את כל מהלך חיי. שמונה שנים עברו מאז. אני, אדם-יוסף בן רבקה ונתן איינזאם, יליד תל-אביב, תושב ראשון לציון, כותב על מאורעות בחיי, ולפעמים נדמה לי שלא עברתי אותם, שלא הייתי ראוי לגדולתם, לעוצמתם ולמשמעותם. עליי לתעד אותם באותה יובשנות ובאותה אחריות של גדולי ההיסטוריונים למאורעות ששינו את גורל האנושות. כשאני חושב על חלק מהמאורעות הללו אני נמלא בוש, אך הרי אני מתעד אותם רק למען שלווה רוחי! "מרחוק הכול נראה יפה", אמר טקיטוס.

מרס 1973. לימודי באוניברסיטה נמשכים זה כשנה וחצי. בינתיים אני סטודנט שלא מן המניין. נרשמתי כדי לשמח את הוריי. השנה חדלתי לבקר מדי שבוע במרפאה לכריאות הנפש, ובמקום זאת עברתי להשגחת היחידה לסעד נפשי של האוניברסיטה. אני לומד בחוג להיסטוריה של עם ישראל ובחוג להיסטוריה כללית. בחדשות הזכירו את ניקסון, קיסניג'ר, מאו, ברז'נייב, סאדאת וגולדה מאיר. הייתה אווירה של עוצמה לאומית עם מחלוקת חריפה בין יונים לניצים. דיברו על מועמדותו של משה דיין לראשות הממשלה. הימים היו יפים, אפילו יפים מאוד, לא עוד חורף קר וגשום העוטה את הקמפוס בערפל. ימים קרירים, בהירים, צבעים עזים יותר, צלילים טהורים יותר. עליצות של אביב מתקרב חדרה לכל מקום, אפילו לספרייה להיסטוריה, אפילו לספרי ההיסטוריה הרציניים, המשרים אווירה רוחנית.

השמחה שורה בכל מקום חוץ מאשר בנפשי. אני יושב וקורא, אולם האותיות אינן נדבקות למילים ומן המילים לא נוצרים משפטים, הקריאה היא מעין קידוח של באר עמוקה, שעולים ממנה לבסוף רק מעט מים מאדרים. הדרך מן המחשבה אל העט המנסה לרשום את תקציר הספר עוברת במעין מבוכ ענק של ריקנות, ולבסוף מגיעים למחברת רק שבדי משמעותיות מן הספר.

אני שוכב עד שעות הצהריים במיטה, ומתעורר רק באחת בצהריים, כאשר אמי חוזרת מהטיפול. הבית מלוכלך ומוזנח מאוד. לעתים קרובות אני רעב, כי איש לא דאג לקניות. המריבות בין הוריי נמשכות ונעשות אלימות יותר ויותר. הם מדברים, צועקים, בוכים ברומנית, כדי שאני לא אבין, וזה גורם לי כאב ראש וצפצוף באוזניים. מהמעט שהם אומרים בידיש, השפה שבה אני מדבר איתם, אני מבין שהם מאשימים זה את זה במותו של אחי, שנהרג במלחמת ששת הימים. - את חתמת לו! - מתייפח אבי. - בגללך הוא עזב את הבית - היא צורחת, "נאצי! קאפו!". אני מגיב בהתקפי בכי לנוכח הקללות והגידופים. אבי מסתובב בבית, מטיח את ראשו בכתלים, מנסה לתקוע את סכין הלחם בחזו, זורק את הצלחות עם האוכל לרצפה. אני מסרב לקום לעבודה. פרופסור ויסנבוק שוקל אפשרות לאשפוז חלקי.

אני שרוי בשקיעה איטית ומתמדת לתוך תהום אפוף אדים מחניקים. ניתוק מהיכולת לחייך. עמעום של צבעים לכלל מסכה שבה שולטים האפור לגווניו. הצלילים קיימים: האוטובוסים, קולות האנשים, אמצעי התקשורת, קריאות: מה נשמע? כל טוב! להתראות. אולם הכול עובר דרך מסכה עשויה זכוכית חצי אטומה המדללת את הקול והופכת אותו למשהו קלוש, סתמי ועייף כל-כך, שמוטב לא לשמעו. אני מרבה להסתובב באוניברסיטה ובמיוחד במפעל השכפול ולהציץ בספרי ההיסטוריה, הספרות והפילוסופיה. מכירים אותי שם, לקרוא אינני יכול, כי האותיות פורחות, אולם טוב להחליף מילים עם פנים מוכרות.

אני נמצא במחיצתם של אנשים. קיימים כאן סגן-אלוף אבנר, המשרת בצבא בשעות היום ולומד היסטוריה בשעות הערב, יוסוף מעג'נה, סטודנט ערבי מאום אל פאחם שגר במעונות וקורא את קיקרו בתרגום לערבית בהוצאה לבנונית, ביבי ברקוביץ הלבקן, הכותב עבודה על ספורט ברומי העתיקה, אמנון בן-ארצי, הפעיל בתנועת "מצפן", פועל לשחרור סרבני גיוס, שותה המון בירה ומפתה נשים נשואות. וגם אני קיים כאן: סטודנט שנה ב' בחוג להיסטוריה, בן תשע-עשרה, קומה בינונית, עיניים חומות, שער שטני, אף ארוך, משקפיים בעלי עדשות עבות נתונות במסגרת חומה מפלסטיק, לבוש מכנסי קורדרוי, מזכיר צעירים יהודים

מפולין בעשורים השני והשלישי של המאה העשרים, וגם הדיבור שלי – תערוכת של מבטא רוסי רומני ויידיש – מסגיר זרות. אני יודע שהדיבור שלי גלוי – לא רק במבטא אלא גם בנגינה, בקצב, בסוג הבריחות והחידודים שאני משמיע. היידיש שאני מדבר עם הוריי נשמעת בדיבור שלי.

עצבותי אינה מאפשרת לי לפתח קשרים עם האנשים מסביבי, ולכן אני מרבה להסתובב לבד בקומות העליונות של בניין שרת לחינוך. הפּרִיפּטִיקָה הזאת משרה עייפות, ומזמן לזמן אני נח על אחת הכורסאות המצופות פלסטיק שחור, וצופה מבעד לחלונות על מרחבי האוניברסיטה. מחשבותיי נושאות אותי אל העבר.

הלימודים מתקדמים לאיטם. עכשיו אני לומד פרקים בהיסטוריה של יהדות אמריקה. בשנה שעברה למדתי היסטוריה רומית. בחוג להיסטוריה ישראלית יש יותר סטודנטיות, חלקן נשואות ואפילו נשים מבוגרות יותר. בערב אני יורד בשלושת מישורי המדרגות כדי לנסוע באוטובוס הביתה, לראשון לציון. מתי כספי שר את "כשאלוהים ברא בפעם הראשונה" של נתן זך. נעימתו סוחפת אותי: "כשאדוננו ברא את השמים הוא לא חשב, לא חשב על שינה, כך אהיה מאושר, אמר בלבו האלוהים הטוב, אבל הם כבר התחילו לחשוב על עצמם ובלבם התרקמה מזימה". יש אזהרה בשיר הזה על רקע תל-אביב הלילית.

באחד הימים הצטרפתי אל אמנון לסיכוב בקמפוס, שבמהלכו פנה לעבר דוכן למכירת כרטיסי תיאטרון מוזלים כדי לקנות לעצמו כרטיס למופע. הדוכן שבו נמכרו עיתונים, כרטיסיות אוטובוסים, סיגריות וכרטיסי מפעל הפיס ניצב בכניסה לַמִּנְזָה המרכזית. השולחן היה ירוק והיה מעוטר במודעות שבישרו על האירועים. אמנון נעצר וקנה כרטיס, ואילו אני ניצלתי את הזמן כדי להחליף כמה דיבורים מושחזים על מצב העיר והעולם עם המוכרים. על הכיסא מולי ישבה צעירה בעלת פנים מוארכות במקצת, מצח גבוה עטור בשתי מחלפות שער שחור מבריק, צמודות לרקותיה בסיכות וגולשות על כתפיה. עיניה היו ירוקות. בדברה נפרשו

שתי שורות שיניים רבועות. קולה היה נחרץ כשנתנה הוראות לאנשים שישבו סביבה. סטודנטים רבים הצטופפו שם, וההמולה הייתה רבה. החלפנו מילות נימוס אחדות. ואז ראיתי טבעת נישואין רחבה על פרק אצבעה.

- נשואה? שאלתי.

- כן, נשואה, אמרה ותלתה בי מבט חוקר, חשאי(?) מעט.

אמנן קנה את הכרטיסים וחזרנו לספרייה. באותו ערב כשהייתי בבית חשבתי לעצמי: היום הכרתי אישה נחמדה. אחר כך באתי אל השולחן עוד כמה פעמים. אז לא יכולתי לשער - אפילו לחלום - שההיכרות הזאת תשנה את כל מהלך חיי בשנים הבאות, שכעבור שמונה שנים אהיה מוכרח לתאר אותה ולספר עליה. היא הפכה מאז לאישיות הגדולה ביותר בהיסטוריה הפרטית שלי, להלנה היפה של מלחמות חיי.

בין מרס לאוקטובר 1973 מצבי הנפשי החמיר והלך. ההתפרקות הייתה חזקה ביותר. פונקציות בסיסיות של מחשבה וזיכרון נעלמו. תקפו אותי כאבים עזים, בעיקר כאבי ראש. ב־6 באוקטובר 1973 פרצה מלחמת יום הכיפורים. ב־16 באוקטובר, ביום צליחת התעלה, הגעתי לבית־החולים הפסיכיאטרי, שם פגשתי את גילה האחות. גילה נבהלה מעוצמת הרגש שהפגנתי כלפיה, וחשבה שיחסינו יפגעו בבריאותי. קשיי חייה הורידו עליה מסך של עצבות נכנעת. היא גם החלה לעשן, אולם את טוב לבה האגדי שמרה. אינני מאשים אותה. היא הייתה נשואה ובהיריון. היא הצילה אותי מגורל אכזר. היא הצליחה לעשות את מה שלא עשה גדוד מטפלים. ביקשתי מגילה שתשיג לי את "עלובי החיים", והצלחתי לקרוא אותו מתחילתו ועד סופו. הדיווח על הספר הזה זיכה אותי בציון 10 בכיתה י"א. המורה אלישבע הבלתי־נשכחת העניקה לי אותו והזמינה אותי לשיחה בביתה, כי בבית־הספר לא היה מקום שבו אפשר לשבת ולדבר בשקט עם תלמידים. זה היה בשנה שאחי נהרג ובבית היה גיהנום. הייתי בא לביתה כמעט כל יום, עד שהסבירה לי שבעלה אינו מוכן לזה יותר. הייתי מכין לה פרחים בכניסה לכיתה. הרגשתי כמו ז'ן ולז'ן שמרים

עגלה כדי להציל את האיש שנמחץ תחתיה. כשקראתי את "עלובי החיים" בבית־החולים הפסיכיאטרי הרגשתי שהיא עומדת על ידי, מדברת אתי. כשסיימתי לקרוא אותו ידעתי שאני מבריא. לאחר שמונה חודשים, ב־16 ביוני 1974, שוחררתי מבית־החולים. עשרה ימים לאחר מכן התייצבתי במשרדו של רופא המשפחה שלי כדי לקבל את המרשמים של התרופות שנרשמו לי בבית־החולים. תוך כדי ציפייה שמעתי קול מאחוריי:

- שלום, אדם, איפה היית?

זה היה אמנון.

- הייתי מחוץ לעיר, בבסיס עורפי של הצבא, אמרתי.

התחלנו לפטפט על המלחמה ועל האוניברסיטה ועל היסטוריה, ואז הוא אמר:

- אתה יודע, הבחורה מהעיתונים שאלה עליך. היא רצתה לדעת לאן נעלמת.

- איזו בחורה מהעיתונים?

- זאתי מהמנזה.

ואז נזכרתי במוכרת כרטיסי התיאטרון, והתפלאתי, התפלאתי מאוד, עד כדי תדהמה: כה מעט אנשים זכרו אותי בתקופה ההיא. המלחמה והצער שבא בעקבותיה הרחיקו רבים מאתנו זה מזה. עברה בי תחושה מוזרה של חזרה הביתה. כמה ימים לאחר מכן באתי לבקר את "הבחורה מהעיתונים" כדי להודות לה. כעת נודע לי, כי שמה יעל, היא גרה עם בעלה בדירה שכורה ליד האוניברסיטה, והדוכן הוא מקור פרנסתם. גם לה סיפרתי ש"הייתי בצבא". לא תיארתי לעצמי מה היא תהיה בשבילי כעבור שלוש שנים.

בחינו אלה, חיי הבשר, אשר הם כאמור אצל אחד הנביאים לא יותר מחציר לבהמות, ציץ השדה אשר רוח עברה בו ואיננו, לא תמיד אנו מוצאים את האומץ והענווה לעמוד מול עומק המשמעות הגדולה מכול. יחסינו עם אנשים מקריים הם. בלימודים, בעבודה, בקשרי ידידות שולטת הספוראדיות, שאינה מאפשרת בדיקה ועיון. אמרתו של בובר (או אולי קראתי את זה במקום אחר, אצל איזה זן) "באמרי אני אני חושב אתה"

ראויה לקריאה בספר פילוסופיה לפני השינה, אך אינה גורם המניע את החיים הממשיים.

יעל לא הייתה מקרה חולף, פרשה שעתידה להסתיים, בוודאי שלא הייתה הרפתקה. כל זה יכול היה, בנסיבות אחרות, שלא להתרחש. אולם מכיוון שקרה, רוצה אני לקוות, כי קיומו, לפחות בזיכרון, יימשך לאורך החיים האלה, ואם יש משהו מעבר להם – אם אכן קיים עולם שאין בו רשע – בטוח אני, כי יימשך גם שם.

בקיץ 1974, לאחר בדיקה אצל רופא רגזן ולאחר שחזרתי לבית-החולים לבלות בו את הקיץ ואת הסתיו של אותה שנה, נשלחתי למרכז לשיקום מקצועי בתל-אביב. נפתח לי תיק, ובדרך מקרה גיליתי את הדיאגנוזה: מדובר במחלת נפש קשה. לאחר מאמצים הראויים לתיאור נפרד, התחלתי לעבוד, בסיוע אנשי חב"ד, במשרד "הוועד לשלמות העם", עדיין במשטר תרופות מחמיר וביכולת מועטה מאוד לזכור דברים, עדיין ללא יכולת חשיבה, קריאה או התארגנות. פעמיים בחודש עשיתי את דרכי באוטובוס לבית-החולים הפסיכיאטרי, נסיעה בת חצי שעה המעבירה את האדם מעולם אחד לעולם אחר. אחת לשבוע ביקרתי במרפאה לרפואת הנפש. בתי מרקחת ומרשמי התרופות היו עולמי הקיים היחיד, עולמי שלי: עד היום הזה אני אומר לעתים "אצלנו" ומתכוון לבית-החולים הפסיכיאטרי. במקביל המשכתי לבקר באוניברסיטה, להסתובב בין הבניינים, לבקר בספרייה. היה רצון עז, ממש חלום, לחזור לקרוא. לחזור למצב שאוכל להחזיק ספר ביד ולקרוא אותו עד תומו.

שולחן כרטיסי התיאטרון היה המקום היחיד שיכולתי לדבר עם מישהו, המקום היחיד שבו מישהו דיבר אתי. ההיכרות עם יעל הפכה אט-אט לשמץ של ידידות. יותר ויותר התקבלתי בחיוך. לאחר כמה חודשים אף התחלנו לפתוח ולסיים את פגישתנו בלחיצות ידיים. פעם באתי אל השולחן והיא לא הייתה שם. במקומה ישב גבר צעיר בעל שער שחור ומקורזל. תלתליו התבדרו ברוח. עיניו היו חומות כהות, כהות מאוד. ניגון קולו היה רך יותר מניגון קולה של יעל, וחסרה הייתה בו נימת ההחלטיות שלה. הוא היה גבוה ממני במקצת ולבושו היה מרושל. מבטו

היה מוטרד במקצת ונראה היה לי שהוא ספקן מושבע, ואולי לא כל-כך בטוח בעצמו. שאלתי:

- מתי תבוא הגברת?

הוא השיב, כי הגברת תבוא עוד מעט, והגברת אכן באה מאוחר יותר, אך לא הציגה אותו בפניי.

באותו זמן התהדקו קשריי עם יעל, עד כי נתבקשתי מדי פעם להשגיח על השולחן כאשר העובר התורן או בעלת העסק היו צריכים לסור לטלפון או לשירותים. בדרך כלל כאשר באתי הייתי מסיר את כיפתי, שחבשתי משום צרכי העבודה ב"וועד לשלמות העם", ואמרתי שאני פושט את בגדי העבודה, ואז הצצתי בעיתון. אז ראיתי לראשונה מקרוב את כתב ידה של הגברת יעל ידיד. האותיות היו גדולות מכתב ידי שלי, והיו מצוירות במיני פיתולים. האותיות לא דמו זו לזו. אותה אות נכתבה בצורות שונות. לא היה להן בסיס אחיד. חלקן נשען על השורה וחלקן ריחף באוויר. היה בהן משהו שהצביע על חולמנות, ועמד בסתירה להחלטיות החיצונית שלה. הזמנתי אותה לקפה. בפעמים הראשונות קיבלה את הזמנתי בהיסוס ועמדה על רצונה לשלם לי, אחר כך חדלה.

היה בה משהו שבאהבת הזולת, מין רצון כזה לחבב ולהתחבב.

יותר ויותר ראיתי בשבתי מולה את התנועות המקריות לכאורה: הסטת הראש, סידור תלתל או חיטוט באחד מתיקיה. התחלתי ללוותה לסידור היומי של הכספים בסניף הבנק האוניברסיטאי. עשיתי היכרות עם העובדים האחרים, ונדמה לי שהצלחתי להתחבב עליהם. קיומי ליד השולחן נעשה מובן מאליו. חדלתי לבקר בקורסים ובספרייה. הלכתי לאוניברסיטה רק כדי להיות ליד השולחן. מזמן לזמן עזרתי לה בהעמסת חבילות עיתונים על העגלה. בזכות שליטתי ביידיש קשרתי קשרים לכביים עם עובדי התחזוקה של בניין האוניברסיטה הסמוך. היא קירבה אליה אנשים רבים - עובדי אוניברסיטה, מורים וסטודנטים נהגו לבקרה ליד השולחן. לפעמים תמהתי על האופן שבו התנהגו אליה: אנשי המזנון הביאו לה קפה, ממשרד אב הבית שלחו לה פירות, הבנק נהג איתה

לפנים משורת הדין והתיר את כניסתה בכל עת. ראיתי שהיא מוקפת באהבה רבה ותהיתי על צדו השני של המטבע. ראיתי שהיא אדם טוב לב ובעל יכולת הקשבה, ושאלתי את עצמי אם מותר לי לשתפה בענייני הפרטיים ולפרוש לפנייה את מסכת מחלתי וסבלי. היה לי הרושם שחיבתה אליי, המודע והמכר, יציבה די הצורך, וחשבתי: אם תנתק את הקשר אתי מתוך בהלה לשמע המילה "פסיכיאטריה", אז לא עשינו עסק, מה לעשות. הזמנתי אותה לקפה, ועל רקע הכיכר הגדולה שבין בניין שרת לבניין רקאנטי סיפרתי לה במילים פשוטות עליו ועל עברי. נראה שהיא העריכה את גילוי הלב. לחצתי את ידה. המשכנו להיפגש. חיוכיה היו יותר ויותר חמים. עדיין לא ראיתייה בצחוקה.

פעם ראתה אותי צועד ברוב מרץ לכיוון מפעל השכפול. אני לא ראיתייה משום שהיא ישבה על ספסל האבן. לפתע הרמתי את ראשי. חיוכה היה מלא, חי וחם. נתקפתי תחושה שהעולם מתמלא בניצוצות אור ירוקים. עיניה נצצו באור זית וזהב. נעצרתי הלום ממש, ופשוט שכחתי לאן עמדתי ללכת באותו רגע. פעם אחרת עליתי במדרגות של בניין שרת בלילה, וממש התנגשנו בחושך. ובפעם שלישית היא סיפרה לי על נשף מסכות שהשתתפה בו מחופשת לגבר, ובעלה התחפש לאישה. מנימת קולה ניכרה הנאה עדינה. בקריצה סיפרה לי שלא דיברה במשך כל הנשף כדי שקולה לא יסגיר אותה.

שמתי לב יותר ויותר ליופייה, לקומתה התמירה המלכותית, לגזרתה העדינה מאוד והדקה מאוד, לקו הפרופיל שלה שמסגיר ולא מסגיר מבנה גוף אוורירי וגאה. היא לבשה לרוב מכנסי קורדרוי, אשר התוו רגליים ארוכות, ארוכות מאוד. בקיץ לבשה חולצה קשורה בשרוכים על הכתפיים. הכתפיים החשופות היו מעוצבות בקווים קלאסיים. שמתי לב לזקיפותן, לקווים החזקים שלהן. הזרועות חשפו שרירים נשיים. קו החזה היה מעודן וקל. היא נעלה נעליים חומות, עגולות בקצותיהן, כמעט תמיד אותן הנעליים. לפעמים מגפיים גבוהים. שמתי לב לאפה האגאי הישר והקטום מעט בסופו. הרשימו אותי שיניה הגדולות. השפתיים לא היו דקות ואף לא עבות מדי, אולם היה בהן משהו המסגיר אישיות

שיוודעת ליהנות מחייה. חלמתי שידיי נמסות והופכות לגלי ים האופפים אותה מכל עבר כשהיא נכנסת לתוך המים.

בשנה ההיא, 1975, הגעתי קרוב למצב של יציבות. עבדתי במשרד "הוועד לשלמות העם" יום-יום עד 13.30. נחתי בשעות אחר הצהריים. התיירדתי עם זוהר, בחור שפגשתי במקרה בתחנת אוטובוס, והייתי מבקר אותו אחת לשבוע. לזוהר - שקראתי לו ז'וז'ו - גיליתי מיד את עובדות היסוד על חיי. שמה של יעל לא עלה בשיחות אלה במשך אותה שנה ובזו שלאחריה. רק בסוף 1976 התחלתי להזכירה באוזניו בציון "מכרה טובה".

התקבלתי ללימודים באוניברסיטה כסטודנט מן המניין! חשתי כמו צ'רצ'יל במלחמת העולם השנייה, כאדם שעשה את הבלתי אפשרי. הראיתי ליעל את המסמכים. היא שמחה בשמחתי. התכוננתי במרץ רב להרצאות של שנת הלימודים תשל"ז.

יעל הכירה לי את בעלה יאיר. זה היה אותו גבר שהחליף אותה פעם ליד השולחן. הוא הזכיר לי פלדה רכה. הוא היה חביב אולם איזו ספקנות, נוגעת ללב במקצת, הסגירה אישיות שביטחונה בעתיד טוב יותר לאנושות ולפרט אינו שלם. פעמים מספר שמעתי אותו אומר "בסופו של דבר הרי ידוע לאן מגיעים". חיוכו, שהיה שקט ועמד בסתירה לחיוך הנסער של יעל, אמר משהו כמו "הלא אנחנו רק אנשים קטנים, ומוטב שנדע את מקומנו ולא נידחק לספירות עליונות". הוא אהב מאוד להשתעשע בחישובים מתמטיים מופשטים ולמצוא בהם משמעויות שיגלו לו את העתיד להתרחש. הוא גם קרא ספרים בצרפתית וניסה ללמוד גרמנית. לעתים התלונן, אולם ניכר היה שאינו כועס באמת. הוא סיפר לי שהוא קצין בחיל קרבי ולחם במלחמת יום הכיפורים, אבל לא הייתה בו שום נטייה לתוקפנות האופיינית לקצינים. ניסיתי לתארו לבוש מדים ולא הצלחתי. יאיר סיפר לי על מלחמה בחזית ותיאר את הקרב כ"התקדמות לעבר האופק וכמה יריות במרחק". חשבתי שהאיש הזה לא חי בגיהנום כמוני, למרות שדיבר לפעמים על "עייפות", ואת זה הבנתי.

בביתה של יעל פגשתי גם את אחותה בת השש-עשרה, תהילה. היא הייתה נמוכה, שמנמנות, ובגדיה העידו על חינוך דתי. היא הזכירה לי שעון ללא מכסה. פניה היו מלאות, ועיניה הכהות שיוו לה תמימות ויושר לב. בעולם החג ומתנועע כשיכור היא מצאה אושר בספרים, בחברות, בבית-הספר. איזו גולמיות בהתנהגותה עוררה בי חמלה זכה. היא נהגה לבוא אל יעל ולספר לה את סודותיה הכמוסים ביותר, הן התלחשו והסתודדו, ויעל התייחסה באהבה לחיים התמימים האלה. מזמן לזמן ראיתי את אחד ממבטיה הירוקים הזוהרים נשלח לעבר תהילה, בעיקר כאשר הדיבורים עברו לפסים עדינים. ברגעים כאלה הייתי מוצא עניין פתאומי במשהו שעמד רחוק. הרגשתי שהאחיות צריכות להישאר עם עצמן.

התיידדתי אז עם מלומד עיוור שהיה לבוש תמיד בסוודר ירוק ומכנסים כהים. הייתה לו כלבת-נחיה בצבע הרבש ושמה היה "דון". הוא הכיר את קולי ושמח לפגישה. הוא כתב עבודת מאסטר על הדו-לשוניות של בקט, והתפלא שלא קראתי את יצירותיו של הסופר הזה.

בנובמבר 1976 התחלתי את לימודי באוניברסיטה כתלמיד מן המניין. התחושה הייתה מרוממת מאוד. ימים אחדים לפני תחילת שנת הלימודים חליתי בברונכיט ספסטית קשה. הלכתי לשיעור הראשון בקורס "הגראפים" עם כדורי ונטולין וקשיי נשימה. חשתי רעד כשנכנסתי לכיתה. הייתה לי תחושה שזכיתי בכבוד שהעניקו גם היוונים וגם הטרויאנים להקטור לאחר מותו. מרוב התרגשות לא פציתי את פי. חשתי שאני חולם, ושאני עלול לחזור למציאות של ערב בבית-החולים. אולם המחזה היה אמיתי: מעבר לחלונות של חדר 446 בבניין גילמן זרחו האורות הכתומים של פנסי האוניברסיטה, שיופיה הלילי באותו ערב היה קסום פי כמה, והספרייה – שנכנסתי בשעריה שוב, הפעם כסטודנט מן המניין – נראתה לי כאדם חי שציפה לפגישה הזאת והאמין, כי היא אכן תתרחש. ביליתי ימים שלמים בספרייה. ספרי הלימוד היו מעוטרים בתצלומי איקונות, צלבים וכתרים, וכל זה הוסיף לתחושת הרוממות.

קשריי עם יעל הלכו והתהדקו. מיד לאחר כל הרצאה הייתי מוכרח לבוא לשולחן. חשתי פעימות לב כאשר ראיתי אותה מרחוק, מוקפת קהל לקוחות הדורשים כרטיסים. מדי פעם טיילנו ברחבי הקמפוס. הוריה התגרשו כשהייתה ילדה. על בעלה אמרה "בתקופת המלחמה חשבתי שאם יאיר ייהרג אתאבד, אבל אחר כך ידעתי שלא יהיה לי אומץ לעשות את זה. גם אם אשאר אלמנת מלחמה". היא אמרה "אתאבד" במין פשטות, כמי שמחליט איזה גרביים ילבש מחר! סיפרתי לה בפרוטרוט על מחלתי, על מה שמניע אותי ללמוד, שוחחנו על מהות האהבה ועל אימת המוות, על אלוהים ועל ספרות יפה, על היסטוריה ועל היסטוריונים, על משפטים ומשפטנים. מדי פעם שלפה את אחד החיוכים היקרים שלה (היו לה כמה סוגים), אך כאשר אמרתי משהו שלא היה לפי רוחה, הבהב בעיניה ברק צהוב, נזירי-סגפני, ושפתיה נתהדקו מעט. ברגעים שהייתה רצינית נראתה שלווה ומרוכזת, בייחוד כאשר התהרהרה תוך כדי קריאה בספר. כאשר החומר עניין אותה במיוחד, השעינה את הספר על ברכיה וכופפה את כל גופה קדימה, כאילו צמא למים.

היא סיפרה לי על לימודיה בפקולטה למשפטים. היא לא אהבה במיוחד משפטים, והתלוננה ש"נרשמה למשפטים כאשר היה לה מוח של ילדה בת תשע-עשרה", אולם הופיעה להרצאות, ולעתים נלוויתי אליה. הפקולטה למשפטים - בניין ישן ספוג שמש - היה בשעות הערב מלא סטודנטים וסטודנטיות, והייתה בו אותה אווירה מופלאה שאין מוצאים בשום מקום אחר אלא באוניברסיטאות: מעין עליצות רצינית או רצינות עליזה, מסירות ללימודים ורצון לבלות גם יחד, מתח דק בין מה שהנך ובין מה שעתיד אתה להיות. הרגשתי שאני נכנס למקדש. קירות השיש הבהיקו באצילות לעומת פנסי הניאון. עציצי הירק, קולות הצרצרים ואוושת נעלי הפרופסורים הקנו לבניין הוותיק הוד מכובד. הייתי מלווה אותה להרצאות ונשאר בחוץ, קורא בספרי ההיסטוריה שלי או מציץ בעיתון הסטודנטים. מדי פעם ניגשו אליה חבריה ללימודים ובירכו אותה בעליצות. היו אלה גברים צעירים, יפים מאוד ובטוחים בעצמם מאוד, החלטיים, נמרצים, מצוידים בתיקי ג'יימס בונד שחורים. על קיר הקומה התחתונה של הבניין היו תלויות תמונות של הסטודנטים שנפלו במלחמת יום הכיפורים. כשיצאה משיעור או מבחינה ליוויתי אותה לקפטריה

והזמנתי לה קפה ועוד קפה. מה היה יחסי אליה אז? חיבה, לא יותר מחיבה.

מאמץ העבודה והלימודים היה קשה מדי בשבילי, וב"וועד לשלמות העם" הרגשתי את עצמי מיותר. החלטתי לוותר על העבודה ואמרתי שלום סופי. עבודתי שם אפשרה את חזרתי לחברה. לא ניתקתי את הקשר עם ר' יהודה. אשריי שזכיתי להכיר אותו ואת יפה אשתו. הם היו מזמינים אותי אליהם לארוחות ליל שבת. פעם הגעתי לאחר הדלקת נרות, כאשר ר' יהודה היה בבית־הכנסת. השולחן היה כבר ערוך לבני הבית ולאורחים. צלחות מסוגים שונים היו מונחות על מפת הפלסטיק הלבנה. פתאום שמתי לב שבקערה המיועדת לחלות שוכבת נילי, החתולה הביתית. לחתולים יש חוש מיוחד למצוא מקומות נוחים, חמימים, המתאימים למידות גופם. יפה ראתה אותה שם, אך לא הנידה עפעף. היו בביתם גם שני כלבים גדולים, שחיו בשלום מופלא עם החתולה ובנם לבין עצמם. הארוחה כללה מרק ואוכל מקופסאות שימורים. "הילדים שלי אומרים שאני פותחת קופסאות נפלא", צחקה יפה ללא שמץ מבוכה על שאינה מיטיבה לבשל וגם אינה מנסה. חשבתי על המריבות האיומות בין הוריי בגלל האוכל המטוגן והשרוף שאמי הכינה, כאילו כדי להכעיס את אבי הסובל מאולקוס. כל ארוחה הייתה מתחילה ומסתיימת בצעקות.

העובדה שאני מחוסר עבודה נסכה בהוריי דאגה, שאותה ביטאו על פי דרכם - תוקפנות אלימה. אני מצדי קמתי מהמיטה רק בשעות הצהריים והסתלקתי לאוניברסיטה בלי להגיד להם אף מילה.

לא הצלחתי לגשת לחלק מבחינות סוף הסמסטר הראשון. היה ברור לי שאני עדיין, למרות הכול, חולה נפש. יש לי פגם במערכת העצבים ואני סובל מסכסוכים משפחתיים - כך זה נשמע יותר טוב. לא הרגשתי שאני מתנהג באופן חריג ולא הייתה כתובת על מצחי שהודיעה מי אני. מי שידע ידע, ומי שלא ידע לא הרגיש, כמדומה. אבל אני ידעתי שיש לי בעיה שלא נפתרה.

גם ליד השולחן התעוררו בעיות: עובדים אחדים עזבו, ויעל נותרה ללא סיוע מספיק. לימודיו של יאיר השתבשו, ופעם הגיע לשולחן וסיפר שנטש בחינה מבלי לכתוב אף מילה, הסתגר בפינה ועישן. יעל הייתה מוטרדת: פרנסתם עמדה בסכנה, כי משהו הפעיל קשרים ולחצים כדי לסלקם מהשטח, הסכנה חלפה לאחר שהם הסכימו להפחית את אחוז הרווחים ולהתחלק בו עם המתחרים. אז הציעה לי יעל לעבוד אצלם. השכר אצלנו טוב יותר משכר סטודנט, אמרה, וגם תהיה עסוק, ותוכל לשלב את העבודה עם הלימודים באוניברסיטה. הסכמתי בשמחה, וכך עשיתי במשך שנתיים.

23 באוקטובר 1977, יום תחילת שנת הלימודים השנייה שלי באוניברסיטה כסטודנט מן המניין. נרשמתי ללימודי היסטוריה אמריקאית, ואני ניצב ליד דוכן העיתונים בבניין רקנאטי. ליד דלת הכניסה שתי חבילות עיתוני ערב. סטודנטים עובדים וקונים אצלי עיתונים, ואני מנצל את הזמן הפנוי לקריאת ספר הלימוד ולשתיית קפה מהמכונה האוטומטית. מדי פעם אני מחליף בדיחה עם הקונים, וכאשר נגמרת הסחורה עליי לחזור ולקחת עוד עיתונים. את הכמות רושמת יעל במחברת. יחד אתי בדוכן עובדות לעתים נשים צעירות אחרות. רחל, שדומה לליב אולמן, לומדת עיצוב טקסטיל במכללת שנקר, מעשנת בשרשרת ונוהגת ביד רמה. מונה, סטודנטית לפסיכולוגיה, קטנת קומה ושנמנונת, עטורת שיער שחור קצוץ, מדברת עברית במבטא צרפתי קל ועומדת לנסוע לחו"ל. היא עליזה מאוד. מגי, גם היא קטנת קומה, לבושה ברישול, קוראת ספרי פילוסופיה וסמאנטיקה. היא לא יפה, אך עיניה קודחות במין שמחה הקרובה יותר לצער. היא מדברת בשטף על בעיות רוחניות, שותה כוס קפה ונעלמת. גם תהילה, אחותה של יעל, באה לעזור. היא גדלה ויפתה, אך החיוך הנכלם עודו על שפתיה. יש לה קשיים בלימודים, ויעל עוזרת לה. תהילה רוצה לעבור לבית-ספר לא דתי, אבל קשה לה להיפרד מחברותיה. היא כותבת להן מכתבים באותיות קטנות, ברורות ועגלגלות. איזה גיל יפהפה! יכולתי להתקרב לכל אחת מהנשים הצעירות האלה, אך מה לי ולהן?

לאחר העבודה אני מלווה את יעל לבנק, לסידורים שלה, אני עוזר ליאיר לארוז את הסחורה ולאחסן אותה. בבקרים הפנויים מקורסים עליי להופיע ליד השולחן בשעה תשע בבוקר, ואז, לאחר קפה ועוגה מגיעים העיתונים ועליי לחתוך את סרטי הפלסטיק ולהכניס את הגיליונות הפנימיים לתוך החיצוניים. האוניברסיטה יפה בבוקר וגם יעל יפה. אורות השמש החורפית מלטפים את הבניינים, מציתים את כרי הדשא, מפיסים את העולם ואותי. הערבים יורדים על הקמפוס איטיים, בשלווה מלכותית. אורות הניאון חותכים את שחור הלילה בתנועת עגבים.

שוחחתי עם יעל על פוליטיקה. היא חושבת שמגיע צדק לפלשתינאים. השמאלנות שלה נבעה מרצון שלא להשתייך למחנה של אנשים שנראו לה קפואים ושמרנים. החורף התקרר והשמים האפירו. הדרך לאוניברסיטה נעשתה סגרירית. גשמים ראשונים גרמו לתחושה של הצטמצמות שלווה, של הסתגרות חולמנית, כמו של דייגים העוסקים בהתקנת רשתות לקיץ. האוויר הצלול אחרי הגשם השרה רצון להתפרקד במיטה ולקרוא כמה שירים יפים.

השיחות שלי עם יעל נמשכו במסעדה של בניין גילמן. יעל היא צמחונית מושבעת, וגם את יאיר שכנעה להיות צמחונית. אנו משוחחים על אירועים תרבותיים ופוליטיים, ובעיקר על ביקורו של סאדאת בכנסת, שהתקיים ב-19 בנובמבר 1977. הייתה תחושה של יציאה מן המציאות, של אושר. הביקור של סאדאת השפיע באופן מצוין על מכירת העיתונים. יעל הרבתה להתלוצץ ולצחוק. צחוקה ריתק אותי, היה בו כוח מסתורי, הוא היה חידה שעוד לא הבנתי את פתרונה. היא הייתה מחייכת ושואלת, "הכול בסדר?", ומן ההכרח היה שהכול בסדר, איך ייתכן אחרת?

היא ידעה שאני חובב מוסיקה קלאסית. יום אחד הגיע משלוח של כרטיסים לסדרה "על אנשים וצלילים", קונצרטים מוסברים בהנחיית נועם שריף.

- אתה הרי אוהב קונצרטנים, מדוע לא תקנה גם אתה כרטיס ותצטרף אלינו? אמרה.

זה נשמע קל לביצוע, אבל לא אצלי. האם אוכל להתגבר על פחדי התעייה וללכת בלילה לקונצרט? האם אוכל לשכנע את אמי האומללה, הסובלת, שלא יקרה לי שום אסון? ניסיתי לדחות את הצעתה, אבל הפיתוי היה גדול: לראות את היכל התרבות מבפנים בפעם הראשונה. והרי לא אהיה לבד. קניתי אפוא כרטיס בצבע צהבהב־חום, והסכמנו להיפגש בביתם בערב הקונצרט כדי לצאת משם ברגל להיכל התרבות. הם גרו כעת באחת הסמטאות היוצאות מלב תל־אביב. זה היה יום קר וגשום מאוד, ואני חזרתי הביתה מוקדם כדי להתקלח ולנוח.

הדרך באוטובוס מראשון לציון התנהלה כאותו ערב בכבודות. הגשם דלף ודלף וחלונות האוטובוס היו מעורפלים. כמעט התחרטתי על שיצאתי בערב סופה וסער שכזה מן הבית. ירדתי בלב תל־אביב, חציתי סמטאות עמומות והגעתי לבית. זו לי הפעם הראשונה שאבקר את יעל בביתה... הייתי סקרן. הבניין נראה לי ישן מאוד. חושך מסביב וגשם חודר אל מעילי הרכוס. שלט קטן ונקישה בפעמון. דירה קטנה. הדירה הזאת זורמת בחיי מאז ועד היום, ולעתים קרובות אני חש שאני נוסע לשם, חוזר לשם.

יעל פתחה את הדלת וקראה "הלו!". מצב רוחה היה טוב. תמיד, ובייחוד עכשיו, הצטיינה בחוש הדיבור - משהו שקשה לי להגדיר: לא בדיחות־מחץ נוקבות, אלא אימרה או משפט שכאילו אינם שייכים לנושא, אבל מעידים על עדינות נפש, על יכולת לקלוע אל טיבם של מצבים אנושיים במילים פשוטות. כאשר התברחה בצורה כזאת היו שפתייה נפשקות, והקמט בחלק העליון של האף העמיק, החיוך היה פורץ מעיניים עצומות למחצה והיה שוטף את כל מה שמסביבו. יאיר התגלח והתלבש. ישבתי ליד השולחן הקטן במטבח וניסיתי לייבש את מכנסיי מול התנור. לגמתי כוס תה צמחים, ואז הכרתי את אמה של יעל.

היא הייתה אישה גבוהה, ופניה הזכירו את יעל, אלא שחסרה בהם הארה. היא חבשה כובע פרווה ושוחחה עם יעל על כך שבני הדור החדש אינם נשמעים להוריהם. אחר כך דיברה על המצב הפוליטי, ונראה שאינה שותפה לדעות השמאלניות של בתה. היא עשתה רושם של אישה שסבלה בחייה, וכעת היא מרידה וחשדנית. היה לה מבטא צרפתי צפון אפריקאי. היא נולדה בתוניס. יעל גילתה לה סימני חיבה, אך עמדה על דעותיה.

המטבח היה קטן: בצדו היה כיור עם ברז יחיד וארונות מטבח בצבע חום כהה. על הקיר הייתה תלויה כתובת, "כאן אוכלים מה שנותנים", עם ציור של עצם דג, ולידה כרזה של רקדני בלט. מנורת פלורסנט האירה הכול באור בהיר מאוד. הכיור היה עמוס כלים והשולחן היה מכוסה במצרכי מזון, צמחוניים, כמובן. היה רושם שהמטבח משמש גם חדר שבו משוחחים ודנים בנושאים מעניינים, לא רק מקום לזלילה ולמריבות. חדר האורחים היה סטודנטיאלי: מיטות סוכנות מכוסות שמיכות צבעוניות. פן מונח על חצובה בעלת שלוש רגליים ועליו טס נחושת ערבי שימש כשולחן. ארון ספרים מוארך עשוי מלוחות עץ פשוטים מונחים על לבנים. הספרים היו מעורבבים, וראו שהם בשימוש. על הרצפה היה פרוש שטיח לבד ירוק ועל הקיר היה תלוי תצלום גדול של נערה קצוצת שער ומחייכת, מודבק על ארבעה לוחות קרטון. חיוכה של הנערה היה מעורר ומפתה, מבטה היה חריף וחם, מבט של חיים צעירים ומבטיחים. על הקיר שמנגד הייתה מהודקת במסמרים רפרודוקציה של לואיס בורזוא: חיות מהלכות על רגליים הדומות לקורי עכביש. האור בחדר נבע מנורה אחת שהתקע שלה היה חשוף למרבה פחד. חדר השינה היה רחב ושלטה בו ערבוביה נוראה: על המיטה הזוגית הרחבה והנמוכה התגוללו שלל בגדים, נעליים וספרים, ולידה עמד שולחן איפור קטן ושולחן עבודה שעליו היו פרושות רשימות העבודה של דוכן המכירות. בצד עמד ארון בגדים סגור.

הייתה בדירה אווירה צעירה שעמדה בניגוד לדירות שהכרתי עד כה: לא מנורות בארוקיות, לא טאפטים, אלא ריהוט שנקנה בשוק הפשפשים, חיים אמיצים ואופטימיים, מאוד מאוד אופטימיים. מאוד יפים.

הגיעה גם תרצה, חברה של יעל ויאיר. מיד ראיתי שהיא טיפוס נמרץ, המתמצא בעניינים ומנהיג אותם. יעל אהבה להקיף את עצמה בדומים לה. עיניה של תרצה מוארכות ושקדיות מעט. בינה ליעל יש ידידות ארוכה וחזקה. שתי הנשים הצעירות והמבטיחות הללו מעריצות זו את זו. בחוץ הדהר גשם עז. יעל דיברה בהתלהבות על האופן שהיא משוחחת עם הצמחים בעציצים, והייתה משוכנעת שזה עוזר להתפתחותם. יאיר העיר הערה ספקנית, ותרצה הדיחה את הכלים של ארוחת הערב שנאכלה לפני שהיא הגיעה. השעה הייתה קרוב לשמונה, ואנו יצאנו אל היכל התרבות.

הערב ההוא, מוצאי שבת, 15 בדצמבר 1977, היה מיוחד ברגש העמוק שעורר בי, ביופי המופלא שאת תוכו ספגתי ונשמתי. הדירה ההיא השקתה אותי סם חיים, היא נראתה לי מקום טהור, מרכזי חיי הרגש שלי. היא הייתה כוח בלתי־תואר בחיי, וכזו תישאר עד יום מותי. הרגשתי: רגע היסטורי.

השעה הייתה שמונה ועשר דקות. רחובות תל־אביב היו רבוצי גשם ורוח. יעל ותרצה לקחו מטריות, יאיר כיסה את שנינו בריעת ניילון, וכך יצאנו במרוצה מן הבית. מתחת ליריעת הניילון אמרתי לו:

- לו היו אומרים לי לפני ארבע שנים שאהיה בהיכל התרבות הייתי חושב שיש לי עניין עם משוגעים.

- לפני ארבע שנים היית בבית משוגעים, הוא אמר לי כמציין עובדה שגרתית.

חצינו כמה רחובות אפלים, ולפתע הבהיק אור עז: רחבת היכל התרבות ובית תיאטרון "הבימה". אורות פנסים אדירים ורחבה מפוארת המחזירה צבעים וגוונים של אור. אוויר קר וצלול מאוד וכמה עצים נוטפי מים.

לפני הכניסה החלו להיאסף בהליכה איטית אדונים וגבירות עטופי מעילים ופרוות. חריפות האוויר ובושמי הגברות הכו יחדיו בנחיריי. בתוך הבניין קידמו את פנינו גוונים חומים, כהים ובהירים, והמוני אורות. היה צורך לרדת גרמי מדרגות רבים, לרדת יותר ויותר, ועם הירידה חשתי

את השקיעה האיטית לתוך אווירת הדבש. ממעל היו שתי שורות של פנסים צבעוניים שריצדו והשתקפו במשי ובכרונוזה. הבמה הייתה ריקה מאדם, רק כלי הנגינה וכן המנצח היו עליה. האולם הלך והתמלא באוושה שקטה וסוחפת של חליפות ושלמות פאר של גברות מכובדות. הייתה אווירה של עושר, פאר ונינוחות.

בזיכרוני הבזיקו הערבים התרבותיים בבית-החולים הפסיכיאטרי, אותו חדרון עם פטיפון שבו ביליתי באותם הימים. דמעות עמדו בעיניי. לא ידעתי למי להודות על מה שזכיתי לו. האם אני ראוי לאושר הזה? נזכרתי פתאום בכך כיתתי אליעזר שנפל במוצב תל שאמס בגולן מפגיעת טיל ב־19 באוקטובר 1973. הבנתי בכאב את המושג "הקרבת החיים למען החיים", כי ללא האלפים שהיו באותה עת בבורות הקבר והאלפים הרבים האחרים שנאנקו באותו יום בבתי החולים, במכוני הטיפול, במוסדות לחולים כרוניים, במשרדי השיקום, בבתי-חולים פסיכיאטריים, לא היה איש מאתנו זוכה להיות בהיכל התרבות. כך חשבתי פתאום באותו הרגע.

הושלך הס: שלושה דנדוני פעמון והאורות כבו. מאות אנשים ישבו מכונסים בתוך עצמם. לידי יושב צעיר גבה קומה, עטור שער בלונדי, ושוחח בגרמנית עם לידי קשישה. נראה היה שהוא מתמצא היטב במוסיקה, משום שהשעין את ראשו על קצות אצבעותיו בעוד ידו השנייה עוברת מדי פעם על גלי שערו. המנצח עלה על הבמה, בירך את הקהל והקדים דברי הסבר קצרים ליצירה הראשונה שנשמע, "המנדריין המופלא" של בלה ברטוק. נשמע כחכוך כלי הנגינה והנגינה החלה. הצלילים היו עזים, כמעט מרים, מסחררים. הסוויטה סחפה וגאתה במרץ מלודי נורא. היא ניסתה לשקף מאבק כמעט אלים בין כוחות ואנשים. היצירה השנייה הייתה של באך, אך אינני זוכר את צליליה, כי יצירתו של ברטוק הייתה אדירה מאוד, ואחריה כבר לא קלטתי שום דבר.

כשגוועו הצלילים נשמע שוב קולו של הגשם. יצאנו מן האולם אל הלובי. חששתי להישאר לבדי ונצמדתי אל יאיר. יעל נשבעה שאני נראה כאילו נולדתי כאן: גם במכנסי הקורדרוי החומים ובסוודר עטור דוגמת פתותי שלג סקנדינביים ועם המעיל הכבד מתחת לזרועי נראיתי כנראה

כמי שבילה את כל ימיו במקומות כאלה. בזכות נימוסיי הפולניים גם נשמעתי כך. ולמה באמת לא חייתי כך, כמו האנשים האלה?

בליבו של ההיכל ראיתי את הרווחה והפינוק – הכריכים הקטנים המקושטים, עשן הטבק המשובח, כוסיות המשקה החריף, השתייה האנינה. אנשים שוחחו בנחת על מדיניות, ביטחון ואמנות. המבקרים הקבועים במקום הזה היו רגילים לכך מן הסתם. בעיניי כל זה היה חדש, מופלא, מדהים. חזרנו לאולם. אדאג'טו מתוך סימפוניה מספר 5 ברו דיאז מינור של גוסטב מאהלר. מוסיקה מרפרפת ומפרפרת, צלילים הנבלעים בחושך. אחר כך יצירתו של צ'ארלס גריפס "הטווס הלבן", שלפי דברי המנצח הוא קשור למלחין אחר, קלוד דביסי. הערב הסתיים ב-encore, כלומר קינוח, – ולס הקיסר של יוהן שטראוס.

הקסם פג. הנגנים עזבו את הבימה והקהל הרב פנה בדרכו החוצה. עליתי במישורת המדרגות כמי שמתעורר לאט-לאט מחלום. במשך הערב לא שוחחתי עם יעל מפני שפניה של תרצה הסתירו אותה ממני. עמדנו ליד שער היציאה, שם ריח הגשם חדר וטפח על פנינו. נעצרנו לרגע. יעל חיכה את אחד מחיוכיה המעודדים ושאלה, "נהנית?". לא הייתי מסוגל לענות. גל של חום הציף אותי. השפלתי את ראשי.

נפרדנו מתרצה. ברחבה הריקה, הגדולה, נותרו אנשים מעטים. יעל אמרה שהיא הולכת לאכול גלידה. ניסיתי להתרות בה, והיא אמרה: אדם, גם בעלי אינו אומר לי מה לעשות. כולנו היינו רעבים. נעצרנו ליד דוכן כעכים וקניתי לשלושתנו כעכים עגלגלים ופריכים. היא ניסתה לסרב, ואז אמרתי: יעל, גם אמי אינה אומרת לי מה לעשות...

יאיר היה עליז מאוד. הוחלט שהם ילכו אותי לאוטובוס. הלכנו אפוא לשלושתנו בגשם שגווניו נצנצו במדרכות, עד כי נדמה שהן בוערות בארגמן. הבניינים של העיר הגדולה נראו כמכונסים בתוך עצמם. הערב הכהה נמזג בי כמו שיקוי אפל. יאיר שר את ולס הקיסר ורקד בין עצי השרה. יעל הייתה דקיקה יותר מהרגיל, ונדמה היה לי שעוד מעט היא תרחף באוויר. במרחק נשמעו נהמות אוטובוסים.

ואז קרה לי משהו בנאלי: התאהבתי בה.

כָּךְ כָּל הָאָרֶץ שָׂרָה אֶת שִׁירָהּ!

(פאבלו נארודה, עשרים שירי אהבה ושירת יאוש אחת, שיר 3).

עַתָּה לְבִיתִי מִבֵּית הַיֵּין שְׁכַתִּי, הַשְׁקִיט קֶסֶם חֲדוֹת הַלַּיִל אֶת מַחֹל דְּמִי.
כְּהֶרֶף עֵין נָדָם לִכְבִּי. כְּכֶמָה עֲזוּבָה אֲשֶׁר כָּבוּ אוֹרוֹתֶיהָ.
רוּחִי צִלְחָה אֶת הָאֶפְלָה וְתַחֲצֹב בִּינֹת הַכּוֹכָבִים וְאֶרָא וְהִנֵּה אָנוּ
מִשְׁתַּעֲשָׁעִים בְּלִי מוֹרָא בְּחֶצֶר הַדְּמוּמָה אֲשֶׁר לְהִיכַל מַלְכָּנוּ.
(רבינדרא-נת טאגורי, עלי אורח, עמ' כז)

יאיר ויעל ליוו אותי אל האוטובוס. נעצרנו בתחנה. הם שוחחו על
הגלידה והאוטובוס התקרב. עליתי, ומבעד לשמשה נופפתי להם לשלום.
תוך כדי נסיעה הבטתי אחורה.

הנסיעה הייתה מהירה. כל הדרך הייתי נסער מאוד, כאילו משהו חדש
חדר לתוכי ובלבל אותי. מעבר לבלבול, לתחושה שאינני שולט על
מחשבותיי ולמעשה אינני יודע היכן אני נמצא, הייתי שרוי בהלך רוח
מרומם מאוד. האוטובוס היה זקן ועייף. אצבעותיי רעדו על מסעד
המתכת שמול מושבי. הצלילים, הצבעים, הריחות המשיכו להלוך בי כמו
תופים אפריקאים: אוברן דרך, אוברן דרך. גשם מריר דפק על החלונות.

את הדרך מתחנת האוטובוסים הביתה עברתי בריצה מתנשמת. בבית
חיכתה לי ההצגה הרגילה של בכיות והתעלמויות. אחרי החזון של היכל
התרבות באתי אל דיר חזירים אשר יושביו עזבו אותו כדי להפגין מול
משרד ממשלתי לשיפור תנאי הדיור. התקלחתי וצנחתי כמו שק חול אל
השינה.

הבוקר הבא, 16 בדצמבר 1977, זכור לי כאילו הייתי השני שהגיע לאמריקה אחרי כריסטופר קולומבוס. עוצמת החוויה האפילה על הכול. היה יום בהיר וקר. חזרתי לעבודה ליד השולחן. הקונים המשיכו לבוא. ישבתי מכורבל במעילי מול הכניסה של בניין רקנאטי. הייתי מבובל מן השינה הקשה והחזקה של הלילה הקודם. לאחר סיום העבודה ניגשתי אל הדוכן שיעל ישבה מאחוריו. כשראיתי אותה כאילו צללתי אחורה, לא לערב הקודם אלא לאינסוף שנים. כל מה שהיה בי נמשך לפניה, לשערה, לעיניה.

באולם נמשכו הלימודים, אך למי יש יכולת להבין את ההבדלים בין שיטות ההתארגנות של הפֶּלְנֶקס היווניים והרומאיים? כל רצוני היה להיות ליד השולחן, ליד יעל. כמו מחט של מצפן רטט מחוג בלבי. הטשטוש תפס את מקומו של הסדר. נשלפתי מתוך השלווה למצב חדש.

ביקשתי לשוחח עימה, והיא הסכימה, כמובן, אלא שמחמת לחץ העבודה נקבע מועד הפגישה לשבוע הבא. הזמן נראה לי כנצח. עשיתי מאמצים עליונים להקפיד ולהיות אחראי בעבודה ובלימודים באותו שבוע. זה עלה לי בבריאות. איש לא הרגיש במפל האדיר של רעש הזורם וזורם כדי להטביע אותי.

באחד מערבי סוף דצמבר נפגשנו, יעל ואני, לשיחה שהייתה אמורה להכניס סדר בנפשי. חששתי שאם אגלה לאישה זו, אישה יפהפייה זו, את מהות רגשותיי ואשתמש במילה "אהבה", היא פשוט תקום ותלך ללא מילה נוספת. ישבנו עם שני ספלי קפה בינינו, מול השמים הסגולים, אשר באותה שעה היו מנוקדים ומטולאים בהמוני כתמים אפורים ושחורים ובזיקים של אור כחול, קשה וקפוא של ערב חורפי. היו אלה שמים מאוד לא שקטים, אוצרים סערה, מזהירים מפני רגשות של חיבה.

לאחר כמה משפטים סחור-סחור ולאחר שתיארתי את החוויה שעברה עלינו, ביקשתי את סליחתה ואמרתי: אני אוהב אותך, יעל.

לאורך כל השיחה הזאת היא נראתה - זאת אזכור היטב - שקטה מאוד, משועשעת, ואפילו חייכה מזמן לזמן. היא אמרה כמה משפטים, אבל אני

לא שמעתי כלום. מסרתי את עצמי לידיה בלי לבקש תמורה. את הכול. פיה התרחב מעט, ושתי שורות השיניים הרבועות נחשפו. הקמט בצידו השמאלי של אפה העמיק. העיניים נפקחו לרווחה וגל ירוק שטף מהן החוצה, עד אשר נעצמו לפתע. היא נשארה במצב הזה שבריר שנייה, ולאחר זמן צחקה. הצחוק נמשך זמן רב, היא ניסתה לחדול ממנו, אך לא הצליחה. פרצי צחוק שבו ובעבעו מתוכה, עיניה נמלאו לחלוחית.

נבהלתי. היא הייתה אישה יפה, אבל ברגע זה יופייה הוכפל והעצים. נדבקתי למושבי בלי יכולת לקום ולברוח. כשנרגעה אמרה, כי דברים כאלה הם עניין של יום-יום, ואין להתרגש מהם יתר על המידה. התרשמתי שלא נפגעה ואף לא חששה מן הרגש המצמית הזה.

נותר עוד עניין לבירור: לא התאהבתי באישה פנויה. יעל הייתה נשואה זה חמש שנים, ולפי כל הסימנים היו אלה נישואים מתוך אהבה שהתנהלו באהבה. רגש האהבה הוא נעלה, אבל שאני אהיה הצלע השלישית? מה יאמר יאיר, אותו גבר סימפטי ונעים הליכות? פחדתי מאוד. יאיר היה אדם שקט, אנין רוח, שאינו מסוגל לקחת רובה ולירות במי שנדבק לאשתו. אבל מה תהיה תגובתו? אולי יזמין אותי לקפה ויאמר לי "הורד את טלפיד מאשתי"? אין אנו חיים בסיציליה, ובכל זאת הייתי חרד מאוד. ביקשתי מיעל לשוחח איתו. אדם אינזאם אינו בדיוק הטיפוס של מקעקע משפחות מקצועי. חוץ מזה, אני גם נושא תווית של לא־בדיוק־האדם־הבריא־ביותר. האם יאיר יחשוב אותי למסוכן? משהו חייב לקרות. אולי משהו גדול. גייסתי את כל כוחותי לעמוד בסערה המשתוללת הצפויה.

חלף יום, חלפו יומיים. נפגשתי עם יעל ועם יאיר, שוחחתי עימם בנושא עבודה ולימודים, והתכוונתי לרגע הנורא. תכננתי שאם אמנם יקרה הדבר, אעבור לאוניברסיטה אחרת. חשבתי שהפרידה מוכרחה לבוא. אבל הימים חלפו ודבר לא קרה: יאיר המשיך לעבוד קשה ולהתלונן על העובדים ועל מס הכנסה. ברגעי הפנאי היה משתף אותי במשחקי המתמטיים כדי למצוא ולגלות את העתיד. "הכול זורם", היה אומר לי לעתים, כמסכם את הרהוריו על המצב. שום דבר לא קרה. חשבתי

שהצלחות עפות במטבח הקטן, אבל לא נראו שריטות או צלקות על פניהם של יעל ושל יאיר. לבסוף שאלתי אותה:

- נו, אמרת לו?

היא ענתה:

- כן.

שאלתי:

- אז מה?

היא ענתה:

- שום דבר. מה הוא צריך לומר?

ואז נוכחתי לראשונה, כי יעל ויאיר הם האנשים הגדולים ביותר שפגשתי בימי חיי, והרגשה זו אני נושא עמי עד רגע כתיבת שורות אלה.

באותם הימים הרביתי לחשוב על האהבה. מהי האהבה? מהותה, אופייה וצורותיה של האהבה העסיקו את המחשבה בכל הדורות. עסקו בה משוררים וסופרים. היסטוריונים תיארו את נכליה ופשוטי העם שרו על אודותיה בלדות. פילוסופים מיינו אותה, זואולוגים מדרו אותה. לאחרונה עוסקים בה רופאים, כימאים, ביוכימאים, פסיכולוגים, נוירו פסיכיאטרים, חוקרי המוח. הוקמו מוסדות לימוד ומכונים לחקר הרגש הזה, הקיים אפילו אצל החיות הירודות ביותר. נרשמו דיאגרמות ושורות שיר כדי לתארו. מדוע וכיצד נוצר הרגש הזה? מה הוא עושה לגוף ומה הוא פועל בנפש?

בני אדם מתאהבים בכל מקום: בהיכלי פאר, בגינות מטופחות, על סיפוני אוניות ומטוסי פאר, בנשפים וביציאה לציד, וגם במשרדים, בעבודות יום-יום, במשכנות פועלים, בבתי חרושת ובחנויות. אנשים התאהבו גם בערים חרבות לאחר מלחמות, בתורים לחלוקת לחם על פי תלושים, בבתי תמחוי לנפגעי קרבות. הם התאהבו מול ארובות הקרמטוריום, במחנות הריגה, ברגע האחרון לפי שגופתם נזרקה לקברות המונים. הרגש הזה קיים מאז ויהיה קיים תמיד. וכמו האל היווני אטלס, שנושא על

כתפיו את העולם כולו, הרגש הזה נושא על כתפיו את הכוח לחיות בגוף ובנפש למרות הכול.

חדלתי לפחד מן המעמד החדש שלי, אך המשיך לכרסם בי החשש, שמא המצב הזה יימאס על יעל יום אחד, שמא תתנכר לי פתאום. החרדה מהאפשרות הזאת, מההתנכרות הצפויה, העבירה בגופי גלי פחד מצמית, חרדה מנפילה לתהומות ממדומי הגבהים. באחד הבקרים של ינואר 1978 חשתי ברע. צמרמורת חמה עברה בגופי וטשטוש ירד על עיניי. ביקשתי מאחת העובדות להשגיח על הסחורה, ואני הלכתי לטייל ברחבי הקמפוס, הלוך וסוב עד לבניין בית-הספר לרפואה, למוזיאון בית התפוצות, ולשאר בנייני האוניברסיטה. חזרתי מקץ שעתיים, עייף מאוד. יעל שמה לב לחיורוני, לזיעה ששטפה את צווארי ואת פניי, ושאלה: מה קרה? במקום תשובה הלטתי את פניי ופרצתי בבכי מר. היו באזור אנשים רבים, סטודנטים ואחרים. יעל ליוותה אותי אל ספסל האבן הקרוב. עיניי היו עצומות ולא ראיתי דבר. הרגשתי את אצבעותיה הארוכות מלטפות את שער ראשי. היא הגישה לי ממחטת נייר ואחר כך גם כוס קפה שחור. היא ליטפה אותי ומלמלה: - אדם, אני כאן, אני לא עוזבת אותך. במלמול המרגיע הזה היה משהו שלא זכיתי לו עד אז במשך כל ימי חיי.

ישבנו על ספסל האבן מול בניין שרת. לראשונה החזקתי בידה, לא לשם פרידה או פגישה, אלא כיניקה ממהות הנוסכת כוח ואמונה. לראשונה מאז פגשתי אותה היא נראתה קצת לא בטוחה בעצמה, אך ישבה לידי בדממה עד אשר נרגעתי לגמרי. מבטה אמר לי המון דברים. לא היה זה חיוך זוהר, אלא מבט של שותפות גורל.

הייתי עייף ורציתי לפרוש. לפתע יצא מבניין שרת אדם גבה קומה בעל שער מאפיר, לבוש חליפה. יעל ניגשה אליו ושוחחה עמו קצרות. לחייו היו משופות ועצמות הלחיים גבוהות. מבטו היה מריר וגאה. ניכר היה בו שהוא יודע לצוות. חששתי שהוא פסיכיאטר, אבל הוא חייך אליי ופנה לעיין בעיתון. לאחר מספר דקות הציגה אותי יעל בפניו ואותו בפניי: תכיר את פרופסור אברהם זיבנברג, אבי. ובכן, אביה של יעל הוא אחד

מבכירי האוניברסיטה, והיא לא אמרה לי דבר על כך עד כה! ידעתי שהוריה גרושים, אך שמו של אביה לא נזכר מפיה עד כה. כעת סיפרה שאביה, פרופסור למוסיקולוגיה, עזב את המשפחה לאחר שהתאהב באסיסטנטית שלו, צעירה ממנו ומאמה בעשרים שנה. אימה ניסתה להתאבד, אך ניצלה משום שיעל הגיעה במקרה הביתה ומצאה אותה, ורק עכשיו היא מתאוששת ומגלה שיש לה כשרונות ויכולות משלה. היא אמרה שהודיעה לאב שאינה מעוניינת לראות אותו ואינה רוצה לקבל ממנו עזרה משום סוג. הלבם ההפתעה סילק ממני את שרידי האומללות.

מאז אותו יום הייתי נלווה אל יעל כמו כלבלב לכל סידוריה ברחבי הקמפוס. לאחר סידור התיקים הגדולים נהגה להביט אליי ולשאול: - אתה בא? מה פירוש "בא"? הייתי מוכן לנסוע, לטוס, לעוף. המשכנו לשוחח על עולם ומלואו, אך יותר ויותר הסתיימו השיחות הללו ב"אני אוהב אותך, יעל". אי אפשר היה לי בלי המשפט הזה. קולה השקט, גזרתה, הרגש הטהור והגלוי שנרקם בינינו זרמו בדמי כמו אוויר, כמו יין. סיפרתי לה על עצמי דברים שאיש לפני לא שמע. סיפרתי לה על שכונת שפירא בתל-אביב, שם פקחתי לראשונה את עיניי, והיא סיפרה לי על שכונת רחביה בירושלים. היא סיפרה לי על הוריה ועל גירושיהם, על חייו של יאיר, על עצמה.

היא סיפרה, למשל, איך נטפלה אליה כנופיית פרחחים באחד מטיוליה בתל-אביב, ואיך אותה כנופיה ליוותה אותה במעין משמר כבוד הביתה לאחר שהאירה להם פנים, שוחחה איתם והתעניינה בכל אחד מהם.

- אני מתייחסת לבני אדם כמו לסוסים או לכלבים: אם אתה ניגש לסוס או לכלב לא מוכר כשאתה מלא חרדה הוא יתקוף אותך, כי הרי גם הוא מפחד ממך, אבל אם תתייחס אליו בחיבה, באמון, בעדינות, בכבוד, יש סיכוי טוב שהוא לא יתקוף, ואפילו ירצה להתיידד, הסבירה לי וחייכה בשביעות רצון עצמית.

חרדתי מתמימותה. חרדתי שמישהו ינצל אותה לרעה. ביקשתי שלא תלך לבר בלילה.

קשריי עם יאיר התהדקו, והרבינו לסדר עניינים ביחד, אך מעולם לא אמרתי לו שאני אוהב את אשתו, משום שחשתי בושה, פשוט בושה. מבטו נראה לי כאומר: לשם מה אתה צריך את זה? אבל הוא לא אמר דבר, לא העיר ולא חקר, ועל זאת הודיתי לו בלבי. חדלתי לאכול את ארוחת הצהריים במסעדת הסטודנטים ועברתי לאכול עם יעל ועם יאיר במסעדה הצמחונית. יעל אומרת שאכילת בשר היא "טומאה". כאם הרואה את תינוקה אוכל שמחתי לראות אותה עם מזלג וסכין ביד, אוכלת. תנועות לסתותיה בשעת אכילתה היו קצובות ושלוות, ואת האכילה נהגה לסיים באמירה, "עכשיו אני לא רעבה יותר". האמירה הזאת מילאה אותי אושר, שיא של אושר שאין לתארו במילים.

כשיצאנו לסידורים היינו גם מטיילים בעלמא. טיילנו אל בניין מדעי החיים וראינו את הדגים השוחים באקוואריום, וזה הזכיר לה את אילת. נחנו על אחד מכרי הדשא. היינו סרים לעיין בספרים החדשים המוצעים למכירה בחנות מפעל השכפול, והיא התייחסה באופן נעים ומעודד לרגשותיי, להרהורי ולצורה שבה הבעתי אותם. בטיולינו המשותפים לא שלטתי בעצמי לעתים ונשקתיה על ידיה. פעם ביקשתי, כי תרכין את ראשה, ואז נישקתי את מצחה ואת שערותיה. חשתי להט מרומם וסוער. הרגשתי צורך עמוק שאין לעמוד בפניו לשוטט בקצות אצבעותיי אל המצח, הלחיים והאף, עד אשר הגעתי לסנטר. פעם החלטתי שחבל לבזבז זמן במסעדה, ולקחתי מהבית שני כריכים. ישבתי לאכול אותם למרגלותיה, כשישבה על אחד מספסלי האוניברסיטה. כשסיימתי לאכול עטפתי בידי את נעליה החומות, שעל אחת מהן הייתה כתובת מטושטשת וניסיתי לעבור על האותיות באצבעי. יעל נפנתה אליי ממרומי מושבה וחייכה אליי חיוך קורן, מלא אורות בצבע הזית שגרמו לי התרגשות רבה. הם היו מרפרפים, נוגעים ולא-נוגעים. היה בהם זיק מפתה כמעט. היא נראתה לי כיהלום הנתון בעטיפת קטיפה. חלמתי עליה בהקיץ.

מכרים וידידים ראו את המבטים הנסערים, את הלטיפות, ולא אמרו דבר. יום אחד כשהגענו לחנות מפעל השכפול אמר המוכר בעוקצנות:

- אני רואה שגם שומר הראש הצמוד שלך הופיע איתך.

רעדתי מכעס, אבל יעל אמרה לי בצאתנו:

- הוא טיפוס לא מזיק, ובכך ביטאה את עמדתה כלפי כל מי שמצא לנכון להעיר הערות מסוג זה.

כל אותה עת הייתי שרוי במתח חזק מאוד. נדמה היה לי שנמאסתי עליה. חשתי את ההתנכרות המתקרבת. שוב התפרצתי בבכי, הפעם מול הכניסה האחורית של מסעדת הסטודנטים. הבכי הביא אותי לידי אפיסת כוחות. רציתי להציע שנפסיק את הקשר ולא העזתי. מבטה אמר חמלה. היא הרשתה לי להחזיק בידה. עד מהרה התאוששתי. מצבי הלך והחמיר. נאלצתי להתחיל טיפול במסגרת היחידה לטיפול נפשי של האוניברסיטה. שוחחתי עם הממונה על היחידה, והיא ניסתה לווסת את רגשותיי. במשך תקופה זו הייתי מבקר את יעל בביתה. יום אחד, יום גשום בפברואר 1978, ישבנו לברנו במטבח ולגמנו כוס תה. אני זוכר את הניגוד בין האפרוריות הזועפת והמדככת בחוץ לבין חום הבית וברק השער השחור הרך, ובעיקר את הקול השקט ההומה בשלווה, זה הקול שהפך כבר לחלק ממני, שלא יכולתי לתאר לעצמי את חיי בלי לשמוע אותו, הקול שהרגיע אותי. אני זוכר את הפגישה הזאת באהבה גדולה.

יעל נעשתה בשבילי אדם כה יקר עד אשר חששתי שמא תמות. היא הסבירה זאת כתגובה נורמלית, ותמיד כשנכנסתי להתקפי פאניקה נהגה לנתח בפשטות את מצבי ובכמה מילים הגיוניות ומעשיות הייתה מרגיעה אותי. נראה היה שמעבר לחיבה שחשה כלפיי היא לקחה על עצמה תפקיד: לעזור לי, וביצעה אותו, כדרכה, בשלמות, בכל מאודה.

יעל רצתה לתת לי מתנה ליום הולדתי, שחל ב-11 בינואר, והחליטה שהיא לוקחת אותי למוזיאון תל-אביב לקונצרט נוסף. הפעם היינו אמורים ללכת לקונצרט רק שנינו. למרות ההבנה והידידות שהפגינו מקורביה, לא יכולתי להביע את רגשותיי כלפיה במחיצתם. הרי לא יכולתי ללספה ולנשקה מול פניו של יאיר - זה היה מתפרש ובצדק כחוסר טעם להחריד - אם כי יאיר ידע על הלטיפות והנשיקות הללו.

בערב חורפי בהיר וקר עשינו שוב את הדרך מביתה של יעל לקונצרט, הפעם עד למוזיאון. הרחובות היו רחבים ושוממים ואורותיהם, אורות הניאון, היו קפואים. ליד הליכתה המהירה והקצובה חשתי, כי אני נמס מרגשות קודחים. הגענו. הכרטיס עלה אז 60 ל"י. כשהבנתי שהיא

משלמת עבורי קפאתי על מקומי ואמרתי: - מה את עושה? זה הון תועפות! אבל היא שילמה עבור שנינו ונכנסה, ואני בעקבותיה. מפלסי הבניין היו שטופים באור יקרות. ירדנו אל המפלס התחתון שבו הוצגה תערוכה מיצירותיו המוקדמות של שאגאל, ציורי דמויות רוסיות מתחילת המאה העשרים. היינו לבדנו במפלס הזה. טיילנו בנפרד מול התמונות. ראיתי כיצד היא עוברת מתמונה לתמונה, כיצד היא מסדרת את רעמת השער העבות השחור שבהק לנוכח האורות הרבים. בידה החזיקה את מעילה. בפסיעותיה בין תמונה לתמונה נתגלתה מהותה השלווה והבוטחת, נגלה חוסנה כאדם, כאישה, כרעה. נראה היה שאין כוח בעולם המסוגל לזעזע את אישיותה. היא הביטה בתמונות ואני הבטתי בה, ממרחק לא גדול.

אולם הקונצרטים היה קטן ומרופד בכחול. על במת הקונצרטים הופיעו נגני התזמורת הקאמרית בבגדים שחורים חגיגיים. את מבטי העברתי חליפות מן הנגנים אל יעל. היא ישבה זקופה ויפה. רציתי שהרגע ימשך לנצח-נצחים. היא חשה במבטי, שהביע הערצה עד כלות, כאילו אני מוכן למות למענה ברגע זה, והניעה בשפתיה לאות תודה, תנועה שאולי רק אני ראיתי, אבל היא הייתה בשבילי עולם ומלואו. עודני רואה אותה מול עיניי יושבת כך, ברגע זה, ולעולם לא אחדל לראותה.

היצירה הראשונה הייתה "מנחה מוסיקלית" של באך. הצלילים הסתלסלו כמו מדרגות לולייניות המופיעות פתאום בחלומי של מי שנזרק לבור, ועליהן מלאכים עולים ויורדים, מפתים את החולם לרכוב על גבם כמו על סוסים קטנים ולבוא עמהם החוצה, אל עיגול האור שמעליו. הסכמתי, הסכמתי לכל מה שבאך רצה לומר, אחרי כל משפט מוסיקלי רציתי לומר: נכון, נכון, אמת, אמת. אחר כך ניגנו את השישייה השנייה של ברהמס. כבר לא הייתי כל-כך מרוכז, אבל הרגשתי שברהמס מספר לי על משהו גורלי מאוד, נשגב וסוחף, שהוא מזמין אותי לעמוד על ראש צוק ולקפוץ ממנו למטה, אל מפל מים סוער שאחריו משתרעים שדות ירוקים אינסופיים, רכים כקטיפה. הייתי בטוח שברהמס היה מאוהב כמוני כשהוא כתב את היצירה הזאת, והודיתי לו על ששיתף אותי ואת כל העולם ברגש המהמם הזה.

ליוויתי את יעל לביתה. היה ליל ירח בהיר, צהבהב. היא סיפרה שהיא מרבה ללכת לאירועי תרבות, לעתים עם בעלה ולעתים לבדה, וכאשר סיפרתי לה על דאגתי לשלומה כשהיא יחידה בלילה, אמרה: - תמיד אני שומרת על מרחק מסוים מגדרות הבתים, וחוזן מזה תמיד ימצא ג'נטלמן שיעזור לי בעת הצורך. כל הדרך מן המוזיאון לביתה היינו רק שנינו לבדנו ברחוב, בדממה חורפית מוחלטת. בדממה זו ליוויתיה לביתה ואז חזרתי לביתי. ירח לוחב שפך אור אגדי על העיר הישנה ועל אהבתי.

המשכתי את הלימודים איכשהו, ללא חשק. צמצמתי את מספר הקורסים. ביליתי את הזמן ליד השולחן ובטיולים ברחבי האוניברסיטה. פעם אמרתי לה: את אישה יפהפייה, את האישה היפה ביותר שהכרתי. היא חייכה והסמיקה מעט. המילים נעמו לה, ונעים היה לי להשמיען. אבל התקפי הבכי נמשכו ונעשו חזקים יותר. חששתי שהיא לא תוכל לעמוד במשא רגשותי ותאמר לי בפשטות: עזוב אותי. עוד יותר מזה פחדתי מפני מותה. היא נהגה לנסוע לירושלים בסופי שבוע, לבקר את אימה. מוחי חשש יותר ויותר מתאונה שעלולה לקרות לה. ראיתי שחורות. הרגשתי שבלעדיה פשוט אין לי חיים.

באחד מימי פברואר ישבנו ליד השולחן בשעת דמדומים. אורות האוניברסיטה עוד לא הודלקו, והאווירה הייתה מכונסת ומשמימה. יעל הייתה נרגזת מעט. היו לה בעיות בלימודים, והיא סיפרה לי על מרצה שנוהג להכניס סטודנטיות אל מיטתו כתנאי לקבלת ציון גבוה יותר. היא אמרה זאת בנימה משועשעת למדי, כמספרת בדיחה גסה. היא הוסיפה וסיפרה שאותו מרצה חשב גם עליה מחשבות נכבדות בכיוון זה, אך משום שסירבה הוא חושב "שאם לא הצליח לדפוק אותי ככה, ידפוק אותי בבחינה". עצם הרעיון והצורה שביטאה אותו נראו לי מוזרים. צחקתי כאשר התייחסה באירוניה למצבה כאישה וכאובייקט מין, אבל בגופי עברה מין חלחלה משונה. עד אז לא עלה הנושא בשיחותינו כלל.

נפרדנו, ואני צעדתי לכיוון חנות מפעל השכפול. חשתי שגרונני מכווץ ואני קרוב שוב לבכי. השעה הייתה שש בערך, ואני הייתי זקוק בדחיפות לעזרה של איש מקצוע. בהתרגשות רצתי אל היחידה לסעד נפשי. איש

לא היה בחדר. בייאוש דפקתי על דלת חדר מנהל היחידה ונכנסתי. הוא הפסיק את שיחת הטלפון שניהל ופנה לעברי. הייתי על סף התמוטטות. כל גופי רעד. לא יכולתי לדבר, רק הצבעתי על הכיסא כדי לשאול אם אוכל לשבת. הוא שאל לשמי. אמרתי לו שמדובר בקשיים רגשיים הקשורים לאהבה. סיפרתי לו בקצרה על עברי. הוא אמר לי בחיוך שקשיים רגשיים, וכיחוד בחיי אהבה, הם נושא שכיח, ויעץ לי להיבדק בדחיפות ביחידה לרפואת הנפש של קופת חולים או באופן פרטי, אצל פרופסור ויינפלד, וגם למסור לו דרישת שלום. הוא גם מסר לי את כתובתו הפרטית של פרופסור ויינפלד.

יצאתי מהאוניברסיטה כשראשי כואב וסחרחר, ומה שאמר המרצה ליעל מתרוצץ כעכבר במחשבתי. לא היה לי לאן ללכת. באפיסת כוחות צעדתי באוויר הדמדומים לעבר ביתו של פרופסור ויינפלד באפקה, בלי לשים לב למכוניות או לתמרורי תנועה. הייתי מחוץ למציאות. לאחר צעידה של כעשרים דקות הגעתי לויללה שבאפקה ונקשתי בפראות על הדלת. הפרופסור פתח את הדלת ושאל בבהלה אמיתית: מה קרה? פרצתי בבכי המר ביותר שבכיתי בחיי, לא יכולתי לדבר. הוא ליטף אותי וניסה להרגיעני, אולם עד מהרה חזר לעצמו וציווה עליי לבוא אליו לבדיקה למחרת בערב, ונעלם מאחורי דלת העץ החומה. חזרתי הביתה, ובלי לומר מילה להוריי עלייתי על יצועי ונרדמתי.

למחרת התייצבתי אצל פרופסור ויינפלד בשעה היעודה. הוא קידם אותי עם מקטרתו בפיו ובמבטאו הפולני הורה לי לשבת בכורסת העור המוכרת לי בחדר עבודתו האפלולי. הוא הציץ תחילה דרך החלון, פיטם את מקטרתו, ושאל:

- מה כל כך גרוע? מה קרה?

ניסיתי להסביר לו שמישהו נקלה ורע שלח את ידו לרצוח ולאנוס את הכוח האלוהי שנתגלה עלי אדמות בדמותה של יעל. שלחשוב על יעל בצורה כזאת זוהי התגלמות העוול, רוע שמחוץ למסגרת חיים אנושיים. לשאוף אל גופה של יעל למען סיפוק יצר רגעי? שהיא - התגלמות

העדינות והגדולה עלי אדמות – תהיה אובייקט למשכב? זה היה למעלה מהבנתי. תיארתי את גזרתה ואמרתי שהיא הדגם של גזרת המלאכים. איך מעז בכלל פלוני, גבר-בעל-אבר, מלומד ככל שיהיה, לפצות את פיו, לבטא ביטויים שאין להעלותם על דל שפתיים ולהציע הצעות מגונות? הוא רשם לעצמו מספר הערות, ואמר:

– זה עניין אנושי, אין להתרגש מכך יתר על המידה. הדברים הללו קורים לעתים קרובות.

למחרת בבוקר סיפרתי ליעל על שיחתי עם הפרופסור ידוע השם. היא אמרה:

– אני אמרתי לך זאת לפניו, אולי כדאי שתשלם לי בעבור הטיפול? באותה עת התחלתי לקנות לה מתנות. קניתי לה את ספרו של עמוס עוז "מיכאל שלי" וכתבתי בהקדשה: "ברגשי כבוד, באהבת לב, בהכנעת נפש". אבל הליכידו שלי חשב אחרת.

אִשָּׁה עִירְמָה, אִשָּׁה שְׁחוּמָה.

פְּרִי בִשָּׁל שֶׁבִשְׁרוּ דָשָׁן, שִׁכְרוֹנוֹ הָאֶפֶל שֶׁל יֵין שָׁחַר. שִׁפְתֵּי הַמְרַנִּינֹת אֵת שִׁפְתוֹתַי.

עֲרֵכָה זֹכַת אֶפְקִים, רוֹטֶטת בְּלֶהֱט לְטוֹפִיָּה שֶׁל רוּחַ קָדִים חוֹף מְגֻלָּה, טַם-טַם מְתוּחַ, גּוֹנֵחַ תַּחַת לַחֵץ אֶצְבָּעוֹת הַמְנַצֵּחַ. קוֹלֵךְ הַנְמוּךְ הָעֵמוּם הוּא שִׁירַת רוּחָהּ שֶׁל אֶהוּבָה.

אִשָּׁה עִירְמָה, אִשָּׁה אֶפְלָה.

שָׁמַן וְךָ וְרוֹגֵעַ – רַךְ כְּשִׁירֵי הָאֶתְלֵטִים, סָךְ גּוֹפֶם שֶׁל נְסִיכֵי מְאָלִי, יַעֲלֶת חֵן. שְׁמִימִית. פְּנִינִיךְ: כּוֹכְבִים בְּלִיל עוֹרֵךְ הָאֶפֶל, עֵדֶנֶת שֶׁעֲשׂוּעֵי הָרוּחַ. הַשְׁתַּקְפוֹת כְּתֵם פֶּז. בְּעוֹרֵךְ הַמְבָרִיק כְּמָשִׁי הַטוֹב בְּצֵל שְׁעָרֵךְ מִתְבַּהֶרֶת אֵימַת הַחֲשֵׁכָה מְשֻׁמָּשׁוֹת עֵינֶיךָ הַקְּרוֹבוֹת.

(לאופולד סנגהור, "אישה שחורה", מתוך: טוטם: מבחר שירים אפריקאיים)

איתן אני בדעתי כי שולחן מעורר אסוציאציות, מעבר להיותו רהיט עץ בעל ארבע רגליים. שולחן קשור בהתכנסות, התאספות, וכמובן - באכילה ובשתייה. הוא הדין בשולחן כתיבה: הוא קשור בספרים, במכשירי כתיבה ובסמכות מקצועית היושבת מולך כדי לפקח עליך ולסדר את חייך. גם למיטה יש משמעות מעבר למקום שינה והחלפת כוח ליום המחרת.

אינני יודע איך לתאר את התעוררות המיניות שלי ביחסי עם יעל. עליי לכתוב על כך בגלוי, בפשטות, בלי בומבסטיות, אך עדיין לא פגשתי אדם שידבר על מין, על תשוקה כפי שהוא מדבר על מסים, על גידול ילדים, על תכנון סוף שבוע. כשגיליתי את מהותה של יעל כאישה, אישה יפה מאוד ומושכת מאוד, נעשו רגליה ארוכות יותר, קווי הכתפיים חזקים יותר, שרירי הזרועות מרומזים יותר. חשתי פתאום את אדוותיו הסמיכות של השער השחור. הוא נעשה גמיש ונוצץ יותר. הוא הפיץ סביבו אור שחור ובוהק. הוא היה רווי סוד וערגה. במבטיה - זאת אזכור היטב - נכנע הירוק לזהב. עיניה גדלו לפתע. החיוכים המעודדים נראו פנטסטיים. הבשמים שבהם השתמשה היו מבלבלים ומזעזעים בחושניותם. היה בה משהו מרתיח, לוהב, להוט, מגרה. כן, מגרה. לחיצת ידה הייתה משתהה יותר, והעבירה בי רעד מר. כשישבתי למרגלותיה גרמה לי הקרבה הפיסית להלמות לב. כאשר התכופפה מעט נפשק הרווח בין שני כפתורי חולצתה. כמעט-כמעט התעלפתי כשראיתי את חזייתה.

מצבי החמיר. התשוקה גרמה לי לדמיין את מערומי גופה. כאשר התגברו ההזיות הללו ניסיתי להעביר יד מול הפנים, למחוק או לפחות להסתיר את המראה, אך הוא לא נעלם. הייסורים בלבלו את דעתי, עד כי מדי פעם טלטלתי את צווארי בחוזקה ימינה ושמאלה כאומר: לא! לא! אינני רוצה! אינני יכול! הטלטולים היו חזקים, הם נמשכו כמה דקות וגרמו לכאב ממושך בצווארי.

סיפרתי על מה שקורה לי לפרופסור ויינפלד, והוא יעץ לי לא לגלות ליעל את המתחולל בנפשי ולנסות להתגבר על כך בעצמי. הוא הזהיר

אותי ואמר, שאם אגלה ליעל שאני חש אליה תשוקה ושאני רוצה לשכב איתה "היא פשוט תגיד לך שלום סופי", כך אמר.

הפסקתי לעבוד, הפסקתי ללמוד. החרדה שמא יעל תמות, הידידות שלא יכולתי בלעדיה, התשוקה הגופנית הסוחפת - כל אלה היו קשים מדי בשבילי. הרגשתי שאני מתנתק מהמציאות. בסופו של דבר סיפרתי ליעל מה אני מרגיש. תגובתה הייתה תערובת של הומור שקט ורצינות מעשית. ראשית כול היא הבטיחה לי ש"הדבר קורה כמעט אצל כולם", בעייפות־מה הוסיפה ש"במקומות מסוימים" הדבר הזה גם קיבל גושפנקה של מנהג לגיטימי. האם אינך קורא את מודעות ההיכרויות בעיתונים? שאלה. האם אתה סבור שזוג המחפש זוג אחר צריך אותם לצורך יציאה לקולנוע? קולה היה פשוט מאוד. חיוכה היה שקט. היא הבטיחה המשך ידידות.

מן הסתם נודעו הדברים ליאיר. תגובתו הייתה מכונסת. המבט שלו אמר: למה לך כל זאת? האם לא מוטב שתמצא לך חברה פנויה? אבל הוא לא אמר מילה, והוסיף לשתפני במחקריו המתמטיים על גילוי העתיד. הוא גם סיפר לי שהוא ויעל מתכננים טיול לאירופה בקיץ הקרוב, וכבדרך אגב אמר:

- אתה יודע, אנחנו לא נראה במשך למעלה משלושה חודשים. חשבת איך תוכל להחזיק מעמד? כשנפגשתי עם יעל למחרת ביקשתי ממנה: תגידי לו שאני אוהב אותו.

נסיעותיי אל המרפאה נעשו תכופות יותר ויותר. חשבתי על אפשרות של התאבדות. כשהייתי רואה אותה או אותו כשלו רגליי וראשי נעשה סחרחר. באחד הימים נתקפתי בהלה גדולה. ישבתי במרחק־מה ממנה והרגשתי שעייני תופחות לממדי ענק. היא קראה לי לשבת לידה, אולם אני נמלטתי. הוחלט על אשפוז יום.

הגעתי אל המרפאה ביום חורפי יפה ובהיר. הייתה רכות באוויר. יום של שמש מחממת. עצים גדלים ופרחים פורחים. בחדר קטן בקומה השלישית

חיכה לי רופא בעל יופי רוסי. נתבקשתי לשבת. נפתח תיק ופרטיי נרשמו. נשאלתי על עברי, בריאותי, סוג דמי, לימודי. הרופא אמר:

- ידוע לנו שבאת הנה על רקע קשר רגשי עם אישה נשואה. אנו מבינים שאתה אוהב אותה. אמור לי בטובך: האם אתה חושב שהיא אוהבת אותך?

עניתי בפשטות:

- דוקטור, אנחנו ידידים טובים, והיא העניקה לי את התקופה היפה ביותר בחיי. את האהבה היא צריכה להעניק לבעלה. אמרתי גם:

- אני מקווה שלא ייאסר עליי לבקר גברת זו בעתיד.

והרופא אמר:

- אף אחד לא יאסור עליך לבקר אותה.

בבוקר שלמחרת הוצגתי בפני רופא צעיר, בעל שער בלונד ועיניים חומות צוחקות. הוא היה יפה תואר ולבש מדי צבא בהירים מעוטרים בכנפי צנחן ובסמל נוסף הדומה לכנפי טיס. על כתפיותיו הכחולות נחו דרגות סרן בחיל האוויר וסמל החיל התנוסס במרכז כובע המצחייה שלו. הוא אמר לי כי טרם קרא את תקציר תולדות חיי, וביקש שאספר לו על עצמי. עשיתי זאת כמיטב יכולתי, במשפטים בעלי נופך ספרותי מסוים. נראה שצורת ההתבטאות שלי עשתה עליו רושם רב. דבריי היו רחוקים מן הבכיינות הנואשת והשונאת של חולים אחרים. סיפרתי לו על יעל, על אהבתי ועל פחדיי. הוא הורה לי להתבונן בפריחה האדומה של העץ שנשקף מבעד לחלון, וכשהייתי קרוב לבכי היה אומר: "הפרחים האדומים פורחים בחוץ", וזה עזר לי להירגע.

החדר היה לבן וחשוף. ישבנו ליד שולחן משרדי עמוס תיקים כחולים. כובע המצחייה נח על המיטה הקטנה שממול. הוא סיפר לי איך התרשם מפגישתנו, במיוחד מן הקידה שקדתי לפניו כאשר הסכמתי להיות החולה שלו. הוא אמר שזאת הייתה קידה פולנית, וחזר פעמים אחדות על המילים "אציל פולני".

כעבור ימים אחדים פתח לפניי את התיק הרפואי והראה לי את כל המסמכים. הוא רצה לדעת אם אני מאשר את העובדות הנזכרות בהם.

קראתי ואמרתי "נכון", "נכון". במסמכים הובעה הערכה לאינטליגנציה וליכולת הביטוי שלי, אך בכל אחד מהם חזרה המילה "סכיוזופרניה". לאחר כמה שיחות אתי אמר לי הרופא הצעיר:

- לו הייתי מסתפק בקריאת הדיווחים על אודותיך, הייתי משוכנע שאתה סכיוזופרן. כעת אני משוכנע שאינך כזה. הוא חזר ואמר לי "אתה לא משוגע", ואלה היו גם המילים האחרונות ששמעתי ממנו כאשר נפרדנו לאחר ימים אחדים. הוא גויס לצבא. חשבתי שנשלח לגבול לבנון, כי המצב שם היה מתוח מאוד. פחדתי שימות. כשראיתי שהוא לא שב, נכנסתי לחדרו ופרצתי בבכי. ואז נשמע רשרוש וראיתיו נכנס לחדר. צעקתי: "אתה חי!" ונפלתי על צווארו. הוא ניסה להרגיעני.

הרופא הזה נעשה, אחרי יעל ויאיר, דמות מרכזית בחיי. קראתי לו "המפקד" או "סרן". הוא נשא יחד אתי את הוויית האהבה והמוות, את טירוף התשוקה ואת דכרוך הרגש. הוא ריתק אותי אליו בחבלי קסם. הוא החזיר לי רגשות ידידות אדירים והקדיש לי מזמנו יותר מאשר לכל חולה אחר. אני הפכתי ל"סגנו".

סיפרתי ליעל על חוויותי בבית-החולים הפסיכיאטרי. היא חשה אולי שמין אשמה על כך שבגלל יחסינו נאלצתי להפסיק את הלימודים, אולם התאוששה מיד ואמרה, "אחרי הכול זה לא האשפוז הראשון שלך", ונגעה קלות בקצות אצבעותיה בזרועי. כך היא נוגעת בזרועו של יאיר, כך היא מלטפת אותו כשהיא מדברת איתו, ומחייכת חיוך שיש בו המון אהבה, המון חיבה. עד כמה שזכור לי לא זכה לכך אף גבר אחר מידידיה הרבים באוניברסיטה. כל הייסורים שבעולם היו כדאיים למען אותה לטיפה!

כאשר באוניברסיטה למדו להטות פעלים בעתיד בלטינית ועסקו בכתיבת עבודות סמינריות הייתי אני מבלה במרפאה לבריאות הנפש. שם פגשתי את בנו של איל כלכלה וכספים מן הגדולים בארץ, בחור בן תשע-עשרה שהיה רדום רוב הזמן ללא יכולת לחשוב. אמו, אישה הדורה מן החברה הגבוהה, עזרה לו להשתחרר מן האינפוזיות וניסתה לפטפט עמו. אפשר היה לראות שדמה נקרש כשעשתה זאת. אני ביליתי בקומה השלישית של

המרפאה עם עוד כעשרים אנשים בני גילים שונים שעסקו בעבודות רפיה, מוביילים, עבודות נייר וקרטון. ריפוי בעיסוק. נערכה לי בדיקת רורשאך. התשובות שלי לא התקבלו על דעת חברי הסגל הרפואי. לאחר שבדקו את התוצאות הזמינו אותי לחדר ההתייעצויות, הראו לי שוב את הדפים עם כתמי הרורשאך ושאלו: האם כתם זה אינו מזכיר לך חדק של פיל? מדוע הכתם הזה אינו מזכיר לך צורה של אברי מיין? רתחתי מזעם.

מכיוון שנול האריגה היה פנוי החלטתי לארוג שטיח צמר. הוא היה מיועד ליעל, כמובן. בררתי את הדוגמאות בקפדנות, לאחר התייעצות עם המדריכות החלטנו על שטיח בגודל 200X80 ס"מ בשלושה צבעים: לימון, סגול ושחור, עשוי רצועות בעובי שונה. באותו מוקד של סבל נפשי, של ייאוש, של מצוקה ושל שיגעון, בעוד החולים סביבי מפטפטים או שוכבים בחדרי ההתאוששות, בין התרופות, תוך כדי התקפי בכי והיסטריה, יצרתי עבודת מופת. חוט אחר חוט עבר בגול, וכל חוט העשיר את עולמי. באותו חודש הצלחתי להתגבר על המצוקה בבית החולים ועל העוינות בבית בעזרת רעיון אחד: לסיים את השטיח ולהעבירו ליעל. עברתי כל יום כארבע שעות, עבודה מונוטונית, עם הפסקות מועטות, כמעט בלי לדבר עם איש. אנשי צוות וסטודנטים מתלמדים נעצרו מול אריג הצמר ושאלו: של מי העבודה הזאת? האריג היה חזק, סמיך, מדויק. האריגה הייתה שווה משני צדדיה.

לרופא הצעיר סיפרתי הכול על יעל ועליי, על התקפות הבכי שלי אבל גם על שני הקונצרטים, על טבע האהבה, על מהות התקווה ועל טעם המאבק. סיפרתי לו על היסטוריה ועל שירה, וגם על החלום שלי: שאם אוכל שוב לקרוא ספר עד תומו, אהיה בריא. השיחות אתו נקטעו לעתים בהתקפי בכי. תיארתי את יעל, את חוסנה הנפשי על רקע סבלה בימי ילדותה, סיפרתי על יאיר ועל נדיבותו המזרח, הספקנית, הענווה.

השטיח נפרש מעט-מעט. היצירה עמדה להסתיים. היא נתנה לי את הכוח להתגבר על מועקת השיחות הקבוצתיות שהתנהלו באותו חדר אפוף עשן סיגריות, באותה אווירה של חוסר מעש, התרופפות אנושית. היה משהו מיוחד במשימה שלקחתי על עצמי. התמדת בביצועה הייתה חלק מהבראתי. בסוף מארס הורדתי את השטיח מהגול: אריג צמר כבד ויפה. כאשר הברשתי אותו עברה בי תחושה שהעולם מתמלא מעגלי אור רוטטים. לארוז סחורה

כזאת ולהדק אותה בחבלים - זאת הייתה משימה לא קלה, וגם עליה התגברתי. נסעתי בשני אוטובוסים אל דירתה של יעל. היא בדיוק חזרה מן המספרה, שערה היה מסודר להפליא, ונראה כאילו הוא עדיין רטוב. פרשתי את השטיח הענק על הרצפה, וחשתי בכל גופי את השתאותה. כל הסבל, המצוקה, והעוינות מבית ומחוץ היו שווים את הרגע הזה! יאיר הביט בשטיח ואמר "אתה לא נורמלי". את המילים הללו בצורת מחמאה לא קיבלתי עד כה, ולא במקרה אני זוכר אותן באהבה ובחיוך עד הרגע הזה.

גם בתקופת בית-החולים המשכתי להילוות אל יעל ואל יאיר. ליוויתי אותם לסידורי הכספים בעיר. הם ניהלו את העסק ביד רמה. כשהיא נכנסה אל אחד ממשרדי מכירת הכרטיסים אפשר היה לראות אשת עסקים קרירה ומפוכחת, בתסרוקת מתאימה ובמשקפי שמש גדולים, דמות מעשית ושקולה. אני ישבתי על ספסל אחורי של המשרד ולבי יצא אליה.

היו אלה ימי מארס-אפרייל, ימים חמימים וזכים. השינויים הפוליטיים השרו רגיעה. תל-אביב הייתה שטופה אורות שמש טהורים שנגהו על האוטובוסים ועל החנויות הגדולות ברחוב אלנבי וברחוב דיזנגוף. אנשים רבים הלכו במדרכות, ישבו בבתי הקפה, שתו ושיחקו שחמט. הערבים ירדו בזפות מהממת על העיר הגדולה. טיולינו המשותפים התנהלו בשעות שיום ולילה מתמזגים בהן להרמוניה טרופת דעת של צבעים, אורות וריחות.

נהגתי לבקר באוניברסיטה בימי שישי, כאשר המרפאה הייתה סגורה. האוניברסיטה הייתה אז כמעט ריקה מאדם. היינו שנינו לבדנו בכניסה של בניין שרת באותם בקרים לבנבנים וחמימים. שוחחנו, ולעתים הרשיתי לי להחזיק בידה. נהגתי להביא לה צרור פרחים אדומים ולבנים, והיא קיבלה אותם באותו צחוק המלווה בקמט על האף ובעצימת העיניים. אז הייתי מאושר.

עם יאיר הייתי יושב ומשוחח בענייני פוליטיקה. באותם הימים הוא קיווה, קיווה בכל לבו, לאיזו התרחשות קוסמית שתביא גאולה לעולם הזה, "וגם ליושבי בניין שרת בכלל זה", היה אומר. בשיחות הללו עברה בי תחושת צער אמיתית כלפי גבר צעיר זה, שאהבתי בכל לבי, ואני אוהב אותו גם כיום. את שיחותיי איתו הייתי מסיים ב"אני אוהב אותך". הטמנתי פתקאות

שבהן היו כתובות המילים האלה בחריץ שבין הדלת לרצפה בדירתם כאשר לא היו בבית.

באותם ימי שישי היינו נוסעים יחדיו הביתה באוטובוס, הם למרכז העיר ואני לתחנה המרכזית. הרגשתי שאני רוצה להנציח את הרגעים הללו, כאשר האוטובוס עבר את הירקון ופנה לעבר תל-אביב. חשבתי: לא ירחק היום, וכל זה יהפוך לאגדה. ניסיתי לקלוט ולשמר בזיכרוני כל תלתל, כל זיק בעיניה, הצבע המדויק של בגדיה. תמיד בסוף השיחה נזכרו לשאול זה את זה "אם בכלל יש אוכל בבית". אני שומר בזיכרוני לעד את קולותיהם ואת נימת דיבורם, יושבים חבוקים על ספסל האוטובוס החוצה את תל-אביב מצפון לדרום.

בימי רביעי היה אצלם יום הכביסה. עזרתי ליעל לשאת את הבגדים ולהכניסם למכבסת הסטודנטים במעונות. תוך כדי ציפייה לסיום הכביסה היא הייתה קוראת את "מולוי" של סמואל בקט, וכאשר הערתי לה, כי הכביסה עלולה להתקלקל בסחיטה המהירה ענתה לי בקול צוהל:

– אז מה, גם אני אמות, מוטב שהכביסה תמות לפניי.

היא ידעה על תשוקתי אליה. אותה משיכה דקה ועזה שחשתי כלפיה הייתה באוויר שנשמנו יחד. היא ראתה בכך משהו טבעי, ובעדינות, ברגישות, באינטליגנציה שאינן מצויות אצל רוב הנשים, מצאה לנכון להפנות אותה לאיזו שלמות זכה, אחרת. כאשר דיברנו על הנושא הזה שלחה אותה יד בלתי מורגשת אל זרועי וחייכה.

יעל אהבה בלט ואף קנתה לעצמה כמה ספרים העוסקים בתחום. היא נרשמה לשיעורי בלט, לא כדי להופיע אלא כדי "לספוג את האווירה". באחד מימי מארס 1978 נודע לה על ביקורה הצפוי של להקת הבלט משטוטגרט. יעל הייתה כמרקחה. היא הצליחה להשיג כרטיסי הזמנה אחדים, והחליטה ללכת לשתי הופעות, ולקחת עמה את יאיר, את תרצה וגם אותי. היא רצתה להראות לי כיצד נראה באלט ולא נלאתה להדגיש ש"זוהי הלהקה הטובה ביותר בעולם". כרטיס אחד עלה סכום כסף נכבד במושגי אותם הימים. קבענו, כי אבוא לביתה ב־13 במארס 1978.

הגיע תורם של המאורעות שזיכרונם ממלא אותי בושה. אך הרי כתיבה זו היא בראש וראשונה למען עצמי, למען שלוות רוחי. אינני מפחד מן התיאור, אם גם בחושבי עליו אני מתמלא בושה. ישבנו במטבח דירתה באותו ערב בשום ופטפטנו להנאתנו, עד אשר החליטה יעל שעליה להתלבש לקראת המופע, וכדי שזמני לא יתבזבז באפס מעשה, תקעה לידי בלוויית קריצה עליזה חוברות "פלייבוי". הבחורות החשופות מכול וכול היו באמת מעניינות מאוד, ובדירתה של יעל הן היו מעניינות שבעתיים. הסטתי מהן את מבטי לתקרה, לארונות הצבועים בחום ולשולחן המטבח. על השולחן הייתה מונחת חבילת תרופות. היא לא הייתה סגורה. שלחתי את ידי אל החבילה ופתחתי אותה. בתוכה היו כמה כמוסות ירוקות קטנות בצבע כהה מאוד. התרשים המצורף הגדיר תרופות אלה כאמצעי מניעה נגד היריון. גל של חום וקור עבר בגופי. פניי אדמו ונשתלכו, עורי בער ולבי פרפר באימתנות. חוברת ה"פלייבוי" נשמטה מידי. החזרתי את התרופות לחפיסה. מבטי התערפל והחשיך. גררתי את עצמי לחדר השירותים. כמה מטחים לבנים של חומר נוזלי דמוי יוגורט נפלטו מגופי וכיסו את מסעדי האסלה. לוחט מחום ניגבתי את המשטח בנייר טואלט. פתחתי את ברו המים ונמלטתי לחדר האמבטיה כדי להשעין את פניי תחת מימיו הקרים של הברז. במראה נראו פניי חיוורים, כאילו סיימתי זה עתה קרב אגרוף קשה. לאחר דקות אחדות היינו שנינו בדרכנו אל היכל התרבות.

בערב קיצי חמים זה עברה עליי חוויה תרבותית יפה וענוגה מאוד. הרקדנים קלי הגוף והתנועה היו לבושים לבן מסנוור. הם ביצעו תנועות ריקוד בפשטות עילאית. האורות, הבשמים וחליפות הגברים הציפו אותי בריחות ניחוח חמים. אחד הקטעים הציג מחזור צעיר החוזר שוב ושוב אל אהבתו היושבת בתנועה קפואה. הוא ניסה להראות לה את אהבתו בתנועות חיזור והגשת פרחים, אך היא לא הגיבה. לאחר כמה ניסיונות של המחזור הנלהב, כמה הרקדנית וחצתה את הבמה ללא מילה, ללא תנועה. קטע זה נמשך כשלוש או ארבע דקות, אולם הרעיון ופשטות הביטוי הממו אותי, כאילו נטבלתי במי אגם מוקף מעגל עצים עבותי צמרת הרכונים אליו ומשתקפים בו. דבר לא זכור לי מן המופע מלבד הקטע הזה.

האשפוז היומי עמד להסתיים, וגם החורף התקרב אל קיצו. האביב והקיץ היכו בעיר הגדולה. הירח כוסה באדי ערפל סמיך. חמסינים ראשונים,

הצטברות של זיעה, הקור חלף, הגיע הקיץ. בסוף אפריל, או אולי זה היה כבר מאי, יצאנו יחדיו לבילוי. יעל רצתה לראות סרט על בלט. נסענו באוטובוס לקולנוע שנמצא בצפון תל-אביב. אולם הכניסה לקולנוע היה אפוף ריחות סיגריות, זיעה ואבק. יעל ניגשה לקופה לקנות כרטיסים ואני עמדתי ליד מעקה המתכת ועיניי נעוצות בקרקע. לפתע ראיתי זוג נעליים מוכרות, חומות בהירות עם דוגמת חורים וחרטומים כמו זרובית של שועל. הרמתי את מבטי וראיתי את פרופסור ויינפלד. הוא ראה גם אותה ושאל: זו היא? אישרתי. מבטו היה חם ומעריץ. מעולם לא ראיתי את האיש נשוא הפנים הזה מביט אל מישהו או מישהי במבט האומר עד כדי כך חיבה עד כלות הנפש. הוא לחץ את ידי ונעלם. אני זוכר את הרגע, את המבט, בבהירות, כאילו לא עברו מאז כמה שנים.

הסרט סיפר על רקדני בלט ובני משפחותיהם, הבליט את יופיו של גוף האדם ואת מושג האהבה בין אמנים צעירים. הוא היה מלא חיות ותנועה וצבעיו היו נוצצים וזוהרים. יעל ישבה בתנוחה של שכיבה למחצה והשעינה את רגליה על המושב שלפניה. מבטה טרף את המראות המוקרנים על המסך. פיה נפער ושיניה נחשפו כשראתה תנועת ריקוד חדשה. כשגיבורי הסרט נפגשו ללינת לילה והמצלמה ליוותה את התעלסותם באור ובחשכה, ניתר מבטה ודילג במין חיוך טורפני, חושפני, מלא הערצה. ליטפתי את כתפה, את שערותיה.

שתי הפגישות האחרונות שלי עם יעל ועם יאיר התרחשו במחצית הראשונה של חודש יוני 1978, זמן קצר לפני יציאתם לטיול בחוץ לארץ. ישבנו באולם האקדמיה למוסיקה באוניברסיטה. יעל התאמנה בנגינה על פסנתר שעמד בפינת החדר הקטן. אני הייתי הקהל היחיד.

- הייתי רוצה לקנות פסנתר, אמרה, אבל איש לא יסכים להלוות לי כסף. הם היו מסכימים לו היה מדובר בארון קיר, הוסיפה, ועיניה רפרפו כאחוזות חשמל. היה בהן אותו מבט זוהר, חוזר, מלא הזיה וזהב מותך.

היא צחקה ונאבקה בקלידים. זה עתה למדה לנגן שיר קטן של שומאן. היינו לבדנו. היה חשוך ולכן הדלקתי את האור בחדר והצצתי החוצה, אל כר הדשא שמחוץ לבניין. חששתי מהפרידה. ידעתי שהקיץ יהיה קשה מאוד. לא

ידעתי איך אוכל בלעדיה. עצבותי הייתה רבה ועמוקה. הייתי על סף בכי. השתוקקתי להחזיק בידה, לכרוע על ברכיי לפניה, לנשק את נעליה. באוויר הדמדומים החמים יצאנו לטיול אחרון במקומות שראו את האהבה המיוחדת שלנו: בניין שרת, בניין בית-הספר למשפטים, בניין רקנאטי. עם רדת החשיכה נדלקו האורות הכתומים והלבנים. רעדתי כולי. התרפקתי עליה, נישקתי את זרועותיה ואת שערותיה. רציתי לא להיות בעולם הזה. הייתי מוכן למות באותו הרגע. מבטיה היו חמים, מלטפים וטובים, כל כך טובים. היא ניסתה להרגיע אותי.

למחרת אחרי הצהריים באתי שוב, בפעם האחרונה, אל דירתם. הכול היה מפורק – המטבח, חדר האורחים וחדר השינה עמדו שוממים. אביו של יאיר ותהילה, אחותה של יעל, הסתובבו בחדרים והסתודדו. הטלפון נח על הרצפה, מנותק. עזרתי להם לערוך את רשימת הספרים ולארוז אותם. הבטתי סביבי. נפרדתי מהקירות. יעל ליוותה אותי אל פתח הדירה והשאילה לי תקליט עם "בלדות מאטהאוזן" של תיאודורקיס. פקחתי את עיני לרווחה כדי לקלוט אל תוכן הרבה ככל האפשר מן הזית והזהב של מבטה. לחצנו ידיים.

בערב שלפני הנסיעה לחו"ל נפגשנו שוב. זה היה ערב לוחט, סחוף רוחות חמסינים, בקפה טיבולי. התוודיתי בפניה שוב על תשוקתי, ללא בושה. היא אמרה בפסקנות: אני רוצה שתהיה לך חברה. נשקתי אותה על מצחה מרוב התרגשות על האופן שבו קיבלה את גילוי הלב שלי. היא הייתה ותהיה למעני כוח אלוהי עלי אדמות. עודני בוכה ברגע זה לזכר אותו הרגע. ב-28 ביוני 1978 יצאתי את שערי בית-החולים. ימים אחדים לאחר מכן התחלתי לעבוד יחד עם אבי במפעל "רשתות וחוטרים" של כור. מנהל המפעל סידר לי משרת פקיד במחלקה להנהלת חשבונות.

עבר עליי קיץ קשה. הכאבים התחזקו. כאבי ראש חזקים, כאבי גפיים, פעימות לב מואצות עזות, סבל מרעשים. אני זקוק באופן תמידי לאטמי אוזניים. אני לוקח תרופות שונות, אך מצבי אינו משתפר. פרופסור ויינפלד

נעשה רחוק, שונא. יחסינו מרים, אנו מטילים האשמות זה בזה. התקפי רעב חזקים. לחץ הדם יורד ל-90. התעלפויות, התקפי בכי. אינני יכול ללכת יותר ממאה מטר בלי לנוח. אני מזעיק רופאים ביום ובלילה. כולם כאחד טוענים: - זה שום דבר. אתה סתם היסטרי.

התקפי שנאה איומים מצד הוריי. איש אינו מאמין לכאביי. אני מנסה לגור מחוץ לבית וחוזר הביתה. אינני יכול להסתדר לבדי. אין בכוחי להחזיק סיר בישול בשתי ידיי. פרופסור ויינפלד טורק את שפופרת הטלפון. אני משיג אישור מיוחד ומקבל הפניה לבית-חולים בילינסון ומשם קצרה הדרך לאישפוז הרביעי שלי.

הדיאגנוזה: פעילות יתר של בלוטת התריס, סימנים של סוכרת. הטיפול בבילינסון היה קשה ומתיש. שפופרות הדם וצלוחיות השתן, זריקות, צילומי רנטגן. מישור נפטר בחדר הסמוך. הבדידות מילאה את המבנה הגדול והלבן. אני מתהלך בפרוזדורים ושר בקול צרוד Sometimes I feel like a motherless child. הלוואי שידעתי לשיר יפה.

מאשפזים אותי ב"גהה" למשך שלושה חודשים. תרופות חדשות. המצב אינו משתפר. יעל ויאיר רחוקים ממני, הם באירופה. קיבלתי מהם שלוש גלויות. מכתב ששלחתי אליהם לא הגיע. הגלויות כתובות בכתב יד צפוף ומתארות את פריז, ניצה ושווייץ. "חושבים עליך, מקווים שאצלך הכול בסדר. תרגיש טוב". אני מחביא את הגלויות, שוכב במיטה ימים שלמים, כל תנועה גורמת לי ייסורי תופת. משקלי הוא 52 קילוגרמים. אינני חושב על שום דבר. הכאבים כה עזים, עד כי אני חושב שאולי חליתי בסרטן. עיניי חיוורות ואישוניהן רחבים, מפחידים. אנשים ברחוב נעצרים ומתבוננים בי כאילו הייתי רוח רפאים.

הם חזרו ב-19 באוקטובר 1978, כשאני כבר שוחררתי מ"גהה". נסעתי לשדה התעופה לקבל את פניהם. הם התקשו לזהות אותי, וגם בה היה משהו שונה ומשונה. היא השמינה, ופניה התכסו בכתמים מוזרים. תנועותיה ודיבורה נעשו איטיים. החזה שלה גדל. ליוותי אותם לדירתם החדשה, בשיכון בבלי. האם נוכל להמשיך להתראות? שאלתי בקול רועד. הייתה שתיקה שנראתה לי נצחית כמו התופת של דנטה, ואז אמרה יעל בטבעיות רבה: - כמובן, למה לא? אנחנו חוזרים לעבוד ליד השולחן. תבוא.

על פניו של יאיר בקע חיוך איטי.

חזרנו לטייל יחד. אכלנו יחד, לפעמים גם עם יאיר, ארוחות צמחוניות. היא דיברה הרבה על טיפול בילדים, על מזון תינוקות ועל חינוך. יום אחד קנתה לי את ספרו של ויקטור פרנקל "האדם מחפש משמעות" ונתנה לי אותו במתנה עם הקדשה: "לאדם, בהתכוננות לחיים של משמעות, מיעל". שאלתי אותה למה עלינו להתכונן. היא אמרה שהיא בהיריון. ירדתי על ברכיי, חיבקתי את ברכיה, הנחתי את ראשי עליהן ואמרתי "אימא'לה, אימא'לה שלנו". חיפשתי מילים להתפלל למענה, אליה.

הערכים נעשו קרירים. אני מרגיש הרבה יותר טוב. אני קורא ספר היסטוריה מתחילתו ועד תומו. אני שומע מוזיקה קלאסית ברדיו. אני מגיע ל"גהה" לטיפול יום, ושם אני משוחח עם שכני לחדר ומעודד חולים אחרים, בעיקר חולות קשישות. בערכים אני מתקשר לאימא של יעל לשאול מה נשמע. אינני רוצה להטריד את יאיר ואת יעל. ערב אחד צלצלתי ולא הייתה תשובה. בבוקר התקשרה האם לבית החולים, לאחר שלא מצאה אותי בבית, ובישרה לי: נולד בן. יעל והתינוק מרגישים טוב. גשם זרם על החלונות וניתן על הצמחים בגינה. פרחים ורודים מופלאים, בלתי־נראים נפתחו בבת אחת. האח הקשיש יהושע עיין בעיתון הערב של אתמול. האוויר היה מלא שלוה גדולה. יצאתי החוצה. עמדתי בגשם, הרגשתי את הטיפות מרטיבות את בגדיי וזולגות על גבי. פרשתי את ידי השמימה. הודיתי לאלוהים שפתח את רחמי, שפתח את רחמו. בכיתי והשתנתי במכנסי הפיג'מה, כמו תינוק.

ביקרתי את יעל ואת התינוק. עיניו חומות כהות, כמו של יאיר, שערו שאטני, כמו שלי. יעל מכינה ארוחות, מכבסת ומקפלת חיתולים. היא חדלה להתעניין בבלט וחזרה ללימודי המשפטים. בקרוב תשלים את הבחינות לתואר עורך דין. יאיר חזר לעבוד ליד השולחן ונרשם ללימודי חינוך.

- נמאס לי לעבוד עם כרטיסים ועיתונים, אני רוצה לעבוד עם ילדים, עם בני אדם, אמר לי. הוא עדיין מנסה לנחש את העתיד בעזרת חישובים מתמטיים. תהילה משרתת בחיל האוויר בבסיס קרוב לבית. היא יפתה מאור, ממש אישה. אני מקווה שתמצא בן־זוג ראוי.

חזרתי ללמוד באוניברסיטה. שכרתי דירה קטנה בחולון, יחד עם ז'וז'ו. אני מבשל, הוא עושה את הקניות ורוחץ כלים. כשהוא נהנה מהארוחה אני מאושר. אנו הולכים יחד לבלות, לפעמים לראות סרט, לפעמים למופע של מוסיקה מזרחית. נסעתי לבקר את יעל. התינוק שיחק בצעצועיו וחייך אליי.

הוא מכיר אותי! יאיר דיבר בטלפון ונופף אליי בידו. תהילה שאלה אותי על חפירות טרויה ועל אישיותו של היינריך שלימן. הבאתי להם תקליט עם שירי אודיסאוס אליטיס. עבודת המחקר שלי על ההיסטוריה של יהדות טוניס זכתה בציון "מעולה". קיבלתי מלגה ללימודי תואר שני. אחד המרצים רמז לי שיש ברעתו להעסיק אותי כעוזר הוראה. יהיה עליי להקדיש את כל זמני ללימודים. יהיה עליי למצוא מקור פרנסה יציב. אולי אצליח למצוא לי בת-זוג מתאימה לחיים משותפים, חיי משפחה. ז'וז'ו מציע לי לפנות למשרד שידוכים.

ישבתי ליד יעל על הספה, התינוק שיחק על השטיח, ואני בכיתי בתוך-תוכי: הנה לפניי חיים צעירים ויפים, מופלאים, אלוהיים, והמוות - הוא כל כך קרוב, הוא כבר בתוכנו, מפרק את חיינו, מחכה בקצה השביל. אבל לא סיפרתי ליעל את מחשבותי אלה. היא מיניקה ואסור לה להתעצב. הסתכלתי על בגדו הירוק של התינוק ועל שערותיו השאטניות ואמרתי ליעל:

- תשתי חלב חם לפני השינה.

היא צחקה בקול גדול:

- אדם, אני אף פעם לא שותה חלב, בערב ובכלל.

לא ליטפתי אותה ולא נישקתי אותה כשיצאתי בהחלטה נחושה לחרול מביקוריי בביתם.

למחרת צלצלתי והודעתי ליאיר שלא אוכל לבוא לעזור להם ליד השולחן.

- קרה משהו? הכול בסדר?

- הכול בסדר, אמרתי. וד"ש ליעל. תמסור לה שאני אוהב אותה.

- בסדר גמור, היא יודעת, אמר וצחק.

מאז לא קרה דבר

לכאורה הייתה כאן תאונה מקרית. תוצאה של כוונות טובות. חוסר ניסיון. אירוע חד-פעמי, שמוטב למעטים הנוגעים בדבר לשכוח אותו ולעבור לסדר היום, כפי שמן הדין לשכוח טעות מצערת, שלא ניתן היה לחזותה מראש, ואין היא חלק מסדר הדברים הקבוע. ואולם השפעתן של טעויות ותאונות על סדר הדברים הקבוע – עניין זה לא נחקר עדיין כהלכה, בפרט במקומות שבהם הסדר עצמו עדיין חדש ורופף.

למקום החדש היה ריח של תרופה. מהמשאית נראתה הדרך מהכביש הראשי אל הבית החדש מוגנת בשורה עורפית של ברושים, אקליפטוסים, עצי שיטה, ומאחורי העצים הציצו והבטיחו משהו קופסאות תכולות, מרובעות, של כוורות. האב מחט את חוטמו בטרטור נואש שנמעך תחת רעש המנוע של המשאית. האם אמרה בקול, בדיבור אטי מהרגיל:

– אנחנו זקוקים עכשיו למקום אחר. להחליף אוויר, כמו שיוצאים לבית הבראה.

הילדה התבוננה בהם יושבים צמודים זה לצד זה – הם לא היו יושבים ככה בדרך כלל – ועם היופי והריח של העצים נכנסה לה לראש המחשבה שאולי המכה שבאה עליהם גמרה להם את הכוחות, ואולי מעכשיו ולתמיד יחדלו המריבות ביניהם.

– החלפנו מספיק, אמר האב.

– אולי באשמת? אמרה האם.

– לעולם לא תלמדי להשלים עם המציאות, תמיד תחיי בפנטזיות, ככה תחיי עד מאה ועשרים, אמר.

– נו, אז מה? אתה מקנא? אמרה.

– באמת, יש במה לקנא! שקרים עצמיים – זה ההבדל ביני ובינך, אמר האב.

– על המצבה שלך יהיה כתוב: זה ההבדל ביני ובינך, אמרה האם.

הילדה חדלה לנעוץ בהם את עיניה, כי מעכשיו שוב לא היה עוד דבר ראוי לשים לב אליו. הם כבר דיברו ביניהם ביידיש, בשפת אמם, לשו בלשונם גוש של דברים אסורים ומביישים שצריך להתרחק ממנו, לא להידבק בו. היא האזינה עכשיו למשהו אחר, עיניה מזדגגות בכמעט חיוך: הטעות תתברר. הוא יחזור ויגיד: הייתי בשבי. קרו דברים כאלה. את תחכי אחות כל כך בשקט. את חכי לי ואחזור, חי אחזור אחי, זימר קולה של הזמרת הצרודה, זימר האוויר כולו, מלא כוורות תכולות. נפתח את הדלת בבית החדש ומי שצריך להיות בבית יהיה בבית, ישן במיטה שלו, מכוסה בשמיכה שלו. ההורים לא יאמינו למראה עיניהם. או שנהיה בתוך הבית ופתאום תיפתח הדלת והוא ייכנס, יבקש להתקלח, ייקח אותה לטייל קצת, לשחק במחבואים, ושוב ייעלם לזמן שאין לו מידה. נמשיך את המשחק בפעם אחרת, יגיד כמו שהוא אומר. את כבר ילדה גדולה שמבינה, עוד שנה תהיי בת מצווה. לא יפה שאת מסתירה מתחת למיטה את התרמיל והרובה שלי, ועוד צוחקת. יש לנו הסכם, נכון? את זוכרת את כל ההסכמים שלנו? להסתכל על הירח בשעה שבע את זוכרת שהסכמנו? יאמינו אם ואב, כי אינני חי, את חכי, חכי בחום. נמשיך את המשחק מהמקום שהפסקנו, כי בינתיים בין כך ובין כך לא קורה שום דבר שכדאי לשים לב אליו. ממרחק קבוע, כמו ירח שנוסע אתך בחלון של מכונית, הוא המשיך להופיע מאחורי גבה.

וככה זה נמשך גם במקום החדש, יום־יום בדרך לבית־הספר ובחזרה, בין הפרדסים, דרך החורשה ובית הקברות. יום־יום הוא היה מחכה לה כדי ללוות אותה מאחור. קודם הוא היה מחכה בפניה, עד שהיא תגמור לסרב להזמנת רוכבי האופניים שעוברים על פניה ביוהו, מנפנפים מגפי גומי שחורים מפושקים, חולפים כמו צללים של עמודי חשמל בקריאות גנאי, "חירשת! אוטיסטית! שוויצריית!" – כל מיני דברים שלא כדאי לשים לב אליהם, ואז היא יכולה להרשות לעצמה לפתוח את סדקי פניה כדי למצוץ את הצליל הקצוב של הצעדים שמאחוריה, ולהתאים אליו את קצב צעידתה. הנה היא צועדת קדימה והוא צועד מאחוריה, במרחק של כמאה מטרים. היא יודעת בדיוק איך הוא נראה ולא מפנה את ראשה לאחור. מרחק קבוע מפריד ביניהם, כמו המרחק של שמונה שנים בגיל. תנועותיהם מתואמות בדיוק: ימין שלה עם ימין שלו, שמאל שלה עם שמאל שלו, כאילו כל אחד

מאיכריה נקשר לאיבר המקביל בגופו. אבל אם תפנה את ראשה לאחור, הוא יזוז אל אחורי גבה או אולי ייעלם כליל, ולכן אסור בהחלט לסובב את הראש לאחור. אסור גם להאיץ או להאט את קצב הצעידיה, אסור לרוץ ואסור להיעצר. זה ההסכם. יום אחד הוא ידפוק בדלת וייכנס. חזרתי מהשבי, יאמר. צריך להגיד להורים שלא ינעלו את הדלת כשהם יוצאים מהבית. אבל צריך לחשוב איך להגיד להם את זה בלי להכאיב, כי הכול מכאיב להם. צריך לתת להם מנוחה. צריך לשים לב שיאכלו, כך אמרה דורה חנה:

- תשימי לב שיאכלו שלוש פעמים ביום.

זה היה כשהיא חזרה עם האם מגן החיות, מקום הבילוי האהוב ביותר בעיר. האם לקחה אותה לשם, צנחה על הספסל ואמרה:

- למה את לא שואלת למה אני בוכה?

העיניים שלה באמת היו מאוד אדומות, אבל הילדה כבר מזמן לא הייתה רואה סביבה דברים שאינם ראויים לתשומת לב. היא הייתה ילדה צייתנית, ולכן חזרה מוכנית:

- למה את בוכה?

התוכים שרקו. הקופים צרחו. האם דיברה.

- עד שפינו אותנו. חודש בבית-חולים בירושלים. עיכובים של שבועות במסירת ההודעה. קבורה זמנית, בגלל המצב.

הילדה הקשיבה למשהו אחר.

על מכתב ההזמנה לטקס, כמו על מכתב ההודעה והתנחומים, הייתה חתימה של ראש הממשלה בעצמו, וקו ההדגשה שמתחתיה התנופף בחדר בביטחון נמרץ, חוזר ומוחק את החלל הריק. המכתב במסגרת השחורה היה תלוי על הקיר במקום החדש, מעל המזנון עם הזוגיות, עם התעודות על תרומות עצים של הקרן הקיימת שהקיפו את צילום הדיוקן הגדול שלו, מחייך מאוזן לאוזן בתוך מסגרת כסף כבדה. על המזנון עצמו היה אגרטל כסף גבוה ודק, ובו זר קבוע של פרחי קאלה לבנים, שהאם החליפה פעם בשבוע. היו עוד צילומים שלו, מתקופות שונות של חייו, באחד מהם הוא מחזיק אותה בחיקו, בין ברכיו המשוכלות בישיבה מזרחית על הדשא, בעוד אחד - היא על גבו כשהוא גולש על האומגה. זה היה התפקיד שלה, לנקות יום-יום את האבק

מן המזנון במקל שבקצהו נוצות צבעוניות. יום-יום ליטפה את פניו בנוצות הצבעוניות ועשתה אתו את ההסכם: חי אחזור אחי. הנה יתחילו האישונים הדוממים לנוע, הנה יישמע הצחוק האילם. פרחי הקאלה יתמתחו, יפערו את לועותיהם וישמיעו קול של אנחת רווחה, כמו כלבים מאושרים.

אסור לספר על זה להורים, כמו שאסור לספר להם על הקטטות שלה עם הילדים של עליית הנוער. כל הילדים של עליית הנוער היו שוחרי ריב ומדון, קשוחים וערמומיים. הם הפילו את חיתתם על ילדי המושב, ורק היא, אחוזת חימה וייאוש, הסתבכה איתם שוב ושוב בקטטות חסרות סיכוי. רק ימים אחדים ישבו ההורים צמודים זה לזה, כמו זוג, אחר כך חזרו קולותיהם להתמוטט זה על זה באותה שפה של אסונות וביזיונות, שפת אמם, שנועדה להגן עליה מדברים אסורים ומביישים, שמתוכה צץ מלמול חולה: בוא לאכול. לך לישון. תני לי מנוחה. רק את שערותיה הייתה האם מושכת בתנועה נרגזת, לא מוכרת, כשהייתה קולעת לה את הצמות בבוקר. פעם שלחה אותה להעיר את האב שנרדם, כדרכו, על הספה הירוקה, כל גופו מקופל ומכווץ. כשנגעה הילדה בגבו ניתרו ממקומם כל איבריו בבת-אחת, והוא בעט בה ברגלו הנעולה, מתוך שינה. כשהתעורר היו עיניו אדומות כדם. הסתכל בה כאילו מעולם לא ראה את פניה, ולא היה בכוחו לומר לה אף מילה.

קול האם אמר שוב שמחר בבוקר נוסעים לירושלים ברכבת. המחר, אם כן, יביא תרופה למלמול החולה. מחר ייסעו שלושתם לטיול, אל המקום שבו גם הוא נמצא, ושוב יהיו כולם יחד, כמו שצריך, ארבעה. ידיים הלבישו אותה חולצה לבנה מעומלנת ומגוהצת. כפתרו בה ארבעה כפתורים בחזית ושניים בחפתיים, משכו היטב את שולי החולצה מתחת לחצאית הקפלים הישרים. ידיים חסרות סבלנות סרקו את שערותיה, חילקו את ראשה לשני חצאים שווים וקלעו בקליעה הדוקה שתי צמות שוות באורכן ובעוביין. הסרטים הלבנים גוהצו על דופן הקומקום לאחר שהאם לקלקה אותם בלשונה. בגדים של שבת לא בשבת, כמו שנוסעים העירה להצגת ילדים בתיאטרון בחול המועד. במושב כולם עובדים בשבת, כל אחד בשטח שלו. לכל אחד לול משלו ורפת משלו, אותו הלול ואותה הרפת שוב ושוב. אין שם חדר אוכל שאליו מגיעים מכל מקום וממנו הולכים לכל מקום. הבתים במושב מפוזרים

בכל מיני כיוונים, בכל מיני שורות. אחת היא לה. מחר ניסע לירושלים ושוב נהיה ארבעה. ידיים אחרות הנעילו אותה נעליים חצאיות שחורות ומצוחצחות, כנראה הידיים שלה בעצמה. על הגיהוץ ממונה האם, ואילו על צחצוח הנעליים – האב.

– האדון ניכר לפי נעליו, אומר האב.

– מחר מחר ולא היום כך אומרים העצלנים, אומרת האם.

הללו דיבורים שאומרים לילדה בעברית, שאין שפה יפה ואהובה ממנה. מדברים אותה כמו דקלום:

– ראי מה יפה הדרך לירושלים, אומר האב. יהיה טקס יפה. חגיגת בת מצווה לא עשינו לך, בגלל המצב, אבל יש לנו טיול לירושלים. וטקס.

עצים עצים עצים, אבנים אבנים אבנים. שתיקה ושקשוק שתיקה ושקשוק.

– אולי יש בזה צורך, אולי זה נחוץ, אומר האב. אולי לילדה יישאר מזה משהו בזיכרון. אלפי אנשים יהיו שם, אולי זה מה שנחוץ. נקנה פרחים בחנות היפה

– ביותר שנמצא, אומרת האם בזעם.

שום דבר של ממש לא היה בשיחותיהם ואף פעם לא יהיה. רק כשהוא יחזור ישובו הדברים להגיונם.

– את רואה? יאמר, וישרטט באצבעו את מפת הארץ על האבק שבצד הכביש, זאת הארץ שלנו. כשיצאו האנגלים תהיה לנו מדינה, ובמדינה שלנו לא יהיו ערים או כפרים אלא אך ורק קיבוצים, וכולם יהיו רק שלנו. נעשה מכל הארץ קיבוץ, הבטיח לה וחיך.

מפת הארץ שעל האבק שבצד הכביש הייתה ממשית. אצבעו הזקופה הייתה ממשית. ממשי היה הבוקר שבו ראתה אותו לאחרונה, פניו המתעוררים משינה היו ממשיים. לא תיסע? תגיד שלא תיסע! החבאתי לך את התרמיל, לא אגיד איפה. מותר להיכנס למיטה שלך קצת?

– בסדר, עשר דקות.

ובעשר דקות המציאה רעיון מצוי: את שרוך הגומי המדולדל המושחל במכנסי הפיג'מה שלה משכה החוצה וקשרה אותו בחריצות לקצה שרוך הגומי של מכנסי הפיג'מה שלו.

- מה את עושה, ילדה שובבה?

- זהו זה, גרגרה צחוק של ניצחון, עכשיו אנחנו קשורים לנצה, הבנת? כמו תאומי סיאם. נלך ביחד לכל מקום. נסתכל על הירח מאותו מקום. אל תצחק, תעיר את ההורים!

קפיצי המיטה מצפצפים בהתאפקות, ומהחדר השני כבר מנסר קול גרירה של נעלי בית, וכל הבניין היפה שבנתה לעשר דקות נופל. מה היה הדבר המבטיח חמימות נצח שחמק אז מבין אצבעותיה? אותו דבר חי וזקוף ומתקשה שהיה אז בידיה המכוסות בידי המאדימות - האם היה עוד הסכם על סדר הדברים והגיונם?

מבעד לפסי השקיפות ששרטטה אצבעה על זוהמת חלון הרכבת נראו עצים ואבנים, עצים ואבנים, אורנים דקי גזע היו מצוירים בזווית משונה לקו הקרקע המשופע, לא במאונך לו, אלא כולם כלפי מעלה, כלפי השמים, קשורים למקלות שתמכו בהם. סמוכות, אמר האב דברי מבינות. אורנים כל כך צעירים זקוקים לסמוכות כדי לגדול ישר, כמו שילדים זקוקים לתמיכת ההורים עד גיל מסוים. אבל האם סירבה לקשור שיחה. שתישן קצת, ברכבת היא נרדמת יפה. מנהגי שינה משונים אימצה לעצמה לאחרונה: לפני השינה היא ניצבת דום על מיטתה ושרה בעיניים עצומות את "בגליל בתל חי", וכשהיא מגיעה למילים "גיבור יוסף נפל" היא צועקת את מילת הסיום, נופלת אפרקדן בגו זקוף ונרדמת סוף-סוף.

בירושלים הלכו שלושותם מתנודדים, מסנווורים, מחנות הפרחים אל כיכר הטקס. הבהירות נפרשה על פניהם וחשפה אותם אל חיוורון האבן. הילדה החזיקה בידה זר ענק של פרחים שמעולם לא ראתה דוגמתם, גם לא ידעה את שמם, והייתה פוערת את סדקי עיניה בציפייה לנצורות. עוד מעט תהיה כאן חגיגה גדולה, למרות שאין כאן דשא.

כמו כתם שחור מתפשט במהירות על מפה התמלאה הכיכר אנשים לא מוכרים, מזמזמים שאגה כבושה של דבורים. המדרכה נעה קלות מתחת לרגליים כשהופיעו מכוניות הצבא עם הארונות. שתי ידיה היו נחוצות לה

- ואתה, למה חתמת, למה, טיפש שכמותך? הילד עוד לא היה בן שבע עשרה! למה נתתי לך לחתום, תגיד לי! והוא כבר היכה אותה וצרח עליה בחזרה:

- ומי חתם על המכתבים בחזק ואמץ, מי?

והיה אחד שניסה בשתיקה לפתוח את מכסה הארון עם מברג בכוונה ברורה להיכנס אל תוכו. ואחר ניסה להרים את הארון בזרועותיו, לקחת אותו על הידיים כמו שלוקחים תינוק. וכבר היו רבים מוטלים מתעלפים על הארונות, מחבקים את ריח העץ והדבק, נצמדים בכל מאודם, בציפורניים נשברות. האב קרקר בקול, אוחז בידו האחת את משקפיו ובשנייה את זרועה של הילדה. האם החזיקה את שערות קדקודה הפרועות בידיה והייתה תולשת אותן בכל כוחה, כשהיא מכווצת את ראשה בין כתפיה ומכסה את אוזניה באמות ידיה, עיניה עצומות ונוטפות, פיה פעור, והיא מייללת כמו תן. שאגה הכיכר כולה, גברים ונשים, הורים ואחים, אשכנזים וספרדים. אמבולנסים צפרו. הילדה סתמה לעצמה את האוזניים, סתמה ופתחה, סתמה ופתחה. משחק כזה. אחר כך הייתה צעדה כלשהי, עד לבית הקברות. קשה לזכור.

מאז לא קרה דבר. הילדה נשארה שם, בכיכר. חיוורון קבוע עמד בפניה המתארכים. הדשאים האפירו. ריחות הפרחים נעשו נוקשים ומדונגים. קטעי צעקות ריחפו באוויר. היה דימום שקט, שנמשך כמה שנים. כל התרופות, כל המקומות, כל האהבות, נוצרו כדי לעצור אותו.

מסטיק

זאת הייתה כבר הפעם השלישית שהעירו אותי באמצע הלילה, הלבישו לי חליפת טרנינג על הפיג'מה, שמו לי ביד אחת את הבובה אהובה וביד השנייה תיק עם כמה בגדים וגררו אותי אל המשאית. על ספסליה ועל רצפתה נדחסו ילדים וכמה אמהות, שאמרו לי:

- תהיי בשקט, ואל תשירי, זה לא טיול.

בפעם הראשונה זה היה בחורף. אז המשאית הביאה אותנו באמצע הלילה לרחובות, ושם ירדנו במקום שנקרא "מכון ויצמן", נכנסנו כולנו אל אולם גדול ומואר מאוד. נשים מבוגרות הגישו לנו תה ופרוסות לחם עם ריבה אדומה דלילה ולא טעימה, ואחר כך שאלו כל אחד אם יש לו קרובים ואיפה הם גרים. אחר כך עלינו שוב על המשאית ונסענו לתל-אביב. שם ירדנו על מדרכת הטיילת. הים היה לגמרי שחור, והגלים נראו כמו צי של סירות מעפילים לבנות מלאות פליטים מאירופה שלא מצליחות להגיע לחוף. הלכנו, אימא שלי ואני, לאורך החוף, ואחר כך פנינו לרחוב שעוד אין לו מדרכות, רק חול עמוק משני צדי הכביש, ולאימא כבר כמעט לא היה יותר כוח ללכת עם המזוודה ביד ועם הנעליים על עקבים, וכבר התחיל להיות פחות חשוך עד שהגענו לבית של דודה חנה ברחוב ז'ן ז'ורס, ואימא לחצה על הפעמון החשמלי והרדוד משה פתח את הדלת ואמר:

- מה קרה?

ואימא אמרה:

- פינו אותנו, מפנים ילדים מתחת לגיל ארבע-עשרה, המושב בקו החזית. יש הפגזות. מתי יהיה אצלכם טלפון?

ודודה חנה קמה והשכיבה אותי ליד הבני דודים שלי אבנר ואמנון על הספה שביום אפשר לקפל אותה ולהצמיד אותה לקיר מאחורי הווילון הירוק, מתחת למדפי הספרים, ואימא שלי נסעה בחזרה למושב והשאירה אותי שם לשבוע, כי בין כך ובין כך לא לומדים במושב, ואני אז למדתי לקלף ביצים

קשות ולשחק דמקה - בן דודי ניצח אותי בשמחה גלויה - ודודתי לקחה אותנו לגן החיות, המקום שאני הכי אוהבת בתל-אביב, בעיקר את האיילות והעופרים, שאפשר להאכיל אותם קליפות של בננות או אפילו עלים מהשיחים שצומחים ליד הרשת, ואז אימא באה ולקחה אותי בחזרה הביתה.

בפעם השנייה המשאית נסעה לכפר ביל"ו, והורידה כל ילד בבית אחר. אותי הורידו בבית בצבע תכלת, עם שיחי עגבניות לפני הדלת, עם ילד שקראו לו יוסל'ה ועם חצר שהיה בה חמור. הייתי שם כמה שבועות, אכלתי הרבה גבינה לבנה תוצרת בית ושיחקתי עם החמור. בסדר פסח של המשפחה הזאת שמו לי סרטים בצמות ושאלתי את הקושיות. כולם היללו אותי, אבל אני התגעגעתי להורים שלי. כשחזרתי ראיתי שבחורשת האורנים ליד הבית שלנו חונים ג'יפים, והחיילים באים אלינו הביתה להתקלח. במקלחת היו רסיסים של פגזים, ובחצר מצאתי אפילו תרמיל שאפשר להשתמש בו בתור אגרטל.

עכשיו זאת כבר הפעם השלישית, ואני כבר לא נבהלת, כי הפינוי לא היה באמצע הלילה אלא בבוקר, ונסענו באוטובוס שלקח אותי ואת אימא יחד למקום שהוא לא של אף אחד, זאת אומרת שאף אחד אחר לא גר בו. למקום הזה קוראים יפו, ואפשר לקרוא לו גם ג'בליה, ויש בו בתים על שתי קומות מאבן, עם מדרגות מאבן ורודה, ועם רצפות שנראות כמו שטיח צבעוני מאבן, ועם מרפסות יפות שמחוברות לתקרה בעמודים, גם כן מאבן, ואם יושבים במרפסת אפשר להרגיש ריח של ים, שדווקא נעים. אבל בתוך הדירה שאנחנו קיבלנו יש המון לכלוך וערמות של מקקים מתים בצבע חום-כהה, עם מושבים ארוכים מאוד. אז אימא כל הזמן מנקה, ומזהירה אותי לא לשתות מים מהברזים, אלא רק מים שהיא הרתיחה, מים פושרים לא טעימים, והיא מחפשת לי בשערות לראות אם יש לי כינים ועל הגוף היא מחפשת לראות אם לא נדבקו לי קרציות. אני לא יודעת לאן פינו אות הילדים האחרים מהמושב, כי אני לא רואה כאן אף אחד שאני מכירה, רק אנשים וילדים מוזרים שמדברים בשפות שאני לא יודעת. זה לא יידיש, כי יידיש אני לא יודעת אבל מכירה. אימא אומרת שזה רומנית וכולגרית ואולי גם תורכית ויוונית. קודם נעצרה מתחת לבית שלנו משאית, וממנה יצאו אנשים שנכנסו לדירות הסמוכות והוציאו משם כיסאות שהמושבים שלהם עשויים מקש קלוע, כוננית עם קישוטים, שטיחים גדולים מגולגלים, פסנתר כנף שחור. אימא אומרת שהם

סוחרים, וזה מסביר הכול. "סוחר" זאת מילה לאדם לא טוב, זה כמו "בורגני" או "שוק", זה מה שאנחנו לא, ולא נהיה אף פעם.

אתמול אימא נסעה להביא פרודוקטים שמחלקים לנו בשוק - מה לעשות - של רחוב לוינסקי בתל-אביב, וחזרה עם חבילת חמאה מלוחה, פחית של שומן קוקוזין וקופסת קרטון מלאה אבקת ביצים, ועם עיניים נורא אדומות. את החמאה המלוחה הכרתי מהחבילות שהיינו מקבלים מאמריקה. נבהלתי מהעיניים שלה ולא שאלתי כלום. אז היא שאלה אותי אם אני רוצה ללכת לגן חיות ומאוד שמחתי, כי גן החיות זה המקום שאני הכי אוהבת בתל-אביב. ובגן החיות תכף כשנכנסנו היא ישבה על ספסל ליד הכלוב של האיילות ואמרה לי שגם אני אשב, היא נתנה לי בננה ואני קילפתי אותה והתחלתי לאכול, ואז היא אמרה: למה את לא שואלת אותי למה העיניים שלי אדומות? אז שאלתי, והיא קודם אמרה לי שאחי הגדול, שעכשיו הוא בפלמ"ח, נפצע. ואני שאלתי מתי הוא יבריא, ואימא אמרה שהוא לא יבריא אף פעם, כי הוא מת מהפציעה שלו. לא האמנתי לה. חשבתי שהיא סתם רוצה להרגיז אותי. אחר כך הבנתי שאולי זה נכון וכעסתי נורא על אימא שלי שהיא לא עשתה כלום כדי שזה לא יקרה. ופתאום כל הגן-חיות נהיה שחור לגמרי וכואב, ואני הסתכלתי על העיניים של אימא שלי ולא יכולתי לבכות ולא יכולתי לגמור לאכול את הבננה, רק ישבתי על הספסל ולא הרגשתי את עצמי. האיילות והעופרים בכלוב נראו לא אמיתיים, אפורים ומרחפים. אני לא זוכרת מה אימא אמרה לי ואיך חזרנו ליפו או לג'בליה או איך שקוראים למקום. לא ישנתי בלילה, כל הזמן שמעתי את אימא מייללת כמו תן ולא ידעתי מה לעשות ורק רציתי לברוח אבל לא ידעתי לאן.

בבוקר אימא עשתה לי חביתה מאבקת ביצים ושומן קוקוזין של הפרודוקטים, אבל אני לא רציתי לאכול, וגם לא רציתי לשתות מהמים שהיא הרתיחה ועוד לא התקררו, רק הרגשתי רעש באוזניים ושאני רוצה קצת להקיא.

- אולי תצאי קצת לטייל בחוץ? אמרה אימא בקול עמום מבכי, כשתחזורי אולי יהיה לך קצת תיאבון. קחי בינתיים פרוסה עם חמאה. ואימא מרחה על פרוסת לחם לבן לא טרי שכבה עבה של חמאה מלוחה, צהובה, מבהיקה. ירדתי בצייטנות במדרגות האבן אל הרחבה המוצפת אור שמש מסנוור עם פרוסת הלחם בידי. השתדלתי למלא את חוקי הבית, שכללו איסור על הליכה ברגליים

יחפות, שריקה ולעיסת מסטיק. האיסור על הפעולות האלה נסך עליהן קסם, לכן ההליכה ברגליים יחפות על שפת הים הייתה בעיניי תענוג שלא מן העולם הזה. לשרוק למדתי כאשר התנדבתי לשאוב נפט מן הפח אל הבקבוקים במשאבת המתכת שהייתה עושה רעש נורא, רעש שהחריש את אימוני השריקה שלי. מסטיק לעסתי בסתר, כשמרים חברתי הטובה ביותר הייתה מעבירה מפיה אל פי את המסטיק הלעוס שהתכוונה כבר להשליך. טעם פיה של מרים חברתי האהובה היה ממלא את פי מתיקות רטובה.

בשמש המסנוורת תעיתי בעיוורון. לא היה לי לאן ללכת. לעסתי את הלחם עם החמאה המלוחה וחשתי צמא הולך וגובר. שוטטתי עד שהגעתי לגדר תיל. מעבר לגדר התיל ראיתי גברים כהי עור, משופמים, לבושי כאפיות מתהלכים כשידיהם מורמות למעלה, ובעקבותיהם צועדים חיילים צעירים לבושים במדי צבא מגוהצים בצבע חאקי. ילד שראשו מגולח שיחק באופניים שבורים. אל הגדר התקרבה ילדה בת גילי, כהת פנים, לבושה בשמלה מלוכלכת שהצבע המקורי שלה היה ורוד מזעזע. על צווארה הייתה מחרוזת מחרוזים כחולים וירוקים, מצאנו כאלה המונים בדירות הנטושות. היא לעסה מסטיק. עיניה היו מכוסות מוגלה וחובכים זחלו עליהן. היא לא ניסתה לגרש אותם, רק לעסה את המסטיק שלה והביטה בי. היא לעסה את המסטיק ואני את הלחם עם החמאה, שגרם לי לחוש צמאה מאוד. היה לי ברור שהיא ערבייה, ושם אדבר לא תבין אותי. הצבעתי בידי על המסטיק שלה והושטתי לה את פרוסת הלחם. היא הבינה מיד, שלפה מפיה את המסטיק, העבירה את ידה הדקה בין חוטי גדר התיל, והכניסה את המסטיק הלעוס אל תוך פי. רק אז לקחה ממני את הפרוסה המרוחה בחמאה מלוחה, ובלי להביט בי נגסה בו נגיסות ענקיות. המשכנו לעמוד שם זו מול זו, מתכוונות זו בזו ברצינות ובענייניות, היא לועסת את הלחם ואני את המסטיק. הזכוכים על עיניה קפצו מדי פעם ממקומם וחזרו לאותו מקום. כשסיימה ללעוס היא סובבה אליי את גבה שלכל אורכו עברו כפתורי שמלתה והסתלקה מהמקום. אני המשכתי לשוטט ברחבה, משתדלת למצות את מלוא ההנאה מהרטיבות שהמסטיק מילא בה את פי ומהמגע של שיניי ולשוני ברוך הצמיג. ידעתי שההנאה הזאת היא זמנית ושיש לשמור עליה בסוד מוחלט.

אהבה ראשונה

לניר היה מעיל עור בצבע חום, יכול להיות שהוא קיבל אותו מאחיו הטייס, או שרק נדמה לי. יכולתי להריח אותו עם הריח של השזיפים בחושך, כשהבנים היו הולכים לסחוב ומביאים, כאילו בלי שום גאווה, את השלל הריחני אלינו, הבנות, שחייכנו להם בחושך ליד שיחי היערה של משפחת אשכנזי או כל משפחה אחרת במושב, לא שלנו, כמובן, כי שזיפים מהעץ שלנו זה לא נקרא לסחוב, אפשר לקבל אותם מההורים ביום על הצלחת, מהמקרה, בלי לטפס על הגדר של אשכנזי בחושך ולהביא לַבָּנוֹת, וחורץ מזה את משפחת אשכנזי לא כל כך הכרנו, כי הם היו חדשים ובאו מבולגריה, ארץ שרק אלה שהיה להם אוסף בולים שמעו עליה מקודם, ולהם דווקא היו סנטה רוזה נהדרים, לא רק קְלָסִי ואוגדן ומטלי שיש אצל כולם. בחושך היה קשה לראות, אבל היה נדמה לי שניר בא עם השזיפים ישר אליי, וזה אומר הכול. הסנטה רוזה נזלו לי על הסנטר ועל הידיים, שנשארו דביקות קצת וריחניות.

לא היה סיכוי לפגוש אותו בדרך לבית־הספר. הבנים נסעו על אופניים עם ראמה, כולם ביחד, לי היו אופניים של בנות עם גלגלים עבים, שהתאימו לשבילי אדמת החמרה הלא מרוצפים של המושב. בחורף היה באמצע השביל ערוץ די עמוק, והחמורים ידעו להוביל את העגלות בזהירות, עם הגלגלים משני צדי הערוץ. בשנה שעברה נהגתי בפעם הראשונה את העגלה עם החמור שלנו לבית האריזה, עגלה עמוסה בוקסות של קלמנטינות שקטפתי לבד, והחמור רץ כמו משוגע ונער, אולי משמחה ומגאווה על זה שילדה בת שתים-עשרה נוהגת בו, ושזאת אני. הבנתי שהוא נוער לכבודי, וזה באמת נתן לי הרגשה שהוא אוהב אותי במיוחד.

בחזרה מבית־הספר אל המושב חזרנו דווקא ביחד, הבנים והבנות, על האופניים - כמעט לכולם היו אופניים החל מכיתה גימ"ל או דל"ת. בדרך היינו נעצרים בחורשת האורנים של בית הקברות, ומעמידים את האופניים שינוחו. היו בנות שקיבלו טרמפ על הראמה של אחד הבנים ובשעת הנסיעה

החזיקו בידיהן את הכידון של האופניים, והיו בנים שידעו לנסוע בעמידה על הראמה עם ידיים פרושות. היו גם כאלה שהתאמנו בלעשות שמיניות עם האופניים בין העצים, וכשהצליח להם היו צועקים "יו-הו" כדי שכולם יראו, בייחוד הבנות, והיו שקטפו פומלות מהפרדס הסמוך, ליד הכוורות, וקילפו בסבלנות את קליפתן החיצונית ואת הקליפה של הפלחים. דויד מהכיתה שלנו, שקוראים לו הפילוסוף, כי הוא כל הזמן קורא ספרים, הסביר לנו בהבעה סודית שהריח מהקליפות של הפומלות זה בגלל שיש בהן שמן אַתרי. הוא קרא ספרים כל הזמן, כי אימא שלו הייתה המשוגעת של הכפר. אמרו שהיא השתגעה כשאבא שלו התגייס לצבא, מרוב פחד שיקרה לו משהו. אני הייתי בין אלה שקילפו פומלות והקשיבו לדויד הפילוסוף, כי העדפתי לא להתעניין בנר ולא לדעת אם הוא עושה שמיניות בין העצים או לא.

בשבע בערב הלכתי למחלבה להביא ליטר חלב, כמו בכל יום, כי לנו לא הייתה רפת, ובשבע כל מי שיש לו רפת, שזה כמעט כולם, מביאים את החלב למחלבה, ואפשר לקנות חלב ממי שיש לו הרבה אחוזה שומן. פעם בשבוע מורדים במבחנה את האוחזים של כל רפת, וזה בעצם מורד את הגאווה של המשפחות במושב. כשמדברים על משפחת לייבוזין אומרים: להם יש רק שלוש פסיק שתיים, ועל משפחת לנצביצקי אומרים: הם הגיעו לשבע פסיק ארבע, וזה כבר אומר עליהם הכול. היה לי כד מיוחד להביא בו את החלב, כד עגול מבדיל עם ידית, שהיה בו מקום לשני ליטרים, במקרה שאימא תרצה לעשות לֶבֶן וגבינה, ואם לא אז מספיק ליטר אחד. זה היה התפקיד שלי – להביא חלב, וגם קיבלתי עבורו שכר: מיל לכל ליטר. לא קיבלתי ממש כסף, אלא הייתה לי מחברת, ובה כתבתי כמה מגיע לי. ההורים שלי חשבו שזה טוב בשבילי, שאדע חשבון. הם לא אמרו לי מתי הם ייתנו לי כסף ממש.

כל הילדים מהכיתה היו מגיעים למחלבה בערב, בין שבע לשמונה, עם החלב של ההורים שלהם, אבל לא כולם באותו הזמן. אני הייתי צריכה לחכות למשפחת לנצביצקי, כי להם יש שבע פסיק ארבע ולחזור מיד הביתה, כי זה כבר חושך. להורים של ניר היה רק חמש פסיק שמונה, ואני קיוויתי מאוד. כבר החשיך, ואני הלכתי עם הכד הריק ביד בשביל אדמת החמרה הכתומה וקיוויתי למשהו לא ברור. בדרך, מאחורי גדר התיל, ראיתי שיח ורדים פורח.

הוורדים היו יפהפיים, צהבהבים-וורדרדים, מעובים, נסיכיים. שלחתי את ידי מבעד לגדר התיל וניסיתי לקטוף פרח אחד. פתאום הייתה בי נחישות נוראה. נשרטתי מהגדר ומקוצי הוורד, אבל לא חדלתי למשוך את הגבעול בכל כוחי, המומה מהריחות המשכרים שאפפו אותי בחושך. הפרח היה ביד, ואני הצמדתי אותו לאחת משתי סיכות הראש שהידקו את שערוטי מעל הרקות, בין השביל להתחלת הצמות. ככה הלכתי למחלבה.

המחלבה הייתה בחצר האחורית של הצרכנייה, במקום שאיפשר חנייה של משאיות, ומהחצר הובילו מדרגות מתכת אל רמפה, גם היא ממתכת, שעליה עמדו כדי החלב הענקיים שחיכו למשאית של "תנובה". בתוך המחלבה היו דוודים ענקיים, שבתוכם התערבל החלב של כל המושב ביחד. ככה, ביחד, הוא נסע ל"תנובה", אבל האנשים של המושב ידעו היטב מי הוא מי. חיכיתי לחלב של משפחת לנצביצקי. אני לא הייתי היחידה שחיכיתי, גם גיורא הבן של שמואליק הנהג חיכה אתי, כי גם להם לא הייתה רפת, וגם הם ידעו למי יש כמה אחוזי שומן בחלב. שמואליק הנהג של אגד גר בכניסה למושב, איפה שנגמרת "העלייה של שמואליק" או "העלייה הגדולה", בלשונם של רוכבי האופניים, ומתחילים שבילים של אדמת חמרה שאין להם שום שמות. שמואליק היה נמוך ושמן וטוב לב עד מאוד, והיו לו לחיים אדומות כמו שני תפוחי עץ דלישס, וכמוהו היה גם הבן שלו גיורא, שלימד אותנו לעשן סיגריות והרשה לחברים שלו מהכיתה, ובייחוד לניר שהיה החבר הכי טוב שלו, לנהוג באוטובוס של אבא שלו בשבת בבוקר, כשההורים שלו עוד ישנו. גיורא הסתכל על הראש שלי ואמר "איזה יופי!". הלחיים שלו נהיו פחות אדומות והעיניים שלו נהיו עצובות ולא זזות. מה אכפת לי מגיורא? אני רוצה שניר יבוא.

עם החלב של לנצביצקי באה החברה הכי טובה שלי, יעל לנצביצקי, שהיו לה צמות שנגמרות עם בקבוקים וכבר התחילו לה פצעי בגרות, אבל היו לה הרגליים הכי יפות והכי שזופות בכיתה והכי הרבה חברות שהיא הייתה החברה הכי טובה שלהן. יעל הביאה את החלב לבדה עם העגלה והחמור, היא הראתה לי שהחמור מוציא מהבטן שלו מין צינור שחור שמגיע כמעט עד לקרקע ואמרה לי לא להסתכל על זה, ואני הרגשתי שיש כאן משהו לא טוב.

נִיר לֹא בֹא, וְאֲנִי הֵייתִי צְרִיכָה לַחְזֹר. הַחֲלָבִן רָשָׁם שְׁלֻקְחָתִי לִיטֵר חֲלָב וְאֲנִי הִלַכְתִּי הַבֵּיתָה בַּחוּשֶׁךְ גָּמֹר, כִּי בְמוֹשֵׁב עוֹד לֹא הָיוּ אֵז פְּנִסִים, וּפְתָאוֹם נִפְלָתִי לַתּוֹךְ הָעֵרוֹץ עִם הַכֹּד, וְהַחֲלָב נִשְׁפָּךְ עָלַי וְסָבִיבִי. רַק מַעֵט נִשְׁאֵר בְּכֹד. מֵהָ הָיָה כִּשְׁבָּאתִי הַבֵּיתָה אֵינֶנִּי זֹכֶרֶת בְּכֻלָּל, כִּי אֲנִי מִשְׁתַּדֵּלֶת לִשְׁכּוֹחַ דְּבָרִים לֹא נִעִימִים.

לְמַחֲרָת, כִּשְׁחֻזְרָנוּ מִבֵּית־הַסֵּפֶר, הִשְׁרַשְׁרַת שֶׁל הָאוֹפִנִיִּים כָּל הַזְמָן יֵצֵאָה מִהַמָּקוֹם וְהֵייתִי צְרִיכָה לָרֶדֶת וּלְהַחֲזִיר אוֹתָהּ. הַיָּדִים שֶׁלִּי הָיוּ שַׁחוּרוֹת מִגְרִיז, אֲבָל לֹא בְכִיתִי. אֲנִי לֹא בֹוכָה כָּל כֵּךְ מֵהֵר. וּפְתָאוֹם רֵאִיתִי שְׁנִיר מֵאֵט אֶת הָאוֹפִנִיִּים שֶׁלֹּו עַל יָדִי, מִפְּשִׁיל רִגְלֵי מֵאֲחוּרֵי הַכִּסֵּא וְהָרֵאמָה, יוֹרֵד וּמִסְתַּכֵּל – לֹא עָלַי, רַק עַל הִשְׁרַשְׁרַת שֶׁל הָאוֹפִנִיִּים שֶׁלִּי.

– אֲנִי יֹכֹול לְתַקֵּן לָךְ אֶת זֶה, הוּא אָמַר.

– הַהוֹרִים שֶׁלִּי לֹוקְחִים אֶת הָאוֹפִנִיִּים לְפִתַּח תְּקוּוּהָ כִּשְׁהֵם מִתְקַלְקְלִים, אָמַרְתִּי.

– אֲנִי יֹכֹול לְתַקֵּן לָךְ אֶת זֶה לְבַד. אֲנִי יֹכֹול לְבֹוא אֵלַיִךְ הַיּוֹם אַחֵר הַצְהָרִיִּים וּלְתַקֵּן לָךְ אֶת זֶה, הוּא אָמַר.

לֹא הָאֲמִנְתִּי לוֹ כָּל כֵּךְ. נִיסִיתִי לְהִסְתַּכֵּל בְּעֵינַיִם שֶׁלֹּו, שֶׁהֵן יִרְוֹקוֹת עִם נְקוּדוֹת, אֲבָל הוּא הִסְתַּכֵּל רַק בִּשְׁרַשְׁרַת שֶׁל הָאוֹפִנִיִּים שֶׁלִּי. הוּא לִבֵּשׁ אֶת מַעִיל הָעוֹר הַחוּם הַזֶּה, וְגַם הִשְׁעֵר שֶׁלֹּו הָיָה חוּם וַיִּשֶׁר וּמִבְרִיק.

– אֵז אֲנִי בֹא, כֵּן? הוּא אָמַר.

– בְּסֵדֶר, תְּבֹוא, אָמַרְתִּי בְקוֹל חֲלֵשׁ וְכֵאִילוֹ אֲדִישׁ, אֲבָל בְּעֵצֶם הַפֶּה שֶׁלִּי דִּיבַר וְלֹא אֲנִי. כִּבֵּר לֹא נִיסִיתִי לְהַחֲזִיר אֶת הִשְׁרַשְׁרַת שֶׁל הָאוֹפִנִיִּים לְמָקוֹם, הִלַכְתִּי בְּרִגְלֵי לֵאֵט וְהִסְעֵתִי אֶת הָאוֹפִנִיִּים לְצִדִּי, וְלֹא יָדַעְתִּי מֵהָ לְחֻשׁוֹב, רַק הָרִגְשָׁתִי שֶׁהָאוֹפִנִיִּים שֶׁלִּי, שֶׁבְּדֶרֶךְ כָּלֵל הֵן כְּבוֹדוֹת מְאֹד בְּגִלְלֵי הַגִּלְגָּלִים הָעֵבִים הָאֵלֶּה נִהְיוּ קְלִים־קְלִים, כִּמְעֵט מִתְעוֹפְפִים בְּאוֹוִיר.

נִיר בֹא אֵלֵינוּ בְּאַרְבַּע אַחֵר הַצְהָרִיִּים. יִלְדִים מִהַכִּיתָה לֹא הָיוּ בָאִים אֵלַי הַבֵּיתָה, כִּי עַל הַקִּיר שֶׁל הַסֵּלֹון, תִּכְףּ בְּכִנִּסָּה, הָיוּ תְלוּיִים צִילּוּמִים שֶׁל אַחֵי שְׁנֵהֲרָג בְּמִלְחָמָה עִם מִסְגְּרוֹת בְּצַבֵּעַ כֶּסֶף, צִילּוֹם מִכְתָּב שֶׁל בֶּן־גּוֹרִיוֹן בְּמִסְגֶּרֶת שַׁחוּרָה וְתַעֲוֻדוֹת עַל נְטִיעַת עֲצִים שֶׁל הַקֶּרֶן הַקִּיִּימָת עִם מִסְגְּרוֹת מַעֵץ טִבְעִי, וְלִיד הַקִּיר עֹמֵד מְזוֹנָן וְעָלִיו עוֹד תְּמוֹנוֹת שֶׁל אַחֵי מִכָּל מִינֵי תְּקוּפוֹת בַּחַיּוֹ

ואגרטל גדול מכסף עם קאלות, שצמחו לנו בחצר במיוחד בשביל האגרטל הזה. הוא בא כאשר אימא הייתה בצרכנייה ואבא הלך ללמד את הילדות מהמוסד. הוא הוריד את מעיל העור, הפשיל את שרווליו עד המרפקים, כיווץ קצת את שפתיו והתחיל לפרק את האופניים. ראיתי שיש לו שפתיים גדולות, אדומות ואף ישר ומבהיק. הסתכלתי על השפתיים שלו ועל האף שלו ולא ידעתי מה לחשוב, אבל הייתי שמחה.

כשהוריי באו הם מצאו את שנינו עם ידיים שחורות מגריו ליד האופניים שלי שמונחים הפוך, עם הגלגלים למעלה, השרשרת מפורקת וגם כל מיני כדורים ממתכת שקוראים להם קוגלאגרים מונחים על הרצפה. את זה ניר הספיק לעשות במשך שעה בערך, ויותר מזה הוא לא ידע.

לא ידעתי מה להרגיש. הייתי קצת מאוכזבת אבל לא כעסתי עליו בכלל, השתדלתי לא לחשוב יותר מדי. כל כך שמחתי שהוא בא ושהוא הכניס את הידיים שלו לתוך כל החלקים של האופניים. ראיתי שהוא מוריד את הראש ולא מעז להסתכל על ההורים שלי או עליי, אז אמרתי לו די בלחש שמחר ההורים שלי ייסעו לפתח תקווה וייקחו את האופנים למתקן והכול יהיה בסדר. אז הוא הרים אליי את עיניו הירוקות עם הנקודות החומות, עיניים לחות וקצת בולטות, כמו של עגל שרק עכשיו יצא מהמלטה, וממש ראה אותי.

ניר הלך ואמר לי שהוא יהיה הערב במחלבה בשבע וחצי. ישר חשבתי שאולי אמצא שוב ורד לשים בשער. מה עוד אני יכולה לעשות? לא ידעתי, רציתי לעשות עוד משהו. בביתנו היה ספר עם שירים של ביאליק, שאבא שלי היה משתמש בו כשלימד את כיתה יו"ד, ולא מזמן הוא קרא לי מתוכו שיר שקוראים לו "בִּשְׁל תפוח". אבא שלי לימד אותי לקרוא ולכתוב כשהייתי בת חמש בשיטה מאוד פשוטה: הוא הקריא לי כל מיני דברים ואז אמר לי להעתיק את זה בכתב יד יפה ולקרוא בעצמי מה שכתבתי. הדבר הראשון שהעתיקתי וקראתי היה פרק אל"ף בתהלים, שמתחיל בילים "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים", ויש בו את הסיפור היפה הזה על הצדיק שהוא כמו עץ שתול על פלגי מים ופריו ייתן בעתו. חשבתי שמדובר שם על אבא שלי, כי הרי הוא נתן לי את זה. ככה התרגלתי להעתיק כל מיני דברים שמוצאים חן בעיניי. אחרי שאבא קרא את לי את "בשל תפוח" העתקתי את

כולו באותיות יפות ועם ניקוד. עכשיו לקחתי את הדף עם השיר הזה, שהתחבר מאוד למה שחשבתי שהרגשתי, ושמתי אותו במעטפה על יד הכר של החלב, ובערב כשיצאתי להביא חלב לקחתי את המעטפה עם השיר. ניר בא עם ההורים שלו ואמר להם שהוא נשאר במחלבה, כי הוא רוצה לפגוש את גיורא, אבל באמת הוא חיכה אתי עד שהגיע החלב של לנצביצקי. אחרי שהחלבן מילא לי בכד ליטר חלב, הוא אמר:

- אפשר ללוות אותך הביתה?

הוא אמר את זה כמעט בלחש, ולכן הרגשתי כמו גל של חום ממלא את הבטן, והברכיים שלי התחילו קצת לרעוד, כך שהייתי חייבת לעצום טיפה את העיניים, אבל פקחתי אותן תכף ואמרתי "בסדר", זה כל מה שהצלחתי להגיד. הוא לא אמר כלום על הוורד שהיה לי בשיער, כך שלא ידעתי אם הוא שם לב אליו.

הלכנו בחושך, אני החזקתי ביד אחת את כד החלב שהיה משקשק קצת, למרות שהוא לא היה ריק בכלל, וביד השנייה הרגשתי את מעיל העור החום של ניר, שהיה חמים וחלק כמו גב של חמור. התחלתי לרעוד בכל הגוף. ניר הרגיש שאני רועדת, אז כדי שלא יהיה לי קר הוא שם על הגב שלי את השרוול של המעיל עם היד שלו, קודם כל כך בזהירות שלא הרגשתי שזה קורה ולא הייתי בטוחה שזה קורה באמת, ואחר כך הסתכלתי הצידה וראיתי שזה באמת. נשימתי נעצרה, רגליי המשיכו ללכת, אבל כל גופי הפך לאבק, כי פחדתי שאם משהו בו יזוז, אז מה שקורה עכשיו ישתנה, ולא רציתי שמשנהו ישתנה. רציתי שככה בדיוק זה יישאר כל החיים. עצמתי לרגע את עיניי ופתאום היינו שנינו, ניר ואני, בתוך הערוץ שבאמצע השביל. אני נפלתי ראשונה, על גבי, וניר שידו הייתה על גבי, נפל אחריי, על בטני. מעט מאוד חלב נשפך לי על החולצה, כי החזקתי את הכד חזק מאוד, וכבר הכרתי מאתמול את הערוץ הזה ומה שיכול לקרות בו. רציתי מאוד לומר משהו כמו "טוב, לא נורא, בוא נקום" אבל הלשון שלי הייתה משותקת. הגוף של ניר עטף אותי כמו שמיכה כבדה או כמו מים כשצוללים בבריכה, ואני הרגשתי שאני רוצה להתעטף בו וגם לעטוף אותו בחזרה. ואז הרגשתי על הפנים משהו חם ורך זוחל ומחפש, והבנתי שזה השפתיים שלו שמחפשות את השפתיים שלי. לא זזתי. נתתי לשפתיים שלו שיחפשו. ואז הרגשתי את

השפתיים שלו על השפתיים שלי. הן היו כל כך רכות! רכות כמו גוזל שנפל מהקן ועוד אין לו בכלל כנפיים, רק גוף מכוסה עור כחלחל שרואים בערו את פעימות הלב ואת תוך הבטן. השפתיים שלי הרגישו את השפתיים שלו כאילו הן היו יד שמחזיקה גוזל כזה בזהירות גדולה ובפחד גדול ובדאגה שהוא יכול למות לי בידיים. היה מוזר ששפתיים של בן הן כל כך רכות, כי בסרטים ראיתי קאובויים מנשקים, וזה היה נראה שהכול אצלם חזק וקשה. יצאנו מהערוץ בלי להגיד כלום והמשכנו ללכת עד הבית שלי וכל הזמן ניר החזיק את היד שלו על הגב שלי ונלחץ אליי עם המעיל הזה שכל כך אהבתי. כשחזרתי הביתה ראיתי שהוורד נשר לי מהשיער בדרך, אולי נשאר בערוץ, וגם השיר של ביאליק איננו. אולי גם הוא נשאר שם, בערוץ, עם הוורד והחלב שנשפך.

בלילה לא הצלחתי להירדם, וכל הזמן רק חשבתי מה לעשות כדי שניר לא יפסיק לאהוב אותי. בבוקר ביקשתי מאימא שתגהן לי את הסרטים הלבנים, ותעזור לי לקשור אותם בצמות בצורת פרפרים גדולים, מאחורי האוזניים. אמרתי לה שזה מפני שאנחנו עושים היום משפט להורדוס ואני הקטגור, וזה היה נכון ולא נכון, כי לא בגלל זה רציתי את הפרפרים. בכיתה לא הקשבתי למה שהמורה יוסף אומר, רק הסתכלתי כל הזמן על ניר. אבל הוא לא הסתכל עלי. למה הוא לא מסתכל עליי? האם הוא כבר לא אוהב אותי? האם הוא מתבייש שיראו שהוא מסתכל עליי? זה נראה לי מרגיז הרבה יותר מהכישלון שלו לתקן לי את האופניים. במשפט על הורדוס התאמצתי מאוד לשכנע את גיורא, שהיה השופט, שהורדוס אשם. חייכתי אליו, אמרתי לו "אדוני השופט", עשיתי כל מיני תנועות שגרמו לפרפרים שלי לרפרף לי סביב האוזניים. יעל, שהייתה הסנגור של הורדוס, ביקשה מגיורא להתחשב בכל מפעלי הבנייה שלו, ובעיקר בבניית בית המקדש. היא ניסתה להסב את תשומת לבו אל רגליה החטובות והשזופות, אבל באותו היום היו לה המון פצעי בגרות על המצח ועל הלחיים, ככה ששום דבר לא עזר והורדוס יצא אשם. זה שימח אותי מאוד מאוד. חשבתי שאולי לא רק ניר אלא גם גיורא אוהב אותי. בהפסקה ניר טפח לגיורא על השכם ואמר לו "כל הכבוד", והם הלכו ביחד לשחק "עמודו". לי הוא לא אמר כלום.

בערב התאספנו כרגיל, הבנים והבנות, והלכנו לסחוב משמש אצל משפחת שיינקין, שגרו בקצה הכפר ולא היו להם ילדים משלהם, אלא רק ילדים

מעליית הנוער שבאו מרומניה ומיוון שהיו גרים אצלם ועובדים נורא קשה. הייתה להם חצר גדולה מאוד עם גדר גבוהה ושני כלבים, אבל הם היו קשורים, והיה אפשר לתת להם משהו לאכול ואז הם לא נבחו. ברגע שהדלת של השיינקינים נפתחה, הבנים טיפסו על הגדר בחזרה וקפצו למטה, אל הבנות שחיכו להם ליד השיחים. הכיסים שלהם היו מלאים משמשים. אני ישבתי על האדמה בישיבה מזרחית וחיכיתי. ניר וג'ורא, שתמיד היו עושים דברים ביחד, ניגשו אליי שניהם עם משמשים בידים. היה חושך, אז לא יכולתי לראות אם הם מסתכלים גם אחד על השני, ידעתי שאני צריכה לקחת משניהם, אבל מאוד מאוד רציתי משהו אחר. מה רציתי? רציתי משהו אחר. אז פשוט לקחתי מג'ורא שני משמשים וזהו, מניר לא לקחתי. לא היה נהוג אצלנו להגיד תודה או משהו. זה שהבן נותן וזה שהבת לוקחת זה כבר אומר הכול. ניר עמד שם ולא ידע בהתחלה מה לעשות. הוא לא שאל אותי אם אני רוצה או לא רוצה את המשמשים שהוא הביא, הוא גם לא שאל את ג'ורא מה פתאום הוא מביא לי משמשים. הוא זרק את המשמשים שהיו לו ביד, אלה שהוא התכוון לתת לי, ובלי לחשוב הרבה הוא התנפל על ג'ורא, הכה אותו בפנים והשכיב אותו על הקרקע. ג'ורא התפתל, בעט, צווח, ירק, אבל לא הצליח להיחלץ. כולנו התאספנו מסביבם, וכנהוג במצבים כאלה צעקנו "תן לו תן לו - בשיניים!" ואני הרגשתי שכולם בעדי, כולם רוצים שהם ילכו מכות ויילחמו, רק שלכולם לא היה חשוב על מה. אני רציתי שהם יילחמו עליי. זה מה שרציתי. שניר יהיה מוכן להילחם עליי. והוא באמת נלחם וגם ניצח. אבל כשהם קמו מהעפר, מלוחכים ומרוחים ברסק משמש, אני ניגשתי אל ג'ורא ועזרתי לו להתנקות. למה עשיתי את זה? אולי כדי לראות מה ניר יעשה עכשיו, איך הוא ימשיך להילחם עליי.

ניר לא עשה כלום. הוא לא ליווה אותי הביתה. למחרת בכיתה הוא לא הסתכל עליי בכלל. בהפסקה הוא וג'ורא הלכו לשחק "עמודו". בערב כשהלכנו לסחוב אף לא אחד מהם לא הביא לי כלום.

אהבת נעורים

מירב לא חדלה לשלשל ולדמם, ולכן הוחלט לשלוח אותה לד"ר שיבא מבית־החולים תל־השומר. איפה, מתי באיזו שפה נעשות ההחלטות – זה היה בתחום חסר הגבולות של רוב הדברים. ביצוע ההחלטה נדחה עד לחופש הגדול, כי היה ברור (למי? למה? גם השאלות האלה היו מעבר לנגלה) שמדובר באשפוז, אולי לזמן ארוך.

היא הייתה בת שלוש-עשרה והצטיינה בכול: בלימודים, בנגינה בפסנתר, בציור, בפעילות חברתית. היו לה צמות מעוררות קנאה. המורות שנכנסו להיריון אמרו שהן כל השיעור מסתכלות על מירב, כדי שהתינוק שייוולד יהיה דומה לה. כשהגיעה הביתה מבית־הספר הייתה אוכלת בלי לדעת מה בדיוק היא שמה בפה ומיד נכנסת לחדרה, סוגרת את הדלת ומתיישבת להכין שיעורים, אחר כך לנגן (כשמירב מנגנת צריך להיות שקט בבית), ואחר כך רצה לביתה של חברתה הטובה ביותר, יעל. לפני השינה ובבוקר הייתה שומעת מעבר לקיר, מחדר השינה של הוריה את האנחות, ההתייפחויות, הדיבורים הנואשים, המאשימים, בשפה הנוראה הזאת, יידיש. הם אף פעם לא אמרו שלום, תודה, בתיאבון, להתראות, בוקר טוב, לילה טוב, רק רבו ביידיש, אימא שלה מרטה לעצמה את השער והיכתה לעצמה את הלחיים ואבא שלה דפק את הראש בקיר ותקע סכין מטבח על יד הכפתורים של החולצה עד שאימא שלה צרחה והוציאה לו את הסכין מהיד. שניהם היו מורים באותו בית־ספר שבו מירב וכל הילדים של הכפר למדו. בתעודות שלה לא היו איחורים וחיסורים. היא הכינה לעצמה סלסלה קטנה עם נרות וגפרורים כדי לברוח מהבית ולהתחיל בחיים של הרפתקאות, חיים שאין בהם דריסת רגל למבוגרים, אבל דחתה את זה בינתיים עד לחופש הגדול. כשהתחילו השלשולים והדימומים הם הצטרפו לאותם עניינים שלא כל אחד צריך לדעת עליהם, וגם את לא צריכה כל דבר לדעת. היא הייתה בת שלוש-עשרה, ובלי שידעה על כך התכוונה למות.

בצד נעלי העור השחורות של האם, עם העקבים העבים והבוהן שמציצה, צעדו נעליה הלבנות החדשות, נוקשות כאילו הן עשויות מעץ, על מדרכת בטון אפורה־בהירה מתעקלת כמו קווצת צמה בין מחלקות בית־החולים, ביתנים לבנים שמשטחים במנוחה מוזרה, באמצע היום, על דשאים מוקפים שיחים ועצי נוי פורחים. שני פרפרים לבנים שיחקו תופסת באוויר, מהבהבים במהירות מסנוורת. היה משב חם של רוח קיץ ושקט מוחלט. זה היה מקום לא פחות יפה, ואפילו יותר שקט, מבית הקברות בהר הרצל, גם כאן כולם הלכו לאט ובשלווה, וחלק מהם, לבושים בפיז'מות כחולות, השתרעו על הדשא בצל העצים. האם לא מיהרה, לא כעסה, לא בכתה. היא אמרה:

– ממש סנטוריום. רק מהשקט אפשר להבריא כאן.

מירב קיוותה שהיא תיעלם עם שדיה הענקיים ותשאיר אותה לבדה במקום השקט הזה.

ד"ר שיבא, מנהל ביתן שלושים ושבע פנימית נשים, היה איש נמוך, עם גב כפוף ועם קרחת מכוסה בקווצת שער בלונדי־אפור דליל, שחפן את אוזנו בכף ידו ועיווה קצת את פניו כשהאם חזרה בקול רם על התשובות החלשות של החולה והכבירה פרטים והסברים. חירשותו עינתה את עיניו. מירב רצתה מאוד שאימא תלך כבר והיא תוכל להישאר אתו. מצא חן בעיניה הקול שלו, שהיה רך ומלא סבלנות, ומצא חן בעיניה שהשערות על הראש שלו דקיקות כמו של תינוק, ושהוא מכופף קצת את הראש כשהוא מדבר. היא העבירה את הצמות מהגב קדימה כדי שהוא יראה כמה הן ארוכות.

הלבישו אותה בפיג'מה בצבע תכלת וסידרו לה מיטה בביתן שלושים ושבע פנימית נשים, כדי שד"ר שיבא יוכל לבדוק אותה. הוא אמר לאימא שלה:

– את יכולה ללכת הביתה בשקט, היא בדיים טובות.

ביתן שלושים ושבע היה אולם צר וארוך, והמיטות היו מסודרות זו ליד זו ליד קירותיו הארוכים, כשביניהן היה מעבר להליכה ולעגלות האוכל עם התרופות. חדר הקבלה של ד"ר שיבא היה סמוך לכניסה, מולו היה חדר האחיות, ולידו "החדר הקטן", שדלתו הייתה תמיד סגורה, ומדי פעם היו מכניסים לתוכה אישה מחוברת לכל מיני צינורות. אחת כזאת, עם צינורות שיוצאים מהאף ומהבטן, שוכבת כעת בדיוק מול המיטה של מירב ומוציאה קולות של נחירה. מצד אחד יש מיטה ריקה, ובמיטה בצד השני שוכבת אישה

לא מבוגרת ולא צעירה, מחזיקה ביד מראה ומסתכלת בה בהתאמצות. ביד השנייה היא מורטת לעצמה שיערה אחר שיערה בגבות. אצבעותיה האוחזות פינצטה אורכות לשערה כמו חתול לציפור ומזנקות עליה בזריזות, כברק. כל שיערה שנמרטת מעלה על פניה חיוך של ניצחון. כשהיא גומרת היא מוציאה קופסה קטנה מאוד מתיק הרחצה הפרחוני שלה, ובמברשת קטנטנה היא מורחת לעצמה צבע שחור על הריסים. אחר כך היא מוציאה מתיק הרחצה הפרחוני גליל מתכת מזהב וצובעת את שפתיה בצבע אדום סלק. יש לה שפתיים יפות. היא מסרקת בשכיבה את שיערה השחור, הישר, הדליל ומניחה אותו פרוש על שתי הכתפיים מלפנים. ואז היא מתחילה לגזור, לשייף ולצבוע את הציפורניים של הידיים. היא רואה שמירב מסתכלת עליה ואומרת:

- רוצה גם? כדאי לך, תהיי יפה! איך קוראים לך? לי קוראים ציונה.

מירב מנענעת עם הראש שלא, והיא מתחילה לשיר משהו שנשמע כמו: "אֵילוּ לִי פֶּלֶאם, אֵילוּ לוֹ פֶּלֶאם, וְשָׁמוּ בִּינִי וּבִינּוֹ חֶסֶם, יָהּ וִידָה פִּלְפִּילוּ יָהּ וִידָה פִּלְפִּילוּ". לפי הבעת פניה ברור שמדובר במשהו מצחיק, מגונה ומקסים. היא אומרת:

- אם היו לי רגליים הייתי עושה גם פדיקור.

מירב הייתה עדיין תחת השפעת הקסם של המראה והקול הללו כשקראו לה לבדיקה, ולכן התייחסה לכל פעולות ההכנה באותן אדישות והתנתקות גמורה שסיגלה לעצמה לגבי כל מה שלא מצא חן בעיניה, וצייתה להוראות התנוחה של ד"ר שיבא, באותה רגישות לרצונם של הורים ומורים שבעזרתה פרנסה את עצמה תמיד באהבה. ד"ר שיבא הניח כף יד חמימה ורכה על עכוזה, ושאל אותה איזו יצירה היא מנגנת עכשיו בפסנתר תוך כדי החדרת מכשיר מתכת קר אל תוך גופה בידו השנייה. כדי לענות לו "סונטה של מוצרט" היא הייתה מוכרחה להפסיק להתכווץ ולרעוד, ואז הוא שאל איזה מספר סונטה, והתחיל לשיר לה אותה, ואמר שיש בבית-החולים פסנתר במועדון הרופאים, ואם היא רוצה הוא ייתן לה את המפתח והיא תוכל ללכת לשם בבוקר לנגן, הוא אפילו יבוא לשמוע. זאת לא הייתה הפעם הראשונה שעשו לה את הבדיקה הזאת, וכשהיא נגמרה היא לא רצתה לשכוח מיד את ד"ר שיבא, אלא דווקא להסתכל עליו. כל מה שהיא ראתה לו על הפנים היה

אלכסוני, כי הוא היטה את ראשו כשדיבר אל בני אדם, כאילו הוא שוקל מה הוא אומר והוא לא בטוח שהמשקל נכון:

- אנחנו לא יודעים בינתיים מה יש לך, אז נשאר אותך אצלנו קצת ונסתכל עלייך, טוב? את תעשי הכול כאן בסיר הזה, טוב? וזה המפתח למועדון, את תנחיל קצת, ואז אני אקח אותך לשם, ואראה לך את הפסנתר, טוב?

מירב חזרה למיטה וציירה בבולק כתיבה שהביאה מהבית את האישה עם הצינורות באף ובידיים, ככה כמו שהיא שוכבת במיטה ממול, עם פה פעור, חסר שיניים, עיניים עצומות ושער שיבה מדובלל, עם כל הקמטים והכתמים שלה. היה לה עיפרון לא מחודד, והוא דווקא התאים. יצא ציור לא רע, עם אור וצל. היא עבדה עליו יותר משעה. כדי לדייק היא ירדה מהמיטה והתקרבה אליה. בעיניה נפקח סדק, ונהמה קלה נפלטה מפיה שהיה סתום בצינורות. מירב קפאה במקומה. היא המשיכה לנהום אליה, ומירב הסבה את מבטה לאחור אל האישה במיטה שלידה.

- היא רוצה משהו, מה היא אומרת?

- היא רוצה שאני אעשה לה מניקור, אמרה האישה במיטה שלידה, היא רוצה להיות יפה. תביאי לי את הכיסא גלגלים ותשימי לי את התיק איפור על הברכיים.

לא היו לה רגליים. היא ישבה זקופה בכיסא הגלגלים, וגלגלה אותו בידיים עד למיטה של האישה עם הצינורות, לקחה את כפות הידיים של האישה בידיה ואמרה:

- בקושי אפשר לעשות לך מניקור, הכול מתפורר, את יודעת?

האישה שוב נהמה מבעד לצינורות, וציונה התחילה לעשות לה מניקור בתנועות מאוד מאוד זהירות. האישה עצמה את עיניה ופיה קיבל צורה של חיוך. מירב חשבה שאולי היא כבר מתה, אבל כשציונה גמרה, היא שוב נהמה משהו.

- מה היא אומרת?

- היא אומרת 'תודה, תודה, את מלאך', אמרה ציונה.

ואז בא ד"ר שיבא לקחת את מירב למועדון.

- הו, הא, גם לצייר את יודעת? איזה ציור! איזה ציור! חשבתי שילדות בגילך מציירות מלאכים ורקדניות. בואי, בואי, עכשיו נעים בחוץ. הכנתי לך מפתח למועדון.

בחוץ היה ערב אבל עוד לא החשיך. השמיים היו כמעט לגמרי לבנים, והעצים נראו עליהם כמו ציור מסתורי בדיו שחורה. מבריכת המים הגבוהה נשמעו גרגורי זרימה. ציפור לא נראית ציוותה או אולי שאלה "שקט? שקט". משב ריחני של פרחי יסמין ויערה נדף וליטף.

המועדון נראה מבחוץ כמו עוד מחלקה של בית-החולים, אבל במקום מיטות היו שם שולחנות נמוכים וכורסאות עמוקות ורכות. כל הרצפה הייתה מכוסה שטיח ענקי תכול-ירוק-אפור עם ציורים נהדרים. בפינה עמד פסנתר כנף מעץ חום בהיר. מהפינה השנייה עלה ריח של קפה, של עוגיות ושל שוקולד. ליד אחד הקירות עמד פטפון ומדף עם תקליטים. האור הגיע ממנורה עומדת על רגל עץ, עם אהיל זכוכית ירוק, שעליו היו חרותים צמחים מסולסלים.

- את רוצה לנגן? שאל ד"ר שיבא.

- אפשר לשים תקליט?

- מה לשים לך?

- יש לכם את "שחרזדה"?

הוא צחק.

- זה לא ארוך מדי? חשבתי לשים לך איזה מוצרט. טוב, שיהיה "שחרזדה". אז אני הולך. אל תשכחי לסגור את הדלת עם המפתח, ואל תישארי כאן יותר מאוחר משמונה וחצי. תדליקי לך אור כשיחשיך. בתשע מכבים אורות בביתן שלנו, והמועדון נפתח לרופאים שרוצים לשבת כאן ולנוח, אז סיכמנו. תזכרי את הדרך? אחרי המועדון יש ביתן של מחלקה אורולוגית, אחר כך ילדים, אחר כך נורולוגית, עור, אורתופדית ואז הביתן שלנו, שלושים ושבע. תדעי לחזור, כן?

מירב ישבה על אחת הכורסאות, רחוק מהמנורה עם האהיל היפהפה, והאזינה ל"שחרזדה" של רימסקי-קורסקוב. היא נתנה לסלסולי המשי, לתקיעות החצוצרה המתנפפות כמפרשים, לסודות ולכמיהות שמחוץ לעולם הזה להתרפק עליה, להתחכך בה, לחדור אל תוכה ולהינמס יחד איתה. ריחות הקפה, העוגיות והשוקולד שיכרו אותה.

בחזוץ היה חושך כשנעלה את הדלת. הדרך הייתה די ברורה: פשוט ישר במדרכה וזהו. האוויר היה חמים, כמו שהוא חמים בקיץ, והריחות נעשו כבדים ומתוקים יותר. במדרכה מולה הלך בעזרת קב בחור עם גבס לרגלו ועם פיג'מה ונעצר. הוא רצה לדעת מאיזו מחלקה היא ואיך קוראים לה ובת כמה היא. לו קוראים עזרא והוא מהאורתופדיה. נשברה לו הרגל באימון. יש לו אחות בגיל הזה, מה זה חמודה. אם לא אכפת לה הוא ילווה אותה עד המחלקה. היה לו ריח של סיגריות. היא אמרה שהיא יודעת את הדרך לבד, יש מספרים על הביתנים.

בביתן שלושים ושבע כבר היה חושך, אבל האור ב"חדר הקטן" היה דלוק והדלת אליו היה פתוחה. מירב ראתה בחור במדי אח מגלגל את המיטה של האישה עם הצינורות אל תוך החדר. שתי אחיות החזיקו את האישה, כי כל גופה רטט וקיפץ כמו דג שמוציאים אותו מהמים. יחד אתם הייתה אישה מבוגרת יותר בחלוק לבן ועל צווארה תלוי הדבר העגול הזה ממתכת שהרופאים שמים על הגב ואומרים לנשום. היא אמרה להן: "תחזיקו, תחזיקו חזק". אף אחד מהם לא שם לב למירב, ולכן היא המשיכה להסתכל. בחדר הקטן הורידו לאישה את כל הבגדים. היו לה צינורות בכל מקום. כל הגוף שלה – הבטן, הרגליים, הידיים – היה מכוסה כתמים שחורים ואפורים, והיא לא חדלה לפרקס במיטה עם כל הגוף. האחיות ממש נאבקו אתה. היה לה המון כוח. היא נלחמה על משהו בכל הכוח שלה. הבחור שגלגל את המיטה גם כן עזר להחזיק אותה, ואמר לאחיות:

- תראו מה זה, איך היא נאחזת בחיים.

האישה עם המכשיר על הצוואר אמרה:

- היא כבר לא יודעת מה היא עושה.

מירב הלכה אל המיטה שלה והתירה את הסדינים המקופלים בדיוקנות כדי להתכסות. ציונה נחרה. החושך היה מלא אנקות ויתושי אור מכל הצבעים שנכנסו לתוך הראש וחמזמו בצוויחה. התקרה השחורה הלכה וקרבה וכאילו נפתח בתוכה ריבוע לבן. חלף זמן אינסופי. מירב קמה מהמיטה, והלכה שוב אל דלת הכניסה. החדר הקטן היה פתוח, מואר וריק. בחזוץ, בחושך, עמד עזרא, נשען על הקב ועישן סיגריה.

- קיוויתי שאולי פתאום תצאי, אפילו שזה הרבה אחרי כיבוי אורות, אמר. בקול שלו היה איזושהו רעד.
- יש לי מפתח למועדון הרופאים, אמרה מירב, יש שם מוסיקה. אפשר לשתות שם קפה. היא העבירה את צמותיה הארוכות, המבהיקות מגבה אל כתפיה מלפנים, ונבהלה להיווכח כמה היא רוצה למצוא חן בעיניו.
- את יכולה ללכת יותר לאט? אמר.
- אתה יכול קצת להישען עליי, השיבה.
- באמת? את מצחיקה!
- למה אתה חושב שאני מצחיקה? אתה יכול לנסות.
- כשהוא ניסה היא הרגישה בבירור שכל הגוף שלו רועד. אפשר היה לראות שאפילו הבטן שלו רועדת. במועדון לא היה אף אחד, והיה אפשר לראות שיש לו עיניים ירוקות יפות ושהעור שלו כהה וחלק.
- אני יכולה לנגן על הפסנתר, אתה רוצה?
- למה לא? תנגני. אני אעשה לנו בינתיים משהו לשתות.
- היה לה מאוד חשוב לנגן את הסונטה של מוצרט לא פחות טוב מאשר בקונצרט סוף השנה. וכמו בקונצרט, פרקה את הצמות ופרשה את השער הזהוב-אדמדם סביבה, שילטף אותה ויגן עליה.
- עזרא לא נראה כאילו הוא באמת מקשיב. עוד לפני שסיימה את הפרק השני ניגש אליה ועטף בגופו את שערה.
- את יודעת שאת יפה מאוד? אמר. באמת הבטן שלו רעדה. אפשר לראות אותך מחר? שאל לפני דלת הכניסה של ביתן שלושים ושבע.
- מירב הייתה מאושפזת בביתן שלושים ושבע במשך חודשיים, בטיפולו האישי של ד"ר שיבא. בערבים הייתה נפגשת עם עזרא במועדון הרופאים, מנגנת לו קצת, ואחר כך בחושך על הדשא שבין הביתנים, מתחת לסבך עצים. שם היא הייתה מלטפת לו את הבטן הרועדת והוא היה מלטף לה את השערות. ד"ר שיבא שקל לתת לה כל מיני תרופות חדשניות, אינפוזיות של קורטיזון ועוד כל מיני, אבל חיכה, כי תהליך של החלמה הסתמן באופן ברור.

איך גזזו לה צמה בטיול

בכיתה יו"ד, שאצלנו במושב הייתה כיתת הסיום של בית-הספר, תמי הייתה היחידה שעוד הלכה עם צמות. כל הבנות שהיו להן צמות הורידו אותן בכיתה ו"ו או זי"ן, לכל היותר בחי"ת, בכל אופן לפני כיתות ההמשך. תמי, הבת של המורה יהושע, אמרה שלא תוריד את הצמות אפילו כשיהיו לה ילדים, וכהרגלה סיימה את המשפט בזרם של כדורוני צחוק. ישבנו סביבה כרגיל בהפסקה הגדולה בצל של הג'קרנדה, אצבעותינו ברווח שבין הירכיים לגומי של המכנסיים הקצרים, והיא גמרה לספר לנו סרט שראתה עם אימא שלה בתל-אביב, לשם נסעה כל שבוע לקבל שיעורי פסנתר, או אם הן לא ראו סרט היא הייתה מספרת לנו מה היא חלמה בלילה, למשל איך היא צללה בים ופגשה פיות מים שגרו בארמון תת-מימי והסנפירים שלהן היו כמו שמלות משי. אצבעותיה המנומשות היו מתנועעות עם מותניה הדקיקים תוך כדי הסיפור, מסמנות באוויר גלים, חיבוקים, קסמי אהבה וגעגועים. כולנו - כל הבנות - היינו מהופנטות, מתמסרות להתבוננות בעיניה הכחולות ובעורה השחום. היא התנועעה אבל הכול בה נח, גם הצמות המבהיקות בצבע הנחושת שהיו מגולגלות סביב קודקודה כמו כתר, ובעמידה היו מגיעות עד הברכיים. היא סיפרה שסבתא שלה ביטלה שידוך טוב, כי סירבה לגזור את הצמות שלה לפני החתונה. צחוקה גלגל כדורוני כסף קטנים, ואנחנו ניקינו לה את החול מהירכיים.

גם בבוקר שלפני הטיול, כמו בכל בוקר, אימא שלה סירקה אותה במסרק מיוחד שפותח קשרים בלי להכאיב, וקלעה לה את הצמות. בזמן הסירוק היו משוטים של אור חודרים דרך התריס וחותרים בתוך גלי השער הנוצץ. היא כבר הייתה מסדרת את הכתר בעצמה, תוקעת בו שתיס-עשרה סיכות בצורה שלא תיראה לעין. אימא שלה הסתכלה בתנועותיה ואמרה: כתר זהב לראש הנסיכה, כאילו הייתה הנערה המשרתת שלה.

בבוקר שלפני הטיול השנתי היה לה קשה לקום בחמש וחצי, ועד שהסירוק נגמר לא נשאר זמן לסדר את הכתר, ותמי התעצבנה וצעקה:

- אני לא יודעת מה לעשות עם הצמות האלה!

ואבא שלה המורה יהושע אמר: אז תגוזי אותן, ואימא שלה הסתכלה בו כמו על רוצח ולא אמרה כלום.

על המשאית היא עלתה אחרונה, וחיפשה בעיניים אם אבינועם שמר לה מקום, כמו שעשה בטיול של פסח. באוטובוס זה אולי שונה, אבל אם הוא היה רוצה הוא היה יכול לשמור לה מקום גם במשאית. אז היא ישבה במקום שאנחנו שמרנו לה, בדיוק מול יוחנן המחנך. אבינועם היה מקור השמועה שיוחנן הזמין אותה אליו פעם הביתה כדי לשוחח על מצב הכיתה, ולפני שהלכה הוא שם את הידיים שלו מאחורי הירכיים שלה, אבל כולם ידעו שאבינועם אוהב את תמי ולא יכול לסבול שמישהו אחר אוהב אותה, אפילו בנות.

- שירה בציבור! פקד יוחנן המורה.

שרנו "מה דורך מדור היפה בנשים", ויוחנן הסתכל לתמי בעיניים, עד שהיא סובבה לו את הגב. כשהתעייפנו לשיר התחלנו לדבר על משחת נעליים, משחת שיניים, מיונז, ממרח זיתים - כל החומרים שבלילה אפשר למרוח בהם את הפנים של מי שישן, ובדקנו למי יש מה, כדי להתכונן ללילה.

- לי יש הכול בתחת, אמר פתאום אבינועם בקול מעוכה יותר מהרגיל שלו, וכשיוחנן קם ממושב מתנודד ולטש בו מבט זועם, אבינועם אמר:

- ולמי יש מספריים בשביל לגזור לתמי צמה אחת, רק אחת? ליוחנן המורה!

במשאית השתררה דממה. חשבנו שיוחנן יעצור את המשאית ויסלק את אבינועם מהטיול, או יחכה שנגיע לעפולה ושם ישלח אותו הביתה. אבל הוא שתק, והיה ברור שהוא חושב מה הוא צריך לעשות כדי להעניש את אבינועם. במשך דקות אחדות נטחן האוויר בטרטור המנוע של המשאית, ואז שמענו את תמי אומרת בקול משונה:

- אבינועם, אתה רוצה אולי לגזור לי את הצמות? וכדורי הצחוק שלה היו קטנים וצפופים מהרגיל.

- אל תראגי, תמי, אמר יוחנן המורה, הוא לא יעשה את זה.

- יום אחד ממילא יגזזו לך אותן במספרה, כמו לכל הבנות, אמר אבינועם, והוסיף, כאילו לעצמו: אני לא צריך בנות. ובוה העניין נגמר בינתיים.

הטיול עצמו התחיל רק לקראת הצהריים, כשהגענו לאזור נחל שורק. דרך המישור הפכה סלעית, והטיפוס על ההר הלך ונעשה לתחרות חסרת סיכויים לאלה שאין להם כושר. יוחנן חזר ודרש לשמור על רוחים קטנים, לשמור על שורה עורפית, ללא הועיל. השורה התפצלה, והרווחים בינינו הלכו וגדלו. עצי תאנים בדרך, עמוסי פרי בשל, שיכשו לגמרי את הסדר, כי יוחנן לא הצליח למנוע את ההתנפלות עליהם, בעיקר של הבנים. לקטוף פירות מעצי זרים ולהביא אותם לבנות זה היה במושב שלנו הצורה העיקרית של חיזור עד לשלב של טרמפ על הטרקטור. אבינועם היה ביניהם, כמובן, אבל הוא אכל לברו את כל התאנים שקטף.

תמי נשארה בין האחרונים, מתקשה לנשום בעלייה, ויוחנן לקח על עצמו את תפקיד המאסף כנדרש.

- צריך ללכת כל הזמן באותו הקצב, כמו בנגינה, אמר לה. כך מתעייפים פחות.

אבל ברגע מסוים היא התיישרה בעיניים עצומות, ולפי הצורה של הראש שלה היה ברור שהיא הולכת להתעלף.

- קומי, אמר יוחנן. אבל היא רק מלמלה:

- אני לא יכולה, אני לא יכולה.

יוחנן שפך עליה מים מהמימייה שלו ושאל אותה:

- את רוצה הביתה?

- אני רוצה למות, מלמלה חצי מעולפת.

- את רוצה מה? איזה מין שטויות את מדברת? סינן יוחנן, והרים אותה על הידיים, ככה כמו שמרימים תינוק. בסך הכול היא לא הייתה כבדה, הייתה לה צורה של ילדה בת שתים-עשרה, אבל בכל זאת ללכת אתה ככה ועוד עם תרמיל על הגב.

כשהיא פתחה את העיניים היא אמרה:

- אני רוצה תאנים.

ליוחנן לא היו תאנים ואבינועם אכל את כל התאנים שלו בעצמו.

בערב עשינו חנייה באשתאול. פרשנו שמיכות על רצפה של בניין ישן ובחזון עשינו מדורה, אפינו תפוחי אדמה, בישלנו קפה. גזרי אש התפקעו כשלפוחיות ונקרעו בפצפוצים בין שוקי השלהבות. ישבנו ברגליים שלובות, ובחיקנו הצטנפו צללים. תמי חלצה את נעליה, הוציאה את הסיכות מהראש, פתחה את הצמות והתחילה לסרק את השער המדהים שלה. הוא היה מחושמל ויצאו ממנו גצים קטנטנים. ישבנו במעגל מנומנמים, ומאחורי גבנו משבי רוח של ליל קיץ שיחקו כמו חתולים, עד שהתערבבו אתנו בתוך שק בוער אחד. תמי נרדמה ככה ליד המדורה, פניה רעולות בשערה הסתור. יוחנן הודיע שעכשיו כולם הולכים לישון בלי שום קונצים ובלי שום משחות וצביעות. ואל תמי הוא ניגש באופן מיוחד וחצה את שערותיה בידיה כמו שפותחים וילון, והיא קלעה את הצמות שלה בעצמה, בלי אימא שלה, ואמרה:

- אוי למי שיגזור לי את הצמות בלילה, וחיפשה בעיניה את אבינועם.

- אל תדאגי, תמי, אמר יוחנן המורה בקול איטי שלא השאיר מקום לשום ספק.

היא שקעה בשינה, וכשהגיעה לקרקעית שט לקראתה יצור מים שהיו לו ארבע ידיים וארבע רגליים והוא נישק אותה כמו בסרטים והיא הייתה מוכרחה לנשק אותו עד שעלתה שורה ישרה של בועות מהפה של שניהם, והיא ראתה שצומחות לה שמונה זרועות ארוכות כמו נחשים, והן מכוסות בפטמות. מישהו היה נוגע באותן הפטמות ומלטף בזהירות, והיא נאנקה בהנאה בתוך המים הפושרים והחלקלקים.

בבוקר ראו כולם שרק צמה אחת תלויה לה מהראש, קלועה ומבהיקה, והשנייה מונחת על הרצפה, כמו רגל קטועה. תמי הסתכלה על הצמה הקטועה בעיניים כחולות מורחבות, הייתה מאוד חיוורת ולא הוציאה הגה מהפה.

הקפנו אותה, כולאות את האימה ואת הצחוק.

- מטומטם מי שעשה... מטומטם, מטומטם... צרחנו כאילו מישהו הכניס לנו לתוך הפה תוף אוטומטי שלא יכול להפסיק.

כששככה המהומה תמי עוד ישבה על ערמת שמיכות ומסביבה שורות עיניים מצפות שיקרה משהו.

- מי שהיה לו אומץ לגזוז לה צמה אחת צריך לקחת על עצמו אחריות ולגזוז גם את השנייה, אמרתי אני, שבגלל שלא הייתי יפה תמיד רציתי להיות צודקת, ובגלל זה אף אחד לא סבל אותי. תמי מלמלה, כאילו היא הולכת להתעלף:

- לא אכפת לי שאבינועם, אמרה ועצמה את העיניים.

- אבינועם, פקד המורה יוחנן, קח את המספריים שלי.

- למה דווקא אני? אמר אבינועם. שהיא תעשה את זה בעצמה.

- תעשה מה שאומרים לך, ומיד! צעק יוחנן וכבר הרים רגל נעולה לבעוט בו.

אבינועם לקח את המספריים של יוחנן, ובאדישות מעושה גזר לתמי את הצמה השנייה, לא משתדל לשמור על אורך שווה. אפשר היה לשמוע את צליל החיתוך של המספריים. תמי עצמה את העיניים ולא פקחה אותן גם כשהוא גמר.

הבעיה הייתה להסביר לאימא של תמי מי עשה לה את זה. היא לא האמינה לתמי, ולא לאף אחת מאתנו. בחתונה שלה עם אבינועם היא כבר הייתה מסופרת אֶלֶה־גארסון, וגם ככה היא הייתה יפהפייה.

יום השנה השלישי

למרות שמזג האוויר היה נהדר לא היה לי ברור מי מהם יבוא השנה ואיך הם יחזיקו מעמד. האמת, כבר לא היה לי ממש אכפת. מי מהם טרח לבוא לשמוע אותי מנגן בחצוצרה עם עמי בקפה "הצדה"? מלבד אבא הם שנאו את החצוצרה מהתחלה. ואבא - הוא לא היה יכול לקחת את זה שאני עם עמי, אפילו שקיבלו אותי לצבא והכול. הוא לא היה מסוגל להוציא מהפה את המילה "הומו", רק להגיד: "זה אתה, הבן שלי?!" הבן של יעקב לוי! אני לא מכיר אותו, ולהסתכל עליי במבט הזה שכאילו הוא באמת לא מכיר אותי, רק מפחד ממני, המבט שכבר הכרתי אותו מאימא כשבאתי הביתה עם ראש מגולח ועגיל. היא הסתכלה עליי גם כן ככה, אבל אחר כך הוציאה את הצילום שלי מגיל שלוש כשהיה לי שער בלונדי עד הכתפיים ובכתה כאילו מי יודע מה עשיתי לה, ובסוף נרגעה. בכל זאת קיוויתי שמישהו, בייחוד אלון אחי, יבואו לשמוע איך אני מאלתר עם עמי ב"הצדה" ואיך הקהל מתלהב, אבל כולם סיפרו שאין להם זמן, עסוקים וככה, אלון ברדיו, נילי באולפן, נטע בקליניקה ואבא בחנות עד הלילה. טוב, אימא באה אבל לא הקשיבה בכלל. כמה שהיא תמיד עסוקה ובייחוד מאז שעלתה לגדולה ונהייתה מפקחת על גננות היא עדיין לא יכולה להגיד לא לאף אחד, אז היא קבעה שם פגישה לרבע שעה עם איזושהי בחורה צעירה, אחת מהגננות שלה, דיברה אתה כל הזמן, אחר כך ניגשה לבמה ונתנה לי לעיני כולם חבילת שוקולד ממולא שפעם הייתי אוהב כאילו אני ילד מהגן. חבילה אחת, כאילו עמי לא קיים. מילה היא לא אמרה לי על ההופעה, כאילו שהיא עוד לא התרגלה לרעיון שאני כבר לא מנגן בפסנתר.

אבל לכאן הם באים כולם. בהלוויה כמובן שכולם היו, כולל עמי, ואף אחד לא אמר לו מילה רעה, גם כשהוא סתם את האוזניים במטח וב"אל מלא רחמים" של הרב הצבאי. זה נתן לי הרגשה טובה. כאילו הייתי שוב ילד קטן שסולחים לו הכול. ביום השנה הראשון אבא ואימא היו כאן עדיין ביחד, וגם אלון שנראה לי קצת חולה, ונילי עם איתן ונטע עם עגיל פנינה על הטבור

של הבטן שכבר הייתה ממש גדולה, הכול כדי להרגיז, בייחוד את נילי שלא הצליחה להיכנס להיריון למרות שהיא הבכורה וגם מסודרת עם רואה חשבון, וסבתא שלא הייתה מרוצה ממה שכתוב על המצבה: "מה זה מיכאל לוי ותאריכים וזהו?" לפחות את השם של האבא אפשר לשים, מה, הוא לא נכר של רבי מאיר לוי? זה קצת עיצבן אותי, אבל בכל זאת הרגשתי שאני ממש זקוק שהם יבואו, שאני עוד מתגעגע, אפילו לדברים המעצבנים. האמת שמאז נהיה לי פחות ופחות אכפת. איכשהו לא נשאר ממני הרבה שיהיה לו אכפת. אבל הם לא ויתרו, וגם בשנה השנייה הם באו ביחד אף על פי שאבא ואימא כבר נפרדו ואבא עבר לגור בשפלה ואף על פי שנילי ונטע לא דיברו אחת עם השנייה אפילו בטלפון, ואלון גם כן כבר לא גר כאן אלא עם דינה בגליל, וסבא נפטר. זה היה קשה. אבל הם לא ויתרו. לא דיברו אחד עם השני מילה, רק התעסקו בלהשקות ולנקות, כל אחד מראה לשני שהוא יודע יותר טוב. והשנה מה? חיכיתי כמו למנה של סם: לא יכול בלעדיהם ויודע שהם מזיקים.

בעצם, אימא כבר הייתה כאן לפני שבוע, נושמת ונושפת, מציצה מדי פעם בשעון. היא שפשפה את המצבה באקונומיקה עד שירדו כל הכתמים והטחב, עקרה מהעציצים הגדולים את הקקטוסים ואת שיחי הרוזמרין שהתייבשו במשך הקיץ ושתלה בהם לובליות כחולות, עם פרחים שגולשים על דופנות העציצים. היא גייסה שני פועלים ערבים שיעזרו לה להוציא מתא המטען סלע כורכר מלא חורים ולהניח אותו על המצבה שלי, ובחורים היא שתלה פקעות קטנות של רקפות שחלק מהן כבר התחילו לפרוח. את כל זה ביצעה בשתיים-עשרה דקות ומיד המשיכה לנהוג את הרכנו למחסן הבשר ולמרכזייה הפדגוגית תוך כדי האזנה לקול המוסיקה. גם אבא היה כאן עוד הרבה לפני כן, בנובמבר, באותה הזדמנות שהוא כבר לקח את הפז' ליום השנה של הסבתא שלו. הוא השתטח על המצבה, תפס את כולה, נישק את האותיות של שמי, צעק "מיכאל! מיכאל! תסלח לי!" הרביץ לעצמו על הפנים והשמיע קולות משונים של בכי שהשמיעו הד בכל השטח. אחר כך הוא שם על המצבה המון אבנים קטנות, מהסוג שיש על המצבה של סבתא שלו, זה קצת הרגיע אותו. גם נטע ונילי וגם אלון ואפילו סבתא שמים עליי אבנים, כי הם ראו שאבא עושה את זה ואין להם מה לעשות בידיים שלהם. רק אימא

מתעצבנת מהעניין הזה של האבנים ולא שמה, וככה יוצא שהיא נגד כולם כרגיל. מצדי ששימו מה שהם רוצים, רק שלא יריבו.

אם לשפוט לפי מזג האוויר יש סיכויים טובים שמישהו יגיע, אבל לא ברור מי יבוא עם מי. ביום של ההלוויה ירד גשם ממש נוראי, לכן סבא נסע מבית ההלוויות ישר לתחנת אגד. הוא אמר שבבית הקברות הצבאי יש רוח פרצים והוא מצונן ופוחד מברונכיט. עכשיו הוא קבור בבית הקברות בחולון, ושם באמת יותר נעים בחורף.

ראשונה הגיעה סבתא. תמיד הייתה אומרת לי בעיניים נוצצות מגאוה: "אני ראיתי אותך ראשונה", כי היא באה ראשונה, לפני אבא, לבית-החולים כשנולדתי, ואימא לא נחשבת. היא הגדילה את צילום הפספורט שלי ותלתה אותו במסגרת ענקית מוכספת על קיר הדירה שלה בבית-האבות, ועכשיו הביאה את האוריגניל אתה כדי להסתכל בו ולבכות. גם כשהיא רואה את אימא עיניה מתמלאות דמעות והיא אומרת: "מאז שמיכאל נפל חשך עליי עולמי". פעם, כשהייתה רוצה לנצח את סבא בוויכוח הייתה אומרת: "אני גדלתי בפלונסק", שזאת העיר של בן-גוריון. עכשיו היא אומרת "נכדי נפל ברצועת עזה" כשהיא רוצה לנצח מישהו בבית-אבות. סבתא הביאה זר של פרחים סגולים עם גבעולים קשים מהסוג שמחזיק מעמד הרבה זמן, ומיד פנתה להביט במצבות הסמוכות. היא חשבה שמעניין אם אבישי יהלום הוא הנכד של מרדכי יהלום מקרן מקפת, כי אשתו הייתה מורה לזמרה באותו בית-ספר שבו היא לימדה. גיטה יהלום הייתה אישה מאוד לא סימפטית והתאפרה בצורה מוגזמת, אז למה דווקא בקבר של הנכד שלה הגינון כל כך מוצלח? מעניין אם הם משלמים פה למישהו. מעניין אם את העציצים הם לא גונבים פה ממישהו. איזו חוצפה. להגיד "איזו חוצפה" עשה לה להרגיש קצת יותר טוב, והיא הלכה לחפש את הברז כדי להרטיב את זר הפרחים הסגולים. מולו הלכו גבר זקן מאוד ושתי נשים ישישות שנראו דומות, כנראה אחיות, שלושם מחובקים. האישה שבאמצע שמה את הראש על הכתף של הגבר.

- נכדי נפל ברצועת עזה, אמרה להם סבתא תוך כדי הליכה. הם עמדו.

- הבן שלנו נפל במלחמת ששת הימים, אמר הגבר.

- הנכד שלי היה כל כך מוכשר! אמרה סבתא, הוא ניגן בחצוצרה בקפה 'הצדה'.

- אסור לשכוח, אמר הגבר.

- אנחנו חושבים להוציא ספר זיכרון עם המכתבים של יאיר לחברה שלו.

- נכדי ניגן בחצוצרה, אמרה סבתא. היה לו עתיד גדול. הוא קיבל מלגה מקרן שרת. ריינהולד פרידריך שמע אותו! אמרה סבתא והתבוננה סביבה לראות אם יש עוד מישהו חוץ מהשלושה שיוכל לשמוע אותה. האישה שבצד נדה בראשה בצער ואמרה:

- אנחנו לא שוכחים אותם.

ליד הברז הופיע אבא. הוא ירד מהטנדר פז'ו שלו, שהיה עמוס פחי זיתים ושמן זית שהוא קנה כנראה בדרך בשביל החנות החדשה שלו. היו שם גם קרשי בניין ניצבים באלכסון בשביל השיפוץ.

- כנראה שצריך לשלם כאן למישהו כדי שתהיה לקבר צורה, יעקב, אמרה לו סבתא בלי שלום בלי מה שלומך, כמו שהיא מדברת ולא מפסיקה: מה זה, אף אחד לא מגיע הנה כל השנה? כמו שמזניחים אותי ככה מזניחים אותה. תמיד הזנחתם אותה, יעקב. בילדים צריך להשקיע.

אבא השאיר אותה ליד הברז והמשיך אליי. הוא היה לא מגולח ובין הזיפים כבר היה הרבה לבן. אבא לבש את המעיל רוח שקנה לי ליום הולדת ועל הראש היה לו קסקט שכנראה קיבל במתנה מאחת החברות החדשות שלו. כשהגיע לקבר נשכב לעיני כולם על המצבה הקרה, הצמיד אליה את חזהו, תפס את כולה עד שלא נשאר ממנה כלום לאף אחד אחר, נישק את אותיות שמי ופרץ בבכי גדול ומשוחרר, שהדהד בכל בית הקברות. עכשיו נזכרתי איך כשהייתי קטן הוא היה חוזר מהעבודה, שוכב על הספה ושם את הראש על הברכיים שלי, ואני הייתי מלטף לו את הראש. הוא היה עושה את זה בתקופות שהיו לו בעיות עם העירייה או עם כל מיני קניינים והוא היה בלחץ. רק אתי הוא היה עושה את זה, כי הייתי הבן הבכור שלו ואימא הייתה יותר מדי עסוקה, גם לפני שעלתה לגדולה. מעניין אם יש מישהו שמלטף אותו עכשיו, או מישהי. לא היה מזיק לו בכלל. הוא אמר לסבתא:

- אמרתי לאורנה שאני מגיע הנה בעשר וביקשתי שהיא תבוא בשעה אחרת, אבל היא אמרה שאני טועה אם אני חושב שהיא מתכוונת לבוא עם אמנון,

והתחילה לדבר על איך שמיכאל היה רוצה שזה יהיה, שהוא היה רוצה שנהיה ביחד. עכשיו היא נזכרה שזה חשוב לעשות מה שמיכאל היה רוצה.

- כן, אחרי שהוא מת היא נזכרה לתקן לו את כל הבגדים, אמרה סבתא, ואתה, אחרי שהוא מת נזכרת לתקן את שולחן הכתיבה שלו ולצבוע אותו יפה.

- זה לא אותו הדבר, בשולחן הכתיבה עוד היה אפשר להשתמש, אמר אבא. עכשיו התקרבו אל הקבר אחותי נילי ובעלה איתן. על נילי היה מנשא תינוקות ורוד שבתוכו שכב טיפֶּקס, חתול האנגורה הזקן שהם גידלו, ורק הראש שלו הציץ החוצה בסקרנות מסוימת. היא לבשה חליפה סגולה, היו לה משקפי שמש סגולים וגם הליפסטיק שלה היה סגול. לנילי ואיתן אין עדיין ילדים למרות שהם נשואים כבר איזה שש שנים, אבל לפי איך שהם מטפלים בטיפקס זה ברור שהם היו יכולים להיות הורים נהדרים. פעם טיפֶּקס אפילו זכה בתחרות יופי של חתולים. אבל עכשיו הוא מסרב להישאר לברו בבית וגם קשה לו להתנועע מרוב זְקֵנָה, אז הם לוקחים אותו אִתָּם לכל מקום במנשא תינוקות. נילי הביאה עִצִּיץ עם פרח סחלב סגול והניחה אותו על המצבה בדיוק במרכז, בלי להסיר ממנו את הצלופן ואת הסרט.

- זה לא יחזיק מעמד עד מחר, אמרה סבתא.

- אז מה? ענתה נילי בחוצפה גלויה.

- ממני ירשת את הסימפטיה לצבע הסגול, שינתה סבתא את הטון והסתכלה על איתן בגנדרנות.

מאז שהתברר לסבתא שנילי כבר לא תהיה שחקנית ולא יכתבו עליה בעיתונים היא מסתייגת ממנה ומנסה למשוך אליה את חיבתו של איתן, שאולי יהיה פעם ארכיטקט מפורסם. פעם אימא סיפרה לי שסבא התכוון להתחתן עם אחותה הצעירה של סבתא, זאת שנספתה בשואה, אבל סבתא איכשהו לקחה לה אותו. כשמסתכלים עליה היום קצת קשה להאמין, אבל היא עצמה לא מרגישה את הגיל שלה. היא הביאה לבית־האבות את הדומינו שלה, וכל גבר שמוצא חן בעיניה היא מזמינה אותו לשחק אִתָּה.

איתן לחץ לאבא את היד ושאל מה שלומו, ואבא אמר במין נמיכות רוח, וואלה בסדר. איתן, שהוא הבן־אדם הנורמאלי היחיד במשפחה שלנו, שאל

מה בקשר לקדיש, ואבא ישר התחיל לצעוק לכיוון השלישייה שהבן שלהם נפל במלחמת ששת הימים, ואיתן הלך לחפש עוד גברים. בינתיים הגיע אחי אלון שבא מהקיבוץ עם אשתו דינה שנראתה בהיריון ועם הרבה בוך על הנעליים. גם ככה נילי לא סובלת את דינה, ועוד עכשיו שהיא גם בהיריון וגם לבושה בחוסר טעם, חצאית מקטיפה בצבע חרדל וחולצה שחורה עם כתפיים חשופות, היה לה ממש קשה אפילו להגיד לה שלום. דינה התנועעה בין שבילי בית הקברות בתנועות חולמניות, ליטפה בידיה את כתפיה החשופות והתבוננה בתשומת לב בתנועות העננים. אלון חיבק את אבא בשתי זרועותיו, נישק לסבתא על הלחי, שם את זרועו על העורף של נילי והעיניים החומות שלו נהיו רטובות.

- אלון, אתה נראה חיוור, אמרה סבתא, חשבתי שלפחות בריאות יותר טובה תהיה לך בקיבוץ.

- מה לעשות, סבתא, הבן אדם לוקח את הראש שלו ואת הבטן שלו לכל מקום.

איתן חזר עם חבורה של שישה גברים, ארבעה חרדים ושניים עם כיפות סרוגות, ואמר שעם הגבר של מלחמת ששת הימים, אפילו שהוא רחוק, זה מספיק לקדיש, אבל כדאי לחכות קצת, כי אימא אמרה שהיא תגיע, וגם נטע צלצלה שהיא תבוא. כשאבא שמע שנטע תגיע הוא הסכים לחכות.

אחד מחובשי הכיפות הסרוגות שהיה לחוץ בזמן אבל לא רצה להתעצבן התחיל להרצות:

- מי שמתו מוטל לפניו הריהו פטור ממצוות, כמוהו כמצורע וכחתן ביום חופתו. כל כך למה? כי הם מחוץ לחיים, כביכול בעולם אחר. הם לא חייבים שום דבר לאף אחד, אפילו להושיט יד לשלום. ובלי חובות, בלי משא ומתן עם החברה - מה נשאר מהחיים? ובכל זאת יש ביניהם הבדל חשוב: המצורע לא יחזור לחיים אף פעם, החתן יחזור לחיים מיד לאחר חתונתו, ואילו את האבֶּל אנחנו, הציבור היהודי, חייבים למשוך בחזרה מעולם המוות אל עולם החיים. לא בבת אחת אלא לאט-לאט, בהדרגה, לאורך שנת האבל הראשונה. ואחרי שנה - גמרנו. אסור יותר להתאבל. אתם יודעים שהמנהג של יום השנה לא היה קיים בימי בית שני? היו מקיימים את דיני האבל במשך שנה אחת, ואחרי שנה היה ליקוט עצמות: פותחים את הקבר, מלקטים את עצמות

הנפטר ומניחים בגלוסקמה במערת קברים, וזהו, גמרנו. כל העניין של היארצייט הוא השפעה נוצרית מאוחרת, כמו העניין של היום הולדת. יהודים עושים בר מצווה, לא יום הולדת. יש הרבה מנהגים שהפכו אצלנו למצוות, ה'תשליך', למשל, אתם יודעים ממה הוא התחיל? מזה שיהודים באירופה אהבו לצאת לנהר אחרי הארוחה ושם להשליך את הפירורים שנשארו.

כולם מלכד נילי נשמו לרווחה כשראו את רעמת התלתלים הג'ינג'יים של נטע מתקרבת, לבושה פונצ'ו בצבע טורקיז וכפכפי גומי אדומים, שדיה הענקיים מיטלטלים בהליכתה המהירה, והיא דוחפת עגלת תינוקות. נטע דבר ראשון התחבקה עם אבא זמן רב והוא התחיל שוב לבכות. אחר כך ניסתה לחבק את סבתא, אבל סבתא לא החזירה לה חיבוק. בחנוכה סבתא הזמינה את נטע לבית־אבות ואמרה לה, שאם היא תעזור לה לסדר את הארונות היא תקבל דמי חנוכה, אבל נטע לא באה. נטע הרגילה את סבתא שהיא מנקה לה את הדירה ומסדרת לה את הארונות, ואחרי שהיא לא עשתה את זה כבר שנתיים, סבתא חשבה שהיא תצליח לקבל את זה ממנה עבור דמי חנוכה. מנילי לא היו לסבתא שום ציפיות כאלה. נטע הייתה הראשונה שהתייחסה אל דינה ואל הבטן שלה. היא אמרה לה "וואו" מלא התפעלות וליטפה לה את חצאית הקטיפה במקום של הבטן. את אלון היא ממש חפנה בחיקה והוא יצא משם מסמיק. אל נילי ואיתן היא לא התקרבה, כי יש לה אלרגיה לחתולים. הגבר הדתי שקודם נאם הסתכל בשעונו כל חצי דקה, והאחרים התפזרו בשטח ובדקו את המצבות.

ואז הופיעה אימא. בחליפת מכנסיים היא נראתה יותר רזה ויותר גברית מפעם, והמשקפיים השחורים הגדולים כיסו לה חצי פנים. היא החזיקה ביד תיק של מחשב נייד, ונראתה עסוקה כרגיל. כשאבא ראה אותה הוא התחיל ללכת לכיוון הפז'ו שלו, אבל לא הייתה לו הרבה בררה, כי השביל היה צר. אימא אמרה:

- שלום יעקב, אני שמחה לראות אותך, והוא לא ענה.
- למה אתה צריך לעשות את זה, אמרה, בשביל מה כל הדבר הזה.
- בשביל מה? אני לא יודע. זה מנהג, השיב, ואחר כך הוסיף: כל העציצים האלה ששמת כאן - לי זה מפריע להשתטח על הקבר כמו שצריך.

- יעקב, למי זה נחוצ? אמרה אימא, למיכאל כל המנהגים האלה לא נחוצים, זה בשבילנו, שנהיה ביחד.

- אין לנו שום ביחד, השיב.

- זה נכון, אבל בוא נעשה היום כאילו.

- אני לא רוצה לעשות כאילו.

- אז לא, היא סיכמה.

אבא הביט בה בשנאה.

- שמעתי שאת מסתדרת עם אמנון יפה מאוד, אחרי שהרסת לי את החיים, זונה.

- יעקב, אתה היית ונשאת גבר מדליק, אבל אתה הרסת לי את החיים, ועכשיו הגיע הזמן שתהרוס אותם לאחרות, אמרה.

נוכחותה תמיד הכניסה את נילי ונטע למתח יותר גדול. גם אלון ידע את זה, לכן כשאימא באה הוא ישר אמר לה שהחליפה עושה אותה ממש רזה, חיבק אותה ואמר:

- אני רוצה להגיד שאנחנו לא צריכים להרגיש אשמים על זה שמיכאל איננו, וגם לא לכעוס על אף אחד. אני רוצה להגיד לאימא שהיא אימא טובה ושהיא הייתה אימא טובה למיכאל ולנו. אני רוצה להגיד לאבא, שמיכאל בטח כבר סלח לו. לנטע ולנילי אני רוצה להגיד שאני מקנא בכן, כי יש לכל אחת מכן אחות חיה. הלוואי שהיה לי אח חי.

ברגע הזה קרה דבר לא צפוי: טיפקס קפץ מהמנשא ישר אל תוך עגלת התינוקות. לחתולים יש כשרון כזה להרגיש מרחוק איפה יש מקום נוח. נטע הסתערה על העגלה בצווחות זעם, תפסה את טיפקס וזרקה אותו על המצבה, לא לפני שהוא שרט לה את הפנים ואת הידיים. טיפקס רצה להתיישב על המצבה שהייתה חמה מן השמש, אבל נילי תפסה אותו מיד, החזירה אותו בעדינות למנשא, ובעיניים שהזריקו שנאה צעקה על נטע:

- מטומטמת!

נטע חלצה מיד את אחד מכפכפיה האדומים וסטרה בו בכוח על לחיה של נילי, ונילי תפסה את רעמת שיערה ומשכה אותו בכל כוחה בעוד היא סוטרת לה בידה השנייה על לחייה המנומשות. אימא צעקה:

- תפסיקו, השתגעתי?

אבא תפס את נטע וסבתא את נילי, אבל הן לא הפסיקו לצרוח:

- פרה! סוטה! פריג'ידיט! נאצית!

היהודים הדתיים הסתכלו במתרחש כמו בטלוויזיה. אלון הפריד ביניהן ודאג שתעמודנה רחוק אחת מהשנייה, אחת מצד הראש שלי והשנייה מצד הרגליים, ואז נהיה קצת שקט. אבא ביקש מאלון שיגיד את הקדיש, כי הוא עצמו לא מסוגל, אבל היהודים הדתיים אמרו שאבא צריך להגיד, אז הוא התחיל להגיד ובאמצע נשבר לו הקול והתחיל לרעוד והוא בכה, והתאמץ להתגבר על הבכי והמשיך להגיד ואמר הכול עד הסוף, ואני חשבתי שכבר שלוש שנים וגם שאני מאוד מתגעגע אליו. אחר כך אמרו את הפרקים בתהלים שמתחילים עם האותיות של השם שלי וגם "אל מלא רחמים". לפני שהם הלכו אלון נשכב עם החזה על המצבה שלי ובכה בקול של אבא, אבל בשקט. זה היה לי כל כך קשה. הייתי רוצה שהם לא יבואו בשנה הבאה.

הארוחה האחרונה

ממבט ראשון היה ברור שזר הנוריות שהבאנו היה מיותר. כבר ליד מתלה המעילים, על מדף שמתחת למראה עמד בקבוק מעוצב ובו צרור קטן של סיגליות חנוטות. על השולחן בסלון, שהיה ערוך לארבעה, עמדה קערה שבמרכזה הזדקף יקינתון סגול ולמרגלותיו פרחי שקדייה וענפי קיווי, מסודרים בסגנון יפני. ריחו המשכר של היקינתון הוא זה, כנראה, שהציף אותנו מיד עם הכניסה לדירתם של יגאל ואלקה. על שולחן האוכל המלבני שבסלון, שכבר היה ערוך לארבעה, עמד אגרטל קרמיקה מצופה גלזורה בצבע אפור, ובו זר פרחים ענקי, יפהפה, שילוב של פרחי ציפור גן־עדן כתומים־חומים בוהקים עם ליליות כתומות וורדים כתומים, עטורים ענפי גומא, עטוף בנייר צלופן שעדיין לא הוסר. על אדן החלון עמדה שורת עציצי סחלבים, שפרחיהם השעוטיים השתקפו בזגוגית. אלקה הייתה זו שפתחה לנו את הדלת, כי יגאל – לא יאומן – היה עסוק במטבח.

– מי זאת החתיכה? אמר לה משה בעלי בחיבה המנומסת שלו, ובאמת די היה להביט במכנסיים ההדוקים שלה כדי לראות שהיא הורידה לא מעט קילוגרמים במשך השנה שבה לא התראינו, וגם התספורת הקצרצרה הורידה לה כמה שנים. רק שפתיה המעובות כאילו נעלמו אל תוך פיה, ומעליהן זרחו עיניה הירוקות צהובות, עטורות מסגרת שחורה, בזהר משונה.

– יש למישהו יום הולדת? שאלתי בחשש, שמא שכחתי את התאריך, כולי התנצלות ופטפוט על שמזמן לא היינו אצלכם למרות שכל פעם מבטיחים ומחליטים, והרי המרחק בין ירושלים לשפלה, ועוד בערב שבת, ועוד כשנוסעים בכביש מספר שש, נכון זה הכול תירוצים אבל ככה זה, יש הרבה דברים שאנחנו רוצים לעשות ודוחים כאילו כל החיים עוד לפנינו והרי אנחנו כבר לא כל כך עסוקים כעת כשגם אני וגם משה יצאנו לפנסיה, ואפשר לעשות מה שרוצים, כל מה שרוצים, לא צריך לקום בבוקר לעבודה והמשכורת נכנסת לבנק בלי שעובדים – זה לא יאומן, כל בוקר אני לא מאמינה מחדש. אתם עוד צעירים, אבל תגיעו לזה ותראו.

- מי יראה? אמר יגאל, ופתאום ראיתי שתלתליו הלבנים כמעט לגמרי במשך השנה שלא ראינו אותו.

- אתם, שניכם, אמרתי בצהלה, תראו ולא תאמינו כמה זה טוב. תדעו לכם שיש למה לחכות.

אלקה חייכה אלינו בחביבות רבה ואמרה:

- איפה נשב? היה נראה לי שקולה נהיה יותר עבה, מוצק כאילו, אפילו מתכתי, ושאלתי את עצמי האם זה חלק מהמאמץ שלה להיות חתיכה ולהיראות עכשווית.

- נשב כבר כאן, בסדר? אמר יגאל בלי לחכות הרבה, והתיישב ליד שולחן האוכל. הכרנו אותו וידענו שאין לצפות לגינונים מאדם שעובד שנים על שנים בשב"כ. כרסו שתפחה עוד יותר מאשר בשנה שעברה העידה על תיאבון חסר מעצורים. היה לו תיאבון גם בתחומים אחרים, מי כמוני יודעת. וגם אלקה יודעת. פעם אפילו עזב את הבית לשנה שלמה, אחר כך חזר ואמר לאלקה שרק אתה ממש טוב לו במיטה. אולי הפרחים האלה חוגגים עוד שיבה שכזאת? הקטע הזה של "בסדר?" שהופנה אל אלקה נראה חשוד בעיני. הוא לא נהג לבקש הסכמות מאיש, ובוודאי לא מאלקה.

- הכול מוכן, אמר יגאל לאלקה, את צריכה רק לחמם כמה דברים ולעשות את הסלט, בסדר?

- תראו-תראו איזה חיים יש לי, אמרה אלקה וצחקה כמו ילדה שהצחיקו אותה, כמעט עד דמעות. היא נעמדה עם הגב אלינו ליד השיש המבהיק של המטבח, והתחילה להסיר את גיליונות נייר הכסף מהתבניות.

- אתם רעבים? שאל יגאל.

- זה בסדר, אין לנו בעיה לחכות, השיב בעלי.

- לא, כי אני רעב, אמר לנו יגאל מאוד בשקט משום מה, כאילו זה סוד שאסור לאלקה לשמוע, ובינתיים סרק בעיניו את פניי ואת גופי.

- מזג האוויר יותר מדי יפה, אמר משה בעלי, הגיע הזמן שירד לנו קצת גשם.

התחלנו לדבר על הסיכויים לשנת בצורת ועל מצב הכינרת ועל ים המלח שבכלל הולך ונעלם. שאלתי את יגאל אם הוא עדיין מחפש בירושלים דירות

פרטיות בשביל החקירות של השב"כ, כי פעם הוא שאל אם אפשר להשתמש לצורך זה בדירה שלנו בשעות שאנחנו לא נמצאים, והתחלנו לדבר על המצב הביטחוני ועל המצב הפוליטי ועל נסיעות לחו"ל. יגאל סיפר לנו שזה עתה הם חזרו מנסיעה לברזיל ועכשיו הם מתכוננים לנסוע לדרום-אפריקה.

- בלי קשר לעבודה, לקחתי חופשה מיוחדת מהעבודה בשביל זה, אמר בגאווה.

הוא תלש מן החלה ולעס אותה בקוצר רוח, הגיש גם לנו פיסות חלה, חליץ את הפקק מבקבוק היין ומילא את ארבעת הגביעים, אבל לא אמר אף מילה לאלקה, שטיפלה באוכל אבל השתתפה בערנות בשיחה, קודם עם הגב אלינו ואחר כך גם עם הפנים אלינו, כאילו שכחה לגמרי את הנושא של האוכל. כך עברה למעלה מחצי שעה, וגם אנחנו נעשינו רעבים מאוד.

- מה המצב, אלקה? אמר לבסוף יגאל בקול מפיץ, קול לא שלו.

- אוי ואבוי לי, אני כבר מגישה, אמרה אלקה, ובעוד היא מניחה על השולחן קערת מרק מינסטרונה מהביל, חום-אדמדם, אמרה בפשטות ובחיוך של מי שמספר אנקדוטה משעשעת:

- הבעיה כרגע עם הסרטן זה שנעלם לי לגמרי התיאבון. יגאל צריך כל פעם לשאול אותי מה אכלתי לארוחת בוקר, מה אכלתי לארוחת צהריים, כי אני שוכחת לגמרי לאכול. מה, לא סיפרתי לכם? טוב, לא הייתם אצלנו הרבה זמן. אני מספרת לכל אחד חופשי. כרגע אני בתקופה הראשונה, הטובה יחסית, אין לי כאבים, רק עייפות, אני מקבלת רק מוקסיפן ונמצאת כל הזמן בביקורת. הזמן הקשה עוד לפני. המזל שלי זה שאני לא צריכה לעבור כימותרפיה, אז השער בסדר, רק התיאבון נעלם לגמרי.

בחדר השתררה שתיקה קשה.

- אלקה היא נמרה, אמר יגאל והביט בה בעיניים של ילד מאוהב באמו.

- איך את מתמודדת עם זה? אמר לבסוף משה בעלי בקול מלטף.

- אני מתארגנת, אמרה אלקה. אני מטפלת בכל מה שצריך - חלוקת חפצים, אלבומי צילומים, צוואה, כולל הבטחה ליגאל שאני מרשה לו להתחתן עם אישה אחרת.

- כאילו שאני צריך לחכות לרשות שלה, אמר יגאל, חוזר פתאום לגסות המצ'ואיסטית הרגילה שלו.

- ומה שהכי קשה - לדבר עם הילדים, להסביר להם. הם ממש הרוסים, אמרה אלקה. מבחינתם אני צריכה עכשיו להספיק לעשות כל מה שרציתי ולא הספקתי. אמרתי שאני רוצה לראות את העולם, לנסוע לטייל, אז הילדים אומרים: תשכחו מירושה, תיסעו לטייל, לא משנה כמה זה יעלה. והרי יגאל כבר היה בחצי עולם, אז עכשיו אנחנו נוסעים לכל המקומות שהוא עוד לא היה בהם, כל עוד חבילת התרופות היא לא מטען חורג.

אחרי חודשיים הלכנו, משה ואני, לבקר את אלקה בבית־החולים. היא שכבה על גבה בעיניים עצומות, דקה מאוד, קירחת. יגאל ישב על ידה, בקושי אמר לנו שלום. היא פקחה את עיניה אלינו ואמרה:

- איזה יופי שבאתם, ומיד סגרה את פיה נטול השפתיים. כשדיברה נחשפו חניכיה, ריקים משיניים.

- איך את מרגישה? שאל משה בעלי.

- בסדר גמור, היא אמרה, ושוב מיהרה לסגור את פיה, וגם עצמה את עיניה. היה ברור שהיא לא מסוגלת לעמוד בביקור ארוך מדי.

כשיצאנו לפרוזדור יגאל מיהר אחרינו.

- אני כבר לא יכול, הוא אמר.

- מה קורה? אמר משה בעלי.

- קשה לי להחליט, אמר יגאל.

- בקשר למה? אמר משה בעלי.

- אתם חברים ואתם אובייקטיביים, אז תגידו מה אתם הייתם עושים. זה כאילו בעיה של כסף, אבל זה לא בדיוק רק כסף. היא רוצה שיניים תותבות, היא לא מוכנה להישאר ככה בלי שיניים. וזאת הוצאה ענקית, עִנְקִית. בשנה האחרונה הוצאנו יותר מחצי הרזרבות שלנו בבנק על טיולים בעולם. היא הוציאה אלפי שקלים על טיפולים אלטרנטיביים, יוגה שמוגה ומה לא. בחודש האחרון היא קנתה באלפי שקלים שלושה זוגות מגפי עור ושתי חליפות זמש - פשוט העמידה אותי בפני העובדות - קנתה וזהו, בלי לשאול. עכשיו שיניים תותבות, שזה עשרות אלפי שקלים. אתם חושבים שזה

מוצדק? אתם חושבים שזה בסדר? אני צריך להיכנס עכשיו לחובות בשביל השיניים שהיא בקושי תספיק להשתמש בהן? אני צריך לעשות את זה על חשבון הילדים, על חשבון החיים שעוד נשארו לי לחיות?

בחולצה שעל כרסו היה חסר כפתור בדיוק מעל לטבור, ואפשר היה לראות איך בטנו רועדת, איך הוא מנסה להתאפק ולא מצליח. משה ואני הסתכלנו אחד על השני בחוסר ודאות, מנסים לשער איך היה כל אחד מאתנו נוהג במצב כזה.

- יגאל, אמר משה, אף אחד לא יכול להחליט במקומך במצב כזה.

בשבעה לא העזנו לשאול את יגאל אם הוא קנה לבסוף לאלקה שיניים תותבות או לא. בבית היו הרבה חברים, ובעיקר חברות של יגאל, שטרחו, בישלו והגישו, מציגות לראווה את כישוריהן כעקרות בית. הבית היה מלא זרי פרחים - קאלות, סייפנים, ורדים, פרחי גן-עדן.

כשנתיים לאחר מכן פגשנו את יגאל בשדה התעופה בן-גוריון, כשהיינו בדרך לחופשת סוף שבוע בפריס, לחגוג שלוש שנה ליום הנישואין שלנו. הוא היה לבוש בחליפה ובירדו תיק ג'יימס בונד. הכרס כמעט נעלמה. התלתלים היו לבנים לגמרי וקצוצים קצר. לחיינו בהקו מגילוח קפדני. עיניו לא סרקו את פניי ואת גופי, הן היו כבויות ומתחמקות.

- היי יגאל, מה נשמע, מה העניינים? אמר לו משה בעלי.

- לא יודע, אמר יגאל.

- מה קורה? שאל משה.

- סתם, אני נוסע בענייני העבודה. עובד קשה, אבל כאילו אין בשביל מה ובשביל מי, השיב יגאל.

- מה עם הילדים?

- הילדים בסדר גמור, אמר יגאל, הם באים, אנחנו הולכים כל שבוע לקבר של אלקה לטפל בצמחים. סידרנו גם טפטפות, כי כשאני נוסע לעבודה אין מי שישקה.

- אולי מישהי מהחברות הייתה יכולה לעשות את זה? פתחתי את פי ואמרתי.

- תעזובי אותי מחברות, אמר יגאל, אף אחת לא רוצה לגור אתי בבית שכל הקירות שלו מכוסות בתמונות של אלקה.
- מה אתה אומר, אמרתי.
- אפילו בחדר השינה, אמר יגאל, וסוף-סוף חייך אליי חיוך.
- היא הייתה משהו, אמרתי כדי להגיד משהו.
- היא הייתה נמרה, אמר יגאל, ופנה לנו עורף, כדי שלא נראה את עיניו.

אחרי

הוא חלם שאין לו בררה והוא מוכרח למשוך מהצד שלו את היד הימנית של ליאת בכל הכוח שיש לו, כי נירה בצד שלה מושכת לה את היד השמאלית באופן מסוכן וליאת הייתה לבנה וקרה כמו קרח ממש היא הייתה לבנה וקרה וקשה כמו דג קפוא מהפריזר שאפילו אם מכים בפטיש על הסכין הוא לא נחתך ובכל זאת הוא משך בכל הכוחות שרק היו לו כדי להציל אותה מגירה ובסוף הגוף של ליאת היה בידיים שלו בלי הראש אבל עם השדיים הגדולים שלה שעכשיו התחילו להינמס בכיור ולטפטף והמגע בהם היה מענג כמו בשיש של פסל התאומים של מנגלה הפסל שזיכה אותו בפרס הראשון והוא הניח את ליאת שכבר התחילה להיות שקופה על השיש של המטבח והיה מוכרח לחתוך אותה לפרוסות דקות שהחליקו אל סיר הנירוסטה שבכיור ונירה עמדה שם משגיחה שהוא לא ישכח וישים במרק הדגים שלמד לעשות עוד כשהיה על האנייה יותר מדי פלפל חריף אם הוא רוצה שגם היא תאכל והוא רצה לצעוק עליה תפסיקי לסרס אותי אבל הלוע והשפתיים אפילו החניכיים היו כמו אחרי זריקת הרדמה אצל רופא שיניים ואז הוא התעורר וראה שנירה ישנה לידו ומהפה שלה נודף ריח של גבעולי פרחים שעמדו יותר מדי זמן באגרטל ונזכר שהרשה לנירה לישון במיטה של הסטודיו שלו ולא כרגיל מאז שעבר לישון לחוד בסטודיו פשוט כדי להגן על עצמו על העצבים ועל לחץ הדם מהתלונות ומהבכי שלה ואז עוד לפני שפקח את העיניים כבר היכה האור על ראשו קודם כמו סלע שמידרדר על הכביש ומועך את מי שמצייר אותו ואחר כך כמו מסור שמנסר את עצמות החזה שלו הלך ושוב בלי הרדמה והוא נזכר איך שפלה המנומשת מהקומה השנייה שעובדת בקופת חולים נכנסה אליהם אתמול בערב אחרי ההלוויה בעצם זאת הייתה הפעם הראשונה שהאישה הלא מעניינת הזאת נכנסה אליהם הביתה והשאירה לשניהם קופסה עם שישה כדורי שינה לשלושת הימים הראשונים כך אמרה ואם אחר כך תצטרכו עוד תגידו לי והיה נראה שהיא מהססת אם

לחבק אותם והחליטה שלא וכשלאקי ייבבה אליה היא אמרה רק את היית בבית לאקי ואיך הרשית לה לעשות את זה ואיפה היינו כולנו וכשהאור נהיה לבור אינסופי והוא התחיל ליפול בו בעיניים פקוחות.

גם נירה פקחה מולו את עיניה ולרגע כאילו לא הכירה אותו ולא את מה שקרה ועיניה הכילו רק את החשש הרגיל שהוא יפנה נגדה ויראה לה שהוא לא עושה מה שכולם עושים אלא דווקא בדיוק להפך מכולם ושהיא חייבת לעמוד לא ממש לצדו אלא במרחק-מה ולהתבונן על מה שהוא עושה דווקא להפך ולאהוב אותו דווקא משום כך ולהבין שהוא מיוחד ויש לו חוקים מיוחדים ומאין היא תיקח את הכוח לזה ואז היא תניח את הבכי ואת הצרות שלה על הכתפיים הגדולות של ליאת שהן גדולות מדי בשביל נערה בת חמש-עשרה וגם החזה גדול מדי והיא תגיד אימא'לה אין לך צרות יש לך בעיות בקול שבזמן האחרון נעשה יותר ויותר עבה ותסתכל אליה בעיניים שהלכו וקפאו בשבועות האחרונים בגולגולת המגולחת ותיגש לטאטא את המטבח והיא תגיד ליאתי אני לא יודעת מה הייתי עושה בלעדיו רק שאת צריכה בכל זאת לעשות דיאטה ותיאנח ואז כאילו שהאוויר שנשמה היה מטען חבלה שהתפוצץ בתוכה נזכרה והקיר החזיתי של הבית המשותף התמוטט על הגינה על כל השתילים והשבוללים ודרס את החשש הקבוע שלה ממה שלא יהיה והיא שמעה קול צרוד ומכוער שיוצא מגרונה בלי התחשבות בכלום קול של צעקה ניחרת וממושכת כמו מצוואר של פרה כשהיא נשחטת ודמה מזנק לנגד עיניה ופתאום שמעה בתוך הצעקה שלה גם את הצעקה שלו והבינה שהם צועקים ביחד בשעה שש וחצי בבוקר מהמעמקים של אותה המיטה ובלי לחכות לרשות משכה אליה בבהילות את גופו את כל גופו וכמו שלא מבקשים רשות מארון שהתמוטט ככה בלי רשות אחזה בו והידקה אליה את כל איבריו זה אל זה כמו שנגר מהדק חלקים של רהיט תוך שהוא מכווץ גם את שרירי הבטן שלו והתפלאה שיש לה כוח להחזיק אותו ושהוא לא מראה שום סימני התנגדות או רצון לעשות את זה אחרת ושממה לב שגם הוא מחבק אותה ושהם כבר לא צועקים אלא מתייפחים ושממש באותו זמן זה קרה שחדלו שניהם לצעוק ועברו להתייפחויות כל אחד בקול שלו אבל לגמרי באותו הקצב והיא שאלה את עצמה מה הוא הדבר שקורה כאן, כמו בחלום, וכמה זמן זה יימשך.

תשוקות

אמרו שלאבא שלה יש את הבית־חרושת שרואים את השלט של מהכביש, ובאמת אם תסתכלו על הציור של הילדה על השלט תראו שהוא יכול להיות נמרודה כשהייתה קטנה. כנראה אז השערות שלה, שעכשיו הן בברוגז ארוך עם המספרה, היו קלועות בשתי צמות קטנות נחמדות, והלחיים שלה היו עגולות וחלקות, בלי הפצעונים שהיא לא מנסה אפילו למרוח במשהו, ואולי גם היה להן קצת צבע. אבל אמרנו שאין מה לדאוג לה, עם הכסף של האבא שלה, והיא גם לא אחת שתדאג. לטיולי בית־ספר היא הייתה מגיעה עם שטר של מאה, כי לאביה לא היו שטרות קטנים יותר. היא סיפרה שאין לו ארנק, כי שום ארנק לא גדול מספיק בשביל חפיסות השטרות שממלאות את כיסיו. חלק מהכסף הזה בא מהימורים, כך סיפרה. אביה נוסע עם אמה לחוץ לארץ, ושם הם מהמרים. היא סיפרה שאימה מבוגרת מאביה בעשר שנים. סבא וסבתא שלי שידכו לה ושידכו לה, אבל היא רק עשתה בראש תנועה של לא, עד שפגשה את אבא שלי. היא לא ידעה שהוא יתעשר ולא היה אכפת לה בכלל. 'כי ככה אלוהים עשה אותי', אמרה כששאלנו אותה למה היא לא מסדרת את הגבות, סגרה את הפה והשאירה את עיניה, בצבע הבירה, על פנינו, כמו שתי משקולות. היה לה מנוי לפילהרמונית, והיא הייתה הולכת לבדה לקונצרטים האלה, לא משנה אם יש מחר מבחן או מגן או בגרות אפילו. עם אותן נעלי הסירה השחורות והגרביים הלבנים שבאה לכיתה הלכה לקונצרטים שלה, כשאנחנו כבר יצאנו עם גרבי ניילון, או אם ירד גשם היו לה ערדליים - תתארו לעצמכם - והנהג שלהם היה מחזיר אותה הביתה, פורש עליה מטריה מדלת המכונית לדלת הבית, אבל היא הייתה רצה לפניו, כאילו הוא לא שם. כמה פעמים הזמנו אותה למסיבות. היא באה, נשענה אל הקיר, הסתכלה איזה עשר דקות והלכה בלי להגיד מילה. למחרת בכיתה אפילו לא טרחה להתנצל, וכששאלו אותה אמרה: "נזכרתי שאני צריכה להתאמן בצ'לו".

בצבא היא שירתה במודיעין, מה שהתאים לה, כי כשאנחנו התלבטנו שבועות אם לבחור צרפתית או ערבית היא לקחה ערבית בלי להגיד מילה, וגם, כי תמיד הייתה שתקנית.

אז איבדנו קשר אתה, כמה שכבר היה לנו מקודם, וכשפגשנו אותה שוב בקמפוס של האוניברסיטה היה ממש קשה להכיר אותה: עם השפתון האדום-סגול-כהה ועם האיפור הלבן היא נראתה כמו מסרט יפני, וגם הבגדים בהתאם, בגדי משי שנשפך לה על הגוף עם כל תנועה, בלי שיהיו צמודים או משהו. היא למדה פילוסופיה וארכיאולוגיה, כי מה היא צריכה ספרות ופסיכולוגיה – דאגות של פרנסה הרי אין לה. היא יכולה להרשות לעצמה ללמד עברית סטודנטים-עולים וספרות בתיכון ערבי, ואחרי זה לנסוע לבקר את הסבתא שלה בבית-אבות ולהישאר לישון אצלה, כל שבוע. שהיא כמעט לא אוכלת זה בטח דיאטה, חשבנו. תמיד היא הייתה לובשת אותה חליפת משי בצבע לבן שבור עם קשקושים שחורים בסגנון יפני, כמו שבתוכן היו לה תמיד גרביים לבנים קצרים. לא חשבנו שהיא הודיעה להורים שלה שאחרי הצבא היא לא לוקחת מהם כסף ושהיא בעניין הזה ריב גדול שבסופו הם אמרו לה: את עוד תבואי לבקש.

בשנה השנייה, כשנסעה באוטובוס לשיעור בלוגיקה, התיישב על ידה בחור שמנמן עם עיניים גדולות ומבט אובדני ואמר לה שהוא הסתכל עליה וידע שהיא האישה שהוא צריך. שמו היה שמעון והוא נראה כמו הדור של עצמו עם המכנסים האפורים הרחבים, הכובע הרחב והשפתיים הרחבות, הרכות. הוא היה מצויר כולו, עם הבגדים, באותו צבע אפרפר-כחלחל של נייר רישום משובח. הוא לא הזמין אותה לכוס קפה. הוא אמר שהם ייפגשו הערב אצלה בדירה, ושהיא תבשל משהו טוב, הוא הסתכל עליה וידע שהיא מבשלת טוב.

היא בישלה לראשונה בחייה מרק עוף וקנתה עוגת תפוחים, שהייתה המאכל הטוב ביותר בעולם מבחינתה. שמעון בא לפני הזמן כשהיא עוד גיהצה את קישורי שמלת המשי הוורודה, לבושה בחלוק בית שהסכימה לקבל מהסבתא שלה כדי שלא תיעלב שהיא אף פעם לא רוצה לקחת כסף, והוא לא נתן לה לגמור לגהץ. היא אמרה שאין לה תכנית להתאהב עד אחרי הדוקטורט, אחר כך היא רוצה שנים-עשר ילדים, והוא אמר

שהוא לומד באקדמיה למוסיקה להיות זמר אופרה ויום אחד כולם ישמעו עליו. והיא אמרה שכדי להכיר אחד את השני הם צריכים לעשות נסיעה לחוץ לארץ ביחד, כי זה מראה אם יודעים להתחשב ולעשות דברים ביחד, והוא אמר שעוד לא היה במילאנו.

אחרי שלושה חודשים התברר שהיא בהיריון. זה היה בפורים, שבועיים לפני הנסיעה למילאנו, והיא אמרה לו בטלפון: יש לי משהו חשוב להגיד לך. אנחנו לא נוסעים למילאנו, כי אנחנו צריכים את הכסף. כשתבוא אני אגיד לך למה. כשהיא סיפרה לו הוא אמר:

- אם תעשי הפלה אני לא אתחתן אתך.

היא הבינה את זה כהצעת נישואין והייתה מאושרת.

- ממה נתפרנס? שאלה. אני רוצה שנים-עשר ילדים.

הוא אמר שהוא בא ממשפחה דתית, הוריו גרים בבתי אונגריין בירושלים. שם כל הגברים לומדים תורה והנשים מפרנסות.

- את חושבת שלשיר באופרה זה פחות חשוב מאשר ללמוד תורה? שאל אותה ברצינות עמוקה.

- לי זה נראה יותר חשוב, אמרה נמרודה שהעריצה מוסיקה ומוסיקאים. אין לי בעייה לעבוד, אני יכולה ללמד עברית, ספרות, מוסיקה. אבל אם יהיו לי הרבה ילדים זה יהיה קשה.

- יש לי סבא בן תשעים ושמונה, אמר שמעון. כשהוא ילך לעולמו אני אירש המון כסף. יש לו שלושה בתים בירושלים, והוא אמר לי שאחד מהם הוא יוריש לי, כי הוא משוגע על חזנות, ומבחינתו אופרה זה כמו חזנות. כל המשפחה יודעת על זה, הם כועסים, אבל לא יכולים לעשות כלום.

נמרודה ושמעון התחתנו, ואבא של נמרודה קנה להם דירה. אבל שלוש שנים לאחר מכן הוא נאלץ למכור אותה, כי כל כספו הלך ונעלם בהימורים. הוא נאלץ למכור גם את בית החרושת ואת הווילא שלו ואת שתי הדירות שקנה והשכיר בדרום תל-אביב. ההורים של נמרודה באו לגור בדירה השכורה שלה ושל שמעון ברמת-אביב.

באותה שנה נפטר סבו של שמעון, אבל בצוואה שלו הוא לא הזכיר את הבית שהבטיח לו. שמעון היה המום, מזועזע, מכורסם מכעס. הוא החליט לפנות לערכאות ולתבוע את המגיע לו. כל הכסף שהשתכר מהוראת זמרה ומהופעות הושקע בתביעה הזאת, שהסתיימה בכישלון.

פגשתי לאחרונה את נמרודה במתנ"ס השכונתי כשהלכתי לשיעור התעמלות לנשים. היא מנהלת שם את שיעורי העברית, ויש לה גם תלמידים פרטיים שהיא מלמדת איך לכתוב ואיך להבין מה שהמורה אומרת בכיתה. היא חיה בדירה קטנה בדרום העיר ומפרנסת ברוחק את בעלה ואת הוריה. ילדיה כבר חיים מחוץ לבית, וזה מאוד מקל, כך אמרה והביטה בי בעיניה, שעדיין נצצו כמו בירה מתחת לגבות לא מרוטות.

מכשירי כתיבה

בבוקר אוגוסט חם השקיתי את האורכידיאה במים מזוקקים ואמרתי לבעלי שהיום אגש אחרי העבודה לקנות לילדים מחברות ומכשירי כתיבה בחנות הסיטונאית לקראת שנת הלימודים החדשה.

- אז אני לוקחת את המכונת ואל תחכה לי לצהריים בבקשה.

אף שריר בפניו לא זע. באצילות שתק. לא שאל אם יש אוכל במקרר, לא אמר שזה היום שבו אני אמורה לנסוע לעבודה באוטובוס כדי לחסוך בדלק. לא אמרתי לו מה אני חושבת על הסידור הזה, שאני בעצמי הצעתי, בתקופה שבה בכל רגע יכול להתפוצץ איזה מטען חבלה באוטובוס. גם לי יש אצילות משלי. סבלנות משלי. אני אוהבת שהכול יהיה יפה, כיעור עושה אותי חולה. אני לא יכולה לסבול מריבות ואנשים שמנים.

בדרך מהמשרד לחנות הסיטונאית הגה המכונת היה לוהט ואני הייתי רעבה מאוד. חיכיתי שהמוכר במחלקת מכשירי הכתיבה יסיים את הטיפול בלקוחותיו. הוא נראה כמי שניהל עשרות שנים את הצרכנייה במושב עובדים. הקונים שלו היו גבר, נזירה וילד. לגבר היה זקן־סנטר שחור, סמך, משורטט בדיוקנות על לחיו, ומבט עיניים רך, כאילו הוא מאזין למוסיקה שרק הוא שומע. הוא ישב על הכיסא כשידיו שלובות על חזהו וחולצתו הלבנה הבהיקה. הנזירה הייתה כבת חמישים, לבושה גלימה אפורה־בהירה מגוהצת, לחייה הוורודות ארוזות בשביס לבן. הילד בנעלי ספורט וגרבי פרוטה לבנים עם עיטורים אדומים שהגיעו עד ברכיו, דק גו, חיוור, שרירי, היה מתנועע בלי הרף. הם קנו לילד ילקוט, והפקיד חיפש בתיק קרטון את הטופס ואת מספרו הסידורי של הפריט. לבסוף מצא ורשם במשבצת המתאימה את הספרות. לפני כל ספרה סובבה ידו את העט באוויר, כמי שעומד על מקפצה ומתכונן לקפוץ אל הבריקה, ולבסוף נחתה, צללה אל תוך הנייר ורשמה: 3. אחר כך חיפש בתיק קרטון אחר את מחירו של התיק. הילד קרא בקול, בצרפתית, את הספרה שרשם

המוכר, עוד לפני שהסתיים רישומה. הוא השתדל לקרוא בקול חרישי וברור, כדי שלא להפריע למוכר ברישום, אך גם למלא את מלוא חובתו לחשיבותן של הספרות. לבסוף התבקשו הלקוחות לשמם, כתובתם ומספר הטלפון שלהם, והילד שימש כמתורגמן.

- מה השם? שאל הפקיד.

- .Votre nom, אמר הילד.

- בלאן, אמר האיש.

- לבן, הזדרז הילד לתרגם. הפקיד לא היה אדם שמתפלא. הוא רשם ומסר את התיק לילד. הילד קפץ ונשק לאיש על לחיו, ואחר כך נשק לנזירה על לחיה. הנזירה צחקה ואמרה לילד בצרפתית:

- השגת מה שרצית, כן?

האיש שם את ידו על כתפו של הילד, הפנה אליי את ראשו וחיך, כאילו הוא מבקש לשתף אותי במשהו.

כשהלכו רציתי מאוד להתיישב במקומם, אבל אז הופיעו, לא ברור מהיכן, שני ערבים, אחד ענק עם טבעת זהב גדולה על הזרת, והשני נמוך ורזה עם שיניים שחורות, ופנו אל המוכר ואמרו שהם מעוניינים במאה כיסאות לבית קפה, ותוך כדי כך שיחק הענק במכונת חיתוך הניירות שקוראים לה גיליוטינה, וגם שאל על מחירה. כששמע אמר "יה־בה", ואני החלטתי לא להתווכח על מקומי בתור.

הייתי צריכה מחברות מסוגים שונים, שלכל אחד מהם היה מספר סידורי ומחיר משלו, וגם עפרונות, מחקים, מחדדים, עטיפות למחברות, פנקסים, דפים מנוקבים. כשהמוכר גמר לרשום הכול השעה הייתה שלוש וחצי ואני גסטתי מרעב. המוכר הפנה אותי למחסן, שם ימצא לי הנער את הפריטים שלי, אחר כך אלך לקופה לשלם, ועם הקבלה אוכל לקבל את מה שקניתי. הייתי שטופת זיעה ובבטני זחלה תולעת. בדרך למחסן כלי הכתיבה, במחלקת הבגדים והטקסטיל, ביקשתי מהנער שיחכה רגע. מאחורי דוכן הלבנים עמדו שתי נשים, אחת צעירה והשנייה מבוגרת. הצעירה לבשה מכנסי אוברול הדוקים וחולצה שקופה שכיסתה בקושי את שדיה. היא אכלה לחמנייה טרייה, שממנה הציצה פרוסה עבה של

גבינה מלוחה רכה ומלפפון כבוש, ועם כל נגיסה פעה את פיה לרווחה כדי לקלוט את הכריך.

- זלדה, קראה בפה מלא אוכל, את רוצה משהו לאכול?

- לא, אמרה המבוגרת, אני באמצע העבודה.

היא ישבה ומילאה טפסים, ושערותיה היו דלילות ואפורות. היו לה משקפיים כה עבים עד שענינה נראו יותר גדולות מכל פניה. היא לבשה חולצת כותנה לבנה בלי שרוולים, עם חיקוי של דאנטל שוויצרי, מהסוג שהיה נמכר ב"המשביר" לפני ארבעים שנה. יותר מכול משכו את עיני קיבורות ידיה. שקיות העור הנפול מעל למרפקים הסגירו את בריאותה הלקויה ואת זקנתה יותר מהחיוורון שעל פניה ומזוגיות משקפיה. חשבתי: מעל גיל חמישים לא כל אחת צריכה ללבוש חולצה בלי שרוולים. הקונים של זלדה היו מוכרות ממחלקות אחרות שהתייעצו אתה:

- זלדה מותק, מה כדאי לקנות?

והיא הייתה קורקטית בעצותיה. לאחת בגיל העמידה שהתלבטה אם לקנות תחתוני מיני אמרה:

- תקני אם את חושבת שזה נחוץ לך.

גבר שחום ומשופם עבר על פניי הלוך ושוב, מנסה לצוד את מבטי, וכשהצליח אמר:

- זה עצבים, אסור בהחלט. אסור בהחלט.

אישה בלונדית עם גומה בסנטר ניגשה אל זלדה וביקשה לקנות סדין צבעוני.

- הסדין והציפית הולכים ביחד קומפלט, אמרה זלדה.

- אבל אני קניתי אצלכם ציפית כזאת בנפרד בשבוע שעבר ועכשיו אני רוצה להוסיף את הסדין, אמרה האישה.

- אין דבר כזה. קונים את שניהם יחד קומפלט, אמרה זלדה.

- אבל את בעצמך מכרת לי את הציפית בנפרד! התחננה האישה.

- אז הייתה לי טעות. אצלי קונים רק קומפלט.

הוויכוח נעשה קולני, והמוכרת הצעירה התערבה:

- זלדה, זלדה, את תמיד כל כך עקשנית. תמכרי לה. תמכרי לה מה שהיא רוצה. היא רוצה לקנות אז תמכרי, אמרה.

ואז ניגש אל זלדה האיש השחום והמשופם ואמר:

- זלדה, למה את לא רוצה למכור לבת דודה שלי סדין בנפרד? זה יפה? זה לא יפה!

- בת דודה שלך, סעיד? צווחה זלדה. אתה בטוח?

- אם אני בטוח? יותר ממה שאני בטוח בשם של האימא שלי, אמר הכהה המשופם.

- טוב, אבל אצלי קונים רק קומפלט. ככה אני מוכרת. אתה רוצה - תקרא למנהל. שהוא יגיד.

סעיד או איך שקוראים לו ניגש אל מאחורי הכיסא של זלדה, שיכל את ידיו סביב חזה, ותפס בכפות ידיו את הבשר הנפול של שתי קיבורות ידיה, כמו שתופסים ערמת בגדים ומובילים אל מכונת כביסה, גחן אליה, ובעוד הוא מתבונן על סביבותיו בחיוך, הדביק נשיקה גדולה וממושכת על לחיה המיוזעת.

- תמכרי לה, לחש באוזניה.

ראשי הסתחרר. לנוכח פניהם התעוותו פניי כאילו פילח אותי כאב שיניים. האיש הכהה המשופם, שעדיין חפן את מרפקיה של זלדה, התבונן ישר אל תוך עיניי ואמר:

- מה יש?

הרגשתי שעוד רגע אתעלף.

- זה לא נראה יפה, הקאתי את המילים.

- מה לא יפה? אמר והמשיך להחזיק בזלדה, כמו בתצוגה. תסתכלי עליה, אמר הכהה המשופם, תסתכלי: אנחנו - ככה, והוסיף טפיחה רכה על הקיבורות המדולדלות, כמו שטופחים על אחורי בהמת משא.

- אז מה לא יפה?

ממש נחמד

הלו, את מי משניהם. אני שואלת אותך, איזה פרופסור ישראלי את צריכה. מדברת פרופסור מיקי ישראלי שמשתמשת במקינטוש מתקדם ובתוכנה "ידידותי ביותר". אה, לא בעניין מחשבים אז באיזה עניין. נכון, יש לך הפעם מזל שאני זה אני, לא המזכירה האוטומטית. העניין הוא שאנחנו מאוד מאוד עסוקים, את לא יכולה לתאר לך, המערכת האקדמית בולעת אותך ולא משאירה ממך שום דבר. זה הרי לא רק ללמד ושעות קבלה ולהכין את הקורסים, זה גם לפגוש ככה במקרה את מי שצריך ולהיראות טוב מתי שצריך – את יודעת, זה הכול עניין של השקעה. אני לא אומרת חלילה שצריך לשכב עם כל אחד, אבל צריך לתת לבני אדם הרגשה של יחס אישי, אפילו להראות קצת את הברכיים או לשים את הידיים פה ושם זה עניין של להתייחס, בעיקר אם את עוד נראית ממש טוב, נכון, גרשון? אתה כבר לא רואה אם החלפתי מבלונד לחינה או לבשתי את החולצה הפוך. פה בהחלט צריך להתלבש כמו בן אדם, לא כמו בארץ, בעיקר אם את הולכת לפגישה חשובה, נגיד עם הרקטור, כי לכל דבר שאת רוצה את צריכה לגייס תקציב, ומי שנראה כמו עשיר אז גם נותנים לו, זה החוק. איך ידעת שאני פרופסור? כן, זה די חדש. מה זאת אומרת פרופסור למה? אני אחראית כאן על התרבות הישראלית – לשון, עיתונות, קולנוע, פרסומת, בדיחות, פוליטיקה – ממש הכול. ספרות, איזה שאלה, שירה גם כן, בטח, איזה שאלה, בעיקר של נשים. אה, אני נזכרת שפעם לימדתי אפילו שיר שלך, משהו מאוד קצר שבדיוק התאים. זה היה קורס על הדיבור של האישה הישראלית כפרוורסיה, והשיר שלך ישב שם במקום שהייתי צריכה. היום את לא יכולה לעשות כאן תכנית לימודים בלי שישאלו אותך: ומה עם נשים? גברים אומרים לך את זה, גברים שחושבים את עצמם ליברלים! קודם זה היה השואה והיחסים עם הערבים, עכשיו זה פמיניזם. למה שאני אהיה נגד? את יודעת, הליברלים שולטים באוניברסיטה ומחליטים על הַיָּד אַנְד פִּיר ועל כל הקידומים והדרגות, ולקבל פרופסורה באוניברסיטה הזאת – את יודעת, אנשים מפורסמים מתחננים

ללמד פה בחינם, זה לא סוד. בן אדם רק צריך להגיד שהוא למד כאן, לא משנה מה, ואוטומטית יש לו עבודה טובה. אבל הם לא מתחרטים, הם יודעים שהם עשו רכישה טובה. פשוט אני ידעתי מה אני מוכרת: הם לא רגילים לקבל את התרבות הישראלית בקונצפציה הדקונסטרוקטיביסטית, אז הם התרשמו וקנו. ראית את הספר שלי על הערבים והשוואה בספרות העברית? זהו, רק עכשיו הוא יצא. קיבל ביקורת בניו-יורק טיימס, זה המקום. את זה למדתי מגרשון כשרק התחלנו להיות ביחד, את זוכרת, כשרונלד נהרג בתאונה ואני ביקשתי שתעזרי לי לפגוש מישהו מתאים, ועשית למיכה מסיבת יום הולדת חמישים? באמת הייתי אז בכזאת דפרסיה שהייתי מוכנה להתחתן עם כל אחד, אפילו להתנצר או לרדת מהארץ אם צריך. ומאז אנחנו ביחד, למרות שעוד לא התחתנו, אבל אני מקווה שזה עוד יבוא, נכון גרשון? יש לנו רק את הבעיה עם אסתר, שהיא לא רוצה לתת גט. זה לא כל כך העניין של החמישה ילדים, הם כבר גדולים, אלא יותר של המשפחה שלה, שכולם שם דתיים מלבדה. ככה שקשה לו להחליט. טוב, את אמריקה גם הוא פעם אוהב ופעם לא. ויש לנו גם את הבעיה שאני מלמדת בניו-יורק וגרשון מצא עבודה כאן, וזה ארבע שעות נסיעה ברכבת, ושנינו נוסעים כל הזמן לכנסים, אז כשנפגשים לכל אחד יש את המשבר הנפשי שלו ולשני קשה מאוד להבין את זה. נכון, גרשון? אבל זה מדהים כמה שהוא מצליח לכתוב ולכמה כנסים שהוא מוזמן בכל העולם, אני כל הזמן אומרת לו: גרשון, אני מעריצה אותך, הפוריות שלך זה משהו פנומנלי, ואסור שתבזבז את החיים שלך. זהו, אז אם את רוצה באמת לדעת מה נמצא בטופ אז תקני את הניו-יורק טיימס ביום ראשון, ואם את רוצה שיכתבו עלייך את צריכה לשבת פה ולעשות לך את הקשרים שלך. אין לך בררה. לא להתעצל ולא להתבייש ובעיקר לא להיעלב. כמה פעמים שאני הייתי יכולה להיעלב ולא נעלבתי. לקח לי שנתיים לכתוב את הספר וחצי שנה עבדתי על הביקורת בניו-יורק טיימס. אני לא אחת שמבזבזת את החיים שלה. חצי שנה חייתי כמו לוליין על חבל באמצע העיר. אם לא יצאתי מדעתי זה רק בזכות האיירובי שאני עושה כל יום. כדאי לך גם. זה מטמטם, זה פותר את כל הבעיות, תאמיני לי. אני אומרת לסטודנטים שלי שהשוואה לא הייתה קורית אילו הגרמנים היו עושים קצת איירובי. כל החוכמה היא בעיתוי, זה החוק. הבן שלי אומר שאני צריכה לכתוב לא יותר מספר אחד לשנה, ואני אימא כזאת שמאוד שומעת,

מאוד מרגישה. מה אני צריכה, שהוא יתאבד לי? אנחנו כל הזמן במתח בקשר אליו. מצלצלים מכל כנס - מטוקיו צלצלנו, מפראג, מהאיטי, מליסבון, מהרוגייט - זה בסמסטר האחרון. אגב כדאי לך להיכנס לתכנית הזאת של "צלצל יותר חסוך יותר", תוכלי לדבר שיחות חוץ בחצי המחיר גם בשבת, וזה יעלה לך חצי ממה שעכשיו. זהו, אז הוא בחור מאוד מוכשר, עכשיו הוא עושה את הבגרות הכי יוקרתית, והוא עוד לא בן שש-עשרה. בחור מיוחד. מתעניין בשירה. עכשיו הוא עובד על תוכנה שכותבת שירה מודרנית. אני מיעצת לו לעבור לקולנוע, או במקרה הכי גרוע אפילו לתיאטרון. טוב, זה הרצון שלו. העניין הוא שאני לא כל כך מכירה פה את המשוררים המובילים. אולי את תוכלי לקשר אותו, את עוד מתעסקת עם שירה, לא? זה ממש נחמד. את רק שבוע פה? מה, את בכלל בפעם הראשונה בארצות-הברית? בגילך? לא ידעתי שיש עוד אנשים כאלה בארץ. זה ממש נחמד. הייתי מזמינה אותך הביתה אבל מאז שיש לי את המקינטוש המשוכלל קיבלתי על עצמי החלטה לא להזמין לארוחות ערב. מקסימום מישו רוצה להיפגש אתי אז הוא מצלצל ושואל מה דעתי לאכול לאנץ' ביחד או לשתות קפה במועדון הפקולטה, ואני מסתכלת ביומן ואם הוא פנוי אז זה בסדר. אין לך שום מושג כמה קשה לי למצוא חלון פנוי ביומן שלי. שלושה שבועות מינימום. יש לי גם שעת קבלה ביום שלישי בין שתיים לשלוש, צריך אבל להודיע קודם למזכירה. אל תגידי שאת לא מקנאה בי. ועוד איך את מקנאה! ובאיזה מחשב את משתמשת? מה זאת אומרת שאת לא זקוקה למשהו יותר משוכלל? המחשב שלך מפגר בארבעה דורות לפחות, הוא לא מסוגל בכלל לעבוד עם התוכנה "ידידותי ביותר", זה לא מפריע לך? הרי אף אחד כבר לא משתמש במערכת הפעלה כזאת, בקושי זוכרים את השם שלה. אם את רוצה שיתייחסו פה למה שאת כותבת דבר ראשון תחליפי מחשב. זה הדבר הראשון שלמדתי מגרשון עוד כשהיינו בארץ. הוא תמיד ראה הכול בעיניים אירופיות, כמו כל אלה שבאו מהשואה בגיל צעיר והיה להם מושג מה זה תרבות, מה זה רהיטים עתיקים, מה זה ארכיטקטורה, לא כמונו שרימו אותנו. מה זה רימו אותנו? שאמרו לנו שרק לדבר בעברית זה יפה אבל כשרצו להגיד את הדברים הכי חשובים, לריב או לדבר סודות, זה היה בידיש או בפולנית. או שאמרו שהעיקר זה הביחד ונימוסים זה צביעות. הוא לימד אותי להשתחרר מצרות האופק הזאת,

מהרגיונליות הזאת, מהדיקטטורה הזאת של אנשי מפא"י שהכול רק הם יודעים ומסתכלים על כולם מגבוה. נכון, גרשון? אתה יכול פעם לענות לי. בגלל זה אני כבר לא יכולה לחיות בארץ, אני טיפוס כזה, אני תכף מרגישה שלא מקבלים אותי, שמחרימים אותי. אצלי זה ככה – אני לא יכולה לחיות אם לא מתייחסים אליי. זה הכעס שאני סוחבת אתי. כעס זה דבר שצריך לבטא באופן אסרטיבי, אני אומרת את זה גם לסטודנטים שלי. מה זאת אומרת שמחרימים אותי? הנה למשל שאני שוב ושוב שולחת מאמרים או הצעות להרצאה בכנסים ומקבלת אותם בחזרה. או שאם אני לבקר, ישר ההורים שלי אומרים שאם אני וגרשון לא מתחתנים כנראה שזה לא רציני מצד אחד משנינו, ושואלים למה אנחנו מחכים, כאילו שבגיל חמישים פלוס נאחר משהו. למה שאני ארגיש שאני מאחרת משהו? את מרגישה שאת מאחרת משהו? יש עכשיו בטלוויזיה סרט טוב? אני לא מסתכלת על סרטים בטלוויזיה, אני חייבת לעבוד על מאמר. טוב, אז באמת נחמד שהתקשרת, ממש נחמד. הייתי מזמינה אותך אלינו אבל קיבלתי על עצמי החלטה ממש עקרונית. אולי ניפגש פעם ללאנץ', ככה זה לא רציני. תתקשרי.

אני שונאת את בוסטון

הגעתי לבוסטון ליום אחד כדי לעשות מה שקוראים קידום מכירות לרומן שלי, "אזרחית העולם", שתורגם סוף-סוף לאנגלית ויצא לאור, בסופו של דבר, בהוצאת "פרס נובל". עורך ההוצאה הבהיר לי מזמן שלא הספר, עם כל הכבוד, אלא נוכחותי האישית בבוסטון, במסווה של סדרת הופעות, ראיונות והרצאות ברחבי ארצות-הברית על המצב הפוליטי בישראל, היא המפתח לשערי הטירה בשוורדיה, שבה מחלקים את פרס נובל לסופרים הלא-נכונים.

- כיום בוסטון, לא ניו-יורק, היא מה שפריס הייתה במאה התשע-עשרה, אמר לי. כאן נמצאים האנשים שקובעים. את חייבת להופיע ב"סאנדרס תיאטר". אל תדאגי, הכול על חשבוני. תלוני לילה אחד ב"פארק פלאזה הוטל", ליד הקופליי פלייס, ממש במרכז.

שמי המלא באותיות אנגליות גדולות, אירה ברלינר, חיכה לי ביציאה משרדה התעופה לוגן, מתנוסס מעל ראשי הקהל, נישא על שלט שהוחזק בידי נהג מונית צעיר, אולי בן עשרים, לבוש חליפה אפורה ועניבה סגולה, מגולח למשעי ומדיף ריח של מי גילוח, שהסיע אותי אל מלון "פארק פלאזה הוטל". לרגע קליל הבהבה בי תמונת הנהגים של "נשר" בנתב"ג שיחכו לי כשאחזור, שעירים, מסריחים מרוב זיעה ועשן סיגריות, עם שרשרות זהב עבות על צווארים שמנים, צועקים בקולות צרודים זה על זה ועליי, נוהגים בפראות, אך מיד התמלאתי בנופי בוסטון - כמה רחב הכביש וכמה נקי, כמה גבוהים הבתים ואיך הם מבהיקים בשמש, והנה נהר - כמה התגעגעתי לנהר! באנגלית טובה די הצורך שאלתי את הנהג לשם הרחוב, וכמהרה התברר שקוראים לו ניר, הוא ישראלי לשעבר, צבר ששירת בחיל הנדסה והתחתן עם בחורה אמריקאית, גרוש טרי, נהג מונית זמני, שכעת חי בחדר שכור ומבלה את סופי השבוע שלו עם חברים ביאכטה הפרטית שלו, שעוגנת כאן, במרינה של הצ'ארלס ריבר.

- ברגע שהיאכטה יוצאת למרחק חמישה קילומטרים באוקיינוס אין משטרה ואין כלום, עושים מה שבא בראש, אמר. יש סוף שבוע ארוך, אז הילדה

מתחלקת בינינו, אמר, וככה גם בפסח, את יודעת, כאן יש סדר שני, כי זה נחשב גלות, צחק. אני לא יודע איך אתם מסתדרים בישראל עם סדר אחד.

- אנחנו מסתדרים לא כל כך רע, אמרתי לו, מפני שעם מי שאני מדברת תמיד אני רואה את הצד השני, ובסוף יוצא ויכוח. אתה יודע, גרתי ברוסיה, ארץ עשירה שהאנשים חיים בה רע. ישראל ארץ ענייה שהאנשים חיים בה טוב.

- טוב?! מי חי טוב בישראל? קולו היה בכיני קצת, והמונית התפתלה על הכביש. נאלצתי להודות שכאשר אני התגרשתי ועברתי לגור בירושלים לא יכולתי להרשות לעצמי לבלות את סוף השבוע ביאכטה.

בחזית ה"פארק פלאזה הוטל" נחפזו אליי שומרים לבושי מדים בסגנון צרפתי לשאת את המזוודה, והובילו אותי, על גבי שטיחים סיניים, דרך לובי הנוצץ כולו באור נברשות בדולח, אל דלפק הקבלה. אילו צבעים אלגנטיים! איזה טעם! למלון המלך דוד יש עוד הרבה מה ללמוד. בקול רך, בקושי נשמע לאוזן, כפי שפקיד צריך לדבר, קיבל ממני פקיד הקבלה את הפרטים הנחוצים, נתן לי כרטיס אלקטרוני לדלת חדרי בקומה הארבע-עשרה ויעץ לי לקחת את מעלית האקספרס. חשבתי: עוד רגע יעבור בלובי שפן עם כפפות, הרגשתי כמו עליסה בפלאות.

היה בוקר. נזכרתי במה שסיפר לי מייסה קובלמן על הנסיעה שלו לפרנקפורט. הוא ואשתו היו פועלי בית-חרושת בקייב, אבל מייסה כתב סיפורים. יום אחד אמרה לו אשתו: תיקח לך שנת חופש מהעבודה ותכתוב. אני אפרנס אותנו ואת הבן. מייסה ישב שנה וכתב סיפורים. באותה שנה הכריזה תחנת רדיו רוסית בפרנקפורט על תחרות הסיפור הרוסי הקצר העולמי. הסיפור שיזכה ישודר ברדיו והסופר יוזמן לפרנקפורט ויזכה באלף דולר. באותה עת אפשר היה לקנות בקייב דירה לֶבֶן באלף דולר. מייסה שלח לתחרות את הסיפור שלו "גיטלר", סיפור על גורלו המר של כלב שקראו לו "היטלר" בתקופת הכיבוש הנאצי בקייב, והסיפור זכה במקום הראשון. בערב חורפי הגיע מייסה למלון בפרנקפורט, נכנס לחדר וראה בר משקאות ומכשיר טלוויזיה. הוא פתח את הבר וראה בקבוקים של ויסקי, קוניאק, וודקה, שרי. הוא שתה מכולם, הדליק את הטלוויזיה ושכב על הספה בבגדיו. הטלוויזיה הציגה סרט כחול. זה היה מושך לרגע ומיד מגעיל. הוא ניסה למצוא ערוץ

אחר ולא הצליח. עצם את עיניו ונרדם. בארוחת הבוקר הוגש לו חשבון: מאתיים עשרים ושלושה מארק עבור חמש כוסיות משקה ועשר שעות צפייה בטלוויזיה. בערב התברר לו שלמטה ברחוב הוא היה יכול לקבל את מה שהוא ראה בטלוויזיה בהרבה פחות מזה.

אבל בבוסטון היה בוקר אביבי, היה לי חדר אמבטיה שכולו שיש חום, אביזרים בצבע זהב ומגבות מבהיקות מלובן. הרקתי לאמבטיה בקבוק קצף, מילאתי אותה מים חמימים ועשיתי לי אמבטיה כמו שראיתי בסרטים. בבית אני אף פעם לא עושה אמבטיה, כי אין לי סבלנות לזה וגם אי אפשר להשוות את הלובן שיש כאן לצבע החשוד של קערת האמבטיה ושל וילון הפלסטיק שלי. ישבתי באמבטיה זמן רב, סופגת את המותרות, את העידון, את המקום הנכון שהגעתי אליו סוף-סוף.

כשיצאתי הרגשתי שאני רעבה. בבית עכשיו כמעט ערב, וכאן צהריים. אחרי ההופעה שלי ב"סאנדרס תיאטר" אני מוזמנת לדינר עם העורך ועיתונאים, אבל עד אז - האם אני אמורה לגווע ברעב? ידעתי שהביקור כולו הוא על חשבון המארחים, לכן לקחתי אתי רק חמישים דולר שהתכוונתי להוציא על מתנות ועל הוצאות לא צפויות, אז כעת אמצא מקום לא יקר לאכול. בארץ הייתי מחפשת במצב כזה דוכן פלאפל, אבל ברור שאין כאן דבר כזה, בטח הכול נורא יקר. ירדתי ללובי והחלטתי לשאול לא את הפקיד בדלפק אלא את אחד משומרי הסף כהי העור. הדגשתי: not expensive! הוא הצביע בידו ימינה ואמר two blocks from here. חשבתי לעצמי: על יד מלון כזה לא יכולות להיות מסעדות זולות. לאחר דקות אחדות ראיתי על המדרכה אנשים אחדים יושבים ליד שולחנות קטנים, חלקם קוראים עיתון או ספר, ואוכלים בכלי פלסטיק מתוך צלחות פלסטיק. זה היה סימן טוב. מאחורי דלת הזכוכית הכבדה הסתיים הקונצ'רטו לפסטור מספר עשרים ואחת של מוצרט, המכונה "אלוירה מדיגן", ובעוד אני מוצאת לי מגש התחילה להישמע איזושהי סוויטה לצ'לו של באך (אני אף פעם לא זוכרת את המספר). האנשים שישבו ליד השולחנות בפנים לא נראו עשירים במיוחד. נשמתי עמוק והתבוננתי על המבחר: במכלי מתכת סגורים היו שישה מיני דייסת בוקר; בקערות פתוחות - בננות, תפוחים, פטל, דובדבנים, אננס; במכלי פלסטיק שקופים קטנים - אגוזים, שקדים, גרעיני דלעת וחמניות,

קווקר ומוזלי; על מגשים – סוגים שונים של גבינות, דגים מלוחים וכבושים; מאחורי מסכי זכוכית סלטים שונים של ירקות ונבטים, ומאחורי חלון הראווה – מינים שונים של לחם ועוגות. על כל מוצר נרשמו באותיות גדולות הרכיבים הכלולים בו. בפניה עמד מעין מחשב שעליו אפשר היה לקבל מידע בענייני תזונה ובריאות. קופסאות קפה מסוגים שונים, שקיות תה מסוגים שונים, יוגורט וחלב באחוזי שומן שונים עמדו על מדף, ולידם כל הציוד הנדרש לשתייה חמה. הכול היה חלבי, סימן להתחשבות בקהל היהודי ואולי גם הערבי. בבית אני אוכלת בבוקר דייסת קווקר עם פירות ושונה קפה. כאן העמסתי על המגש אננס, דובדבנים ופטל, דג כבוש, סלט נבטים ועלי תרד, יוגורט, לחם חי, קפה ומאפיין פירות. ניגשתי אל הקופה בחשש, אך הצג הראה לי שנים עשר דולר ומשהו. סביר לגמרי. מצאתי לי שולחנות קטן והתענגתי על המזון המשובח, ולא פחות מזה – על המוסיקה ועל ההתנהגות השלווה והדיבור החרישי, גם של הסועדים וגם של העובדים במקום, שטרחו ללא הרף למלא את החסר על המדפים. מולי, ליד שולחן סמוך לי ישב גבר מוצק כבן חמישים, בעל שיער בלונדי כהה סמיך מסורק למשעי, לבוש חליפה אפורה בהירה, חולצת משי ירקרק-אפרפרה ועניבה בצבע טורקיז כהה, וקרא את ה"טיימס" האנגלי. הזוגיות של משקפי הקריאה שלו היו בצורת חצי עיגול תחתון, ומעליהן נשקפו גבות עבותות ועיניים בצבע טורקיז. זה עתה סיים לשנות שוקן חם. הוא העיף עלי מבט זריז, ענייני, וחזר לקרוא בעיתון. בלי להרים את עיניו קילף את הנייר מקיסם שיניים ותקע אותו בפיו.

סיימתי את הארוחה, השלכתי את כלי הפלסטיק למכל שעמד ליד הדלת ויצאתי לרחוב. עמדו לרשותי שעות אחדות. ההרצאה שלי הייתה מוכנה, גם על הנייר וגם בראש. זה הזמן לראות את בוסטון. לא היה לי מושג לאן עלי ללכת כדי לראות את בוסטון, אבל ידעתי שאני נמצאת במרכז העיר ובידי כרטיס הפלסטיק שעליו הכתובת של המלון. מה יכול להיות? אשוטט קצת ברגל.

התחלתי לצעוד. עד מהרה נגלה לעיניי בכיכר קופליי הצירוף עוצר הנשימה של בבואת העיר בזכוכית התכלת של גורד שחקים ושל הכנסייה שלי, משתקפת בו, כנסייה עצומה שכל עיר אירופית הייתה יכולה להתגאות בה, אלא שכאן השקיף עליה מלמעלה גובהו החולש של בניין הזכוכית התכול.

בכיכר עמדו תיירים וצילמו את המראה, ולידם דידו יונים כחולות-אפורות בהדרת כבוד הולמת.

המשכתי בדרכי ונקלעתי אל פתח הפארק העירוני. גם לנו יש פארק הירקון. אבל בוושה להזכיר אותו על יד האגמים מוקפי הפרחים האקזוטיים, גשרי העץ הרחבים ועיטורי המתכת שמסביבם, העצים המרכינים את ענפיהם אל המים, הברבורים, הסנאים החמודים המקפצים ומטפסים במהירות מרטיטה, אנדרטת המתכת של ג'ורג' וושינגטון רכוב על סוסו והאנקורים שנחו עליו לרגע, מזרקות שבמרכזן פסלי מתכת יפהפיים בתנועות ריקוד או תעופה, הכלבים המתפוצצים מאושר אך מוחזקים בקפדנות ברצועות בעליהם, ספסלי האבן העתיקים, המפוסלים בדגמים קלאסיים – הו, אלוהים, איזה יופי!

ישבתי לנוח על אחד הספסלים והנה – אני לא מאמינה: אותו גבר שישב לידי במסעדה צועד לעומתי בשביל הפארק ונעצר לידי.

– הלו, הוא אומר לי באנגלית בריטית, אין לך התנגדות שאצטרף אלייך? ראיתי אותך במסעדה, וחשבתי שיהיה נעים להכיר.

– הלכת אחריי עד כאן? אני שואלת.

– פחות או יותר, הוא אומר. בכיכר קופליי נעצרתי לצלם קצת, שם גם את נעצרת. זה בסדר שאשב לידך?

– בבקשה, אני אומרת וזזה טיפה לפנות לו מקום.

– שמי סקוט, הוא אומר, באתי לכנס בבוסטון.

– כנס של מה? אני מתעניינת.

– רשמית זה כנס של נספחים כלכליים, הוא אומר, ולא מוסיף. בוסטון היא העיר האירופית ביותר בארצות-הברית, הוא אומר בנימת הערכה של מומחה, נכון?

אני מודה שאני לא מכירה עדיין את בוסטון, וגם לא את ארצות-הברית. הוא משבח את התיאטרון והמוסיקה הקלאסית בבוסטון, את המוזיאון, ואני מסבירה שיש לי כאן רק כמה שעות ומתחילה להתעניין בו בריצינות. אני מסבירה לו לשם מה באתי, והוא מבטיח להגיע להרצאה שלי, אם היא פתוחה לקהל. אני מבטיחה לסדר לו כניסה חופשית. הוא מפשיט אותי בעיני

הטורקזי שלו, המלאות נצנצי זהב. אילו נעליים מצוחצחות! אני אומרת לעצמי.

בשבע נפגשתי עם עורך ההוצאה במועדון הסגל של אוניברסיטת הרווארד. הפרחים באגרטל שבכניסה נראו כמו תמונת שמן המשתרעת על קיר שלם במוזיאון, אבל הם היו אמיתיים. שתינו קפה בספלי חרסינה ענוגים ובחשנו את הסוכר בכפיות זהב דקות. בהוצאה דיברתי על הלוקאליות המאכזבת של הספרות הישראלית, על הבגידה של העברית בידיש ועל המרחק בין הציונות ליהדות האמיתית, היהדות של פרנץ קפקא, של באבל ושל בשוויס־זינגר. אמרתי שעגנון היה הסופר האחרון כמעט שהמשיך את המסורת המפוארת של ספרות יהודית אמיתית, ועל השאלה: מדוע אמרתי "כמעט"? העדפתי שלא להשיב. צולמתי מכל הכיוונים. העיתונאים התעניינו בעיקר בתולדות חיי ובטראומות שעברו עליי. אמרתי להם שבמשפחה שלנו מי שלא ידע לדקלם את שקספיר בתרגום פסטרנק ולשרוק יצירות של באך ניטלה ממנו הזכות לירושה. אמרתי שבישראל יודעים להעריך רק טעוני טיפוח. נזהרתי ולא אמרתי "מזרחיים". העורך העניק לי נשיקה ועשרים עותקים של הספר. אחרי הארוחה סעדנו במועדון הסגל. הזמנתי כמנה ראשונה מרק דובדבנים וינאי, ולעיקרית סטייק של דג חרב מקושט בפירה חורשף. המלצר שעמד מאחוריי לא חדל למלא את כוסית היין שלי. המנה האחרונה הייתה ריבועים קטנים של מוס שוקולד בלגי סמיך עטוף באבקת שוקולד לבן. הייתי שיכורה לגמרי. לא זכרתי לכדוק האם סקוט היה באולם. בקושי הצלחתי לשאת את עשרים הספרים. הנעליים הגבוהות הכאיבו לי. הוא עמד וחיכה לי ליד המעליות במלון.

- היית נפלאה, אמר ונשק את ידי. ברכיי פקו. הוא חיבק את מותניי ונכנס אתי למעלית. התעוררתי בבוקר מזמזום מכונת הגילוח שלו, ועד שהסתובבתי במיטה שמעתי את טריקת הדלת. הוא לא השאיר לי כרטיס ביקור, רק פתק: "אירה היקרה, היית נפלאה. אנא, אל תנסי למצוא אותי. שלך בכנות, סקוט".

הטיסה מבוסטון לתל-אביב נועדה לאחת-עשרה ורבע בצהריים. ידעתי שאפשר להגיע לשדה התעופה ברכבת התחתית ובאוטובוס המסיע מן התחנה בחינם. את הדולרים שנשארו לי התכוונתי להוציא על מתנות, לא על

מונית מהמלון לשדה התעופה. הכנסתי את הספרים למזוודה על גלגלים ויצאתי לדרך, מדרה על נעליים גבוהות מכאיבות, מושכת אחרי את המזוודה הכבדה אל תחנת הרכבת התחתית, מרחק של כרבע שעה הליכה. בדירות ירדה עליי כאבן גדולה.

לתחנת המטרו צריך היה לרדת מדרגות רבות. גלגלתי ברעש רב את המזוודה הכבדה על גרם המדרגות כשלפתע חשתי יד אווזת במזוודה. הבטתי לאחוריי, מרמה לראות שם את סקוט, אך היד הייתה של אישה לבושה במעיל רוח אדום.

- למה את עושה את זה? מחיתי בקול, אני יכולה לבד!

- לא, לא, תני לי לעזור לך, ענתה לי וחייכה, מגלה חניכיים עליונים חסרי שיניים. ריח זיעה של בגדים לא מכובסים נדף ממנה.

- אני יכולה לבד! התנגדתי.

- לא, היא עונה וממשיכה להחזיק, את נראית לי חלשה.

- אני לא חלשה, התווכחתי בכעס, הולכת ומתמלאת חשדנות ופחד. אבל לאישה הייתה יד רכה והיא עזבה את אחיזתה כשהגענו לרציף, והמשיכה לעמוד לידי בפנים מחויכות, מלאות שביעות רצון עצמית.

ניצלתי את ההזדמנות לשאול אותה איך בדיוק עליי להגיע לשדה התעופה.

- את צריכה לקחת את הקו הזה, הירוק, אמרה בדיבור של חסרי שיניים, לנסוע חמש תחנות, להחליף לקו הכחול, לנסוע ארבע תחנות, שם לרדת ולקחת את השאטל לשדה התעופה. אני נוסעת באותו כיוון, רק יורדת תחנה אחרייך.

עכשיו נצמדתי אליה, נהנית מחסותה. חיכינו יחדיו לרכבת. עור פניה היה כהה במקצת, מוקף רעמת שער בלונדי מחומצן ומסולסל. מכנסי ג'ינס היו מהודקים על ירכיה העבים ועליהן ברדס־רוח דק בצבע הפטל. היא נראתה לי כבת ארבעים עד חמישים. כשהרכבת הגיעה ניסיתי שוב להסתדר לבד עם המזוודה, אבל גלגליה נתקעו ברווח שבין הרציף לקרון הרכבת, והאישה עזרה לי לחלץ אותה ממש שנייה לפני שהרכבת החלה לנסוע.

- תודה רבה! אמרתי לה והתיישבתי לידה.

- אין בעיה, בשמחה! אמרה.

- אני טסה הביתה, אמרתי לה, מתוך הרגשת חובה להביע ידידות.
- איפה את גרה? שאלה.
- בירושלים, אמרתי.
- אה, ירושלים! תמיד רציתי להגיע לירושלים, להדליק נר בקבר הקדוש, אמרה. אני מאמינה בישו. ישו עוזר לי להיות טובה.
- ואת גרה בבוסטון? המשכתי.
- כן, אמרה, אבל אני שונאת את בוסטון.
- לא האמנתי למשמע אוזניי. איך אפשר לשנוא את בוסטון?
- למה? שאלתי בפליאה גדולה.
- בוסטון מלאה פושעים, לחשה אל תוך אוזני, תקשיבי לי, אני יודעת על מה אני מדברת.
- באמת? התפלאתי.
- כן, כן, בבוסטון יש כל הזמן פשיעה, הבטיחה לי. את לא רואה אותם ברחוב, כי זה אסור, הם מתחבאים.
- עכשיו נזכרתי שמהקומה הארבע-עשרה של המלון שמעתי צפירות ללא הרף, ביום ובלילה, אבל לא ייחסתי להן שום מובן.
- מה את אומרת? לא ידעתי, אמרתי.
- כן, אמרה, אני מתכוונת לעבור לג'ורג'יה בקרוב. שם זה יותר זול. אם אני לא אעבור לג'ורג'יה זה יהיה הסוף שלי. הסוף.
- את גרה כאן לבד? שאלתי.
- לא, עם הבת שלי ועם הנכדה שלי, אמרה.
- נכדה? התפלאתי.
- כן, הבת שלי בת שמונה-עשרה והנכדה בת ארבע. עשתה טעויות בחיים שלה, הבת שלי, אבל עכשיו היא לומדת בקולג' בשביל להיות קצינת מבחן. היא כל החיים שלי, היא תצליח! כן, היא תצליח! היא תעשה טוב! היא מביאה ציונים טובים כל הזמן. בשביל זה אני צריכה להאמין באלוהים, שהוא יעשה אותי טובה וייתן לי כוח להראות לנכדה שלי את ההבדל בין טוב לרע.

הבת שלי והנכדה שלי – זה כל החיים שלי, אבל אם אני אעבור לג'ורג'יה אני לא אוכל לראות אותן, כי הנסיעה יותר מדי יקרה, גם לי וגם לבת שלי. אני צריכה להאמין באלוהים, שהוא יראה לי מה לעשות. הוא כבר עשה אותי יותר טובה משהייתי. הייתי שותה, מעשנת, עושה עוד הרבה דברים רעים, אמרה וחייכה עם הלסת העליונה הריקה, סנטרה הגדול משתרע על המחצית התחתונה של פניה.

כשהרכבת נעצרה נתתי לה להסיע את המזוודה שלי ולהעלות אותה אל הרכבת של הקו הכחול. כשנסענו בקו הכחול צילמתי אותה ונתתי לה את כרטיס הביקור שלי.

– אם פעם תגיעי לירושלים, אמרתי, תוכלי ללון אצלי בבית, בחדר העבודה שלי יש מיטה כפולה. גם הבת והנכדה שלך יוכלו. התחבקנו והתנשקנו לפני שירדתי מהרכבת.

הרגשתי כאילו לפני הפרידה ממנה, בתוך טקס הפרידה, בוסטון הפנתה אליי פתאום את הגב, התכופפה, הרימה את שמלתה ההדורה, והראתה לי את אחוריה. הייתי מוכנה לנשק אותם.